МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

На правах рукопису

БАНІ-НАСЕР Фаді Абдуллаєвич

УДК 341.018

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕГІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ НА БЛИЗЬКОМУ СХОДІ В КОНТЕКСТІ МИРНОГО ВРЕГУЛЮВАННЯ ПАЛЕСТИНО-ІЗРАЇЛЬСЬКОГО КОНФЛІКТУ

Спеціальність 12.00.11 – міжнародне право

ДИСЕРТАЦІЯ
на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Науковий керівник –
ГРІНЕНКО Олена Олексіївна,
доктор юридичних наук, доцент,
старший науковий співробітник

Київ – 2016

ЗМІСТ

ВСТУП……3

РОЗДІЛ 1. РЕГІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА ЯК СКЛАДОВА СИСТЕМИ МІЖНАРОДНОЇ БЕЗПЕКИ……18

1.1. Поняття, система та міжнародно-правові засоби забезпечення міжнародної безпеки…..18

1.2. Поняття, цілі та основні принципи міжнародного права в системі забезпечення регіональної безпеки……...35

1.3. Звернення до регіональних органів та угод, як ефективний засіб розв'язання регіональних конфліктів……..49

Висновки до Розділу 1……61

РОЗДІЛ 2. МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ МИРНОГО ВРЕГУЛЮВАННЯ ПАЛЕСТИНО-ІЗРАЇЛЬСЬКОГО КОНФЛІКТУ НА БЛИЗЬКОМУ СХОДІ ……..65

2.1. Сутність палестино-ізраїльського конфлікту та міжнародно-правові механізми ООН щодо його мирного врегулювання ……65

2.2. Особливості реалізації прав та свобод людини на окупованих палестинських територіях ……94

2.3. Операції ООН з підтримання миру як особлива форма застосування збройних сил ……109

Висновки до Розділу 2……126

РОЗДІЛ 3. ДІЯЛЬНІСТЬ ЛІГИ АРАБСЬКИХ ДЕРЖАВ В КОНТЕКСТІ МИРНОГО ВРЕГУЛЮВАННЯ ПАЛЕСТИНО-ІЗРАЇЛЬСЬКОГО КОНФЛІКТУ. ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА УКРАЇНИ ЩОДО ВРЕГУЛЮВАННЯ ПАЛЕСТИНО-ІЗРАЇЛЬСЬКОГО КОНФЛІКТУ……130

3.1. Роль та значення діяльності Ліги Арабських держав в контексті мирного врегулювання палестино-ізраїльського конфлікту ……130

3.2. Пріоритетні напрями зовнішньої політики України в контексті мирного врегулювання палестино-ізраїльського конфлікту……154

Висновки до Розділу 3……169

ВИСНОВКИ……173

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ……..181

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Кардинальні зміни, що відбулися протягом XX – на початку XXI ст. у міжнародній нормативній системі, зокрема, припинення протистояння соціально-політичних систем, зростання рівня загрози для регіональної та глобальної безпеки з боку міжнародного тероризму та організованої злочинності, висунули на перший план проблеми формування і функціонування системи міжнародної безпеки. Насамперед, йдеться як про її теоретичні аспекти в контексті необхідності переосмислення поняття «міжнародної безпеки», проблеми джерел сучасних викликів і загроз, так й про роль міжнародних організацій, статутним й пріоритетним завданням яких є інституціонально-функціональне забезпечення міжнародної та регіональної безпеки.

Прагнення держав забезпечити стабільний мир залежить, насамперед, від зовнішньої політики і безумовного виконання принципів та норм сучасного міжнародного права. Об'єктивна потреба міжнародного співробітництва у сфері підтримання міжнародного миру та безпеки обумовила процес формування й функціонування нової галузі сучасного міжнародного права – права міжнародної безпеки.

Слід констатувати, що з часу прийняття Статуту ООН, юридичний зміст поняття «безпека» у сучасному міжнародному праві істотно змінився. У світлі сучасних викликів і загроз, яким самостійно не може протистояти жодна держава світу або регіональна організація, неподільний і всеосяжний характер безпеки не піддається сумніву. Разом з тим, комплексний підхід до поняття «безпека», який, своєю чергою, включає військово-політичну, економічну, екологічну та гуманітарну складові, не поширюється на положення Статуту ООН, що регулюють діяльність Ради Безпеки ООН (далі – РБ ООН), так само як й регіональних організацій, у сфері підтримання міжнародного миру і безпеки.

Наразі РБ ООН, яка наділена Статутом ООН винятковими повноваженнями у сфері підтримання міжнародного миру і безпеки, виявилася не здатною врегулювати величезну кількість міжнародних та внутрішньодержавних конфліктів у різних частинах земної кулі, ефективно боротися з новими викликами та загрозами.

Порушення основоположних принципів і норм міжнародного права, які, на жаль, мають місце сьогодні у міжнародно-правових відносинах, розмивають авторитет РБ ООН і ведуть до підриву всієї системи колективної безпеки. У зв'язку з цим, проблематика становлення якісно нової системи міжнародної безпеки, складовою якої є й регіональна безпека, є вкрай актуальною, що пояснюється не тільки її абсолютним значенням для збереження людської цивілізації, але й важливістю для стабільного функціонування всього міжнародного співтовариства. Особливого значення ці процеси набувають на регіональному рівні.

Виходячи з того, що всі регіональні конфлікти є різноманітними і складними за своєю природою, їх сучасні міжнародно-правові дослідження є надзвичайно актуальними, оскільки можуть слугувати підґрунтям для вибору і вибудовування сучасних міжнародно-правових підходів з урахуванням специфіки конкретних умов, традицій регіонів і перспектив їх урегулювання. За останні більш ніж шістдесят років жодна проблема не привертала настільки ж пильної уваги міжнародного співтовариства, як питання щодо врегулювання палестино-ізраїльського конфлікту. Основною передумовою встановлення миру на Близькому Сході, безумовно, є врегулювання вищезазначеного конфлікту. Як відомо, витоки цього конфлікту, який міжнародне співтовариство не може розв'язати вже понад шістдесят років, лежать в масових порушеннях прав палестинського народу, серед яких провідне місце посідає право на створення власної держави.

У міжнародно-правовій доктрині справедливо відзначається, що для вироблення справедливих підходів до вирішення цього застарілого близькосхідного конфлікту, необхідним є проведення комплексного дослідження теоретичних питань механізму забезпечення регіональної безпеки в Близькосхідному регіоні з урахуванням принципів та норм міжнародного права.

Міжнародно-правовою основою для дипломатичної діяльності з врегулювання палестино-ізраїльського конфлікту є, переважно, резолюції РБ ООН №242 і №338 та чисельні резолюції Генеральної Асамблеї ООН (далі – ГА ООН), в яких міжнародне співтовариство засуджує окупацію палестинських територій і вимагає виведення ізраїльських військ. Натомість лише впродовж 2012-2014 рр. Ізраїлем було проведено дві широкомасштабні військові операції «Хмарний стовп» (листопад, 2012 р.) та «Рубіж оборони» (липень, 2014 р.). Більше того, збройний конфлікт у листопаді 2014 року на Храмовій горі в Єрусалимі загрожував стати причиною нової хвилі збройного протистояння палестинців проти ізраїльської окупації (інтифади). Безперечно, така ситуація продовжує загрожувати безпеці на всьому Близькому Сході в цілому та негативно впливає на мирне врегулювання цього конфлікту, зокрема.

На жаль, дана проблематика, наразі є вкрай актуальною для України, адже внаслідок російської агресії проти України, окупації Автономної Республіки Крим та подій на сході України, системи європейської (регіональної) та універсальної безпеки виявилися багато в чому безпорадними та неефективними, поставивши під загрозу подальший сталий розвиток на континенті. При цьому Україна опинилася на зламі глобальної системи безпеки, у найгарячішій точці зіткнення інтересів провідних держав світу, які домінують у глобальних економічних процесах та впливають на вирішення проблем міжнародної безпеки. Вбачається, що

Україна також має бути залучена до процесу регулювання глобальних проблем міжнародної безпеки, оскільки міжнародне співтовариство увійшло в нову фазу розвитку – фазу становлення нової системи міжнародно-правових відносин, яка змогла б дати відповіді адекватні новим викликам сучасності.

Важливо відзначити, що на початку 2016 року для України розпочався новий важливий етап розвитку в контексті її зовнішньополітичної діяльності. Наша держава на правах непостійного члена бере участь у засіданнях РБ ООН, завдяки чому Україна може не лише підвищити свій загальний міжнародний авторитет і позначити власні позиції щодо ключових міжнародних конфліктних зон та ситуацій, але й зробити своє перебування у цьому головному органі ООН інструментом реалізації основних цілей зовнішньої політики, у тому числі, й в контексті мирного розв'язання конфліктів в Близькосхідному регіоні.

Так, на засіданні РБ ООН 7610 «Положення на Близькому Сході, включаючи палестинське питання» (січень, 2016 р.) Україна відзначила важливість близькосхідного мирного врегулювання у своїй зовнішній політиці та те, що жодна держава не може дистанціюватися від регіону Близького Сходу.

Україна, як і раніше, рішуче підтримує будь-які зусилля, спрямовані на відродження надії на реалізацію рішення про співіснування двох держав, а саме Ізраїлю та Палестини, шляхом переговорів. Таку концепцію представники нашої держави на засіданні РБ ООН аргументували необхідністю поважати права народів на самовизначення та створення власної демократичної держави у міжнародно-визнаних кордонах.

Разом з тим, актуальність обраної теми обумовлюється й тим, що Україна бере активну участь в системах універсальної та європейської колективної безпеки, є членом багатьох міжнародних міжурядових

організацій, предметом діяльності яких є забезпечення міжнародного миру та безпеки, а також є стороною значної кількості міжнародних договорів в даній сфері.

Таким чином, палестино-ізраїльський конфлікт наразі залишається одним із найнебезпечніших конфліктів у Близькосхідному регіоні, що створює неабияку напруженість серед членів міжнародного співтовариства та набуває ознак цивілізаційного конфлікту.

Отже, необхідність пошуку ефективних міжнародно-правових стратегій та механізмів всеохоплюючого й справедливого розв'язання безпрецедентного за своєю заплутаністю і тривалістю регіонального конфлікту, яким є палестино-ізраїльський конфлікт, визначає актуальність цього дисертаційного дослідження.

Теоретичною основою дослідження стали концептуальні положення**,** що містяться у працях вітчизняних і зарубіжних фахівців у галузі міжнародного публічного права, зокрема, права міжнародної безпеки.

Під час роботи над темою дисертаційного дослідження автор використовував праці таких вітчизняних та зарубіжних юристів-міжнародників, як: В.Ф. Антипенка, М.О. Баймуратова, Д.І. Бараташвілі, І.П. Бліщенка, М.В. Буроменського, В.Г. Буткевича, В.Л. Василенка, О.Ф. Висоцького, М.М. Гнатовського, О.О. Гріненко, В.І. Євінтова, В.Н. Денисова, Г.І. Ігнатенка, О.В. Задорожнього, А.С. Захарченко, Л.Я. Дідіані, С.В. Ісаковича, Б.М. Клименка, Ф.І. Кожевникова, Є.С. Кривчикової, Н.Б. Крилова, А.В. Кузнєцова, Д.Б. Левіна, І.І. Лукашука, В.А. Мазова, О.О. Мережка, А.П. Мовчана, В.І. Муравйова, Л.А. Моджоряна, Г.І. Морозова, К.О. Савчука, В.С. Семенова, В.К. Собакіна, Г.Б. Старушенка, В.М. Репецького, В.С. Ржевської, А.М. Талалаєва, Л.Д. Тимченка, С.В. Толстова, Р.А. Тузмухамедова, Г.І. Тункіна, М.Ю. Черкеса, В.Н. Федорова, Д.І. Фельдмана, Ю.С. Шемшученка, О.О. Шибаєвої та інших учених.

Теоретичну основу дослідження складають також низка дисертаційних робіт, захищених в Україні, присвячені питанням розв'язання палестино-ізраїльського конфлікту в Близькосхідному регіоні. В них проблема забезпечення регіональної безпеки на Близькому Сході висвітлювалася в контексті міжнародно-правового аналізу реалізації принципу мирного розв'язання міжнародних спорів в діяльності Ліги Арабських Держав (далі –ЛАД) (Айман Абу-Эль-Хадж Абдель Барі); дослідження права народів на самовизначення і практики його реалізації в сучасний період (Саід Б.А. Абуфара); визначення міжнародно-правових форм співробітництва Організації Визволення Палестини (далі – ОВП) з міжнародними організаціями (Аудех Арідж Мустафа Мах'д Мох'д); аналізу правових механізмів врегулювання палестино-ізраїльського конфлікту (Дей-Фаллах Наеф Фалех) та міжнародно-правових аспектів забезпечення безпеки Держави Палестина (Осама М. Ю. Арар). Крім того, у дисертаційному дослідженні широко використовувалися праці арабських вчених, зокрема: Б. Бутрос Галі, Г. Анабольсі, Луїса Б. Сона, У. Алона, Л. Каді, Х. Абдаллаха, А.О. Омара, Ф. Варада, Б.Ф. Аль-Балауі, С.М. Буссіра, А.А.Сірхана, М.Аль-Хаура, Т. Каль-Муса, С. Саїда, Х. Джабера, Ю. Країна та ін.

Разом з тим, слід відзначити, що й дотепер залишається чимало важливих питань, що потребують вирішення, зокрема – дослідження міжнародно-правових аспектів воєнно-політичної, економічної, гуманітарної безпеки Палестинської Держави у взаємовідносинах з Ізраїлем та іншими суб'єктами міжнародного права.

Емпіричну базу дослідження становили міжнародні договори, акти міжнародних міжурядових організацій, рішення Міжнародного Суду ООН, Доповіді та Звіти Ради Безпеки ООН Генеральній Асамблеї ООН щодо

палестинського питання за 2013-2015 рр., аналітичні матеріали Канцелярії Спеціального координатора ООН з Близькосхідного врегулювання.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано в рамках комплексної наукової програми Київського національного університету імені Тараса Шевченка «Розбудова міжнародних, правових, політичних та економічних основ державності України» № 97128 (у рамках теми наукового дослідження Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка «Україна у міжнародних інтеграційних процесах» № 011БФ048-01 – відповідно до плану науково-дослідної роботи кафедри міжнародного права Інституту).

Мета і завдання дисертаційного дослідження. Метою дисертаційного дослідження є проведення аналізу міжнародно-правових аспектів забезпечення регіональної безпеки на Близькому Сході в контексті мирного врегулювання палестино-ізраїльського конфлікту та визначення шляхів його всеосяжного і справедливого врегулювання.

Реалізація поставленої мети зумовила необхідність вирішення таких **завдань**:

–дослідити теоретико-правові підходи до визначення понять «колективна безпека» і «регіональна безпека» та визначити їх міжнародно-правові засоби забезпечення;

–проаналізувати цілі та основні принципи міжнародного права в системі забезпечення міжнародної та регіональної безпеки;

–дослідити механізми звернення до регіональних органів та угод, як ефективного засобу розв'язання регіональних конфліктів;

–з'ясувати сутність палестино-ізраїльського конфлікту та визначити міжнародно-правові механізми ООН щодо його мирного врегулювання;

– розкрити характерні особливості реалізації прав та свобод людини на окупованих палестинських територіях та визначити роль ООН у цьому процесі;

–визначити роль та значення операцій ООН з підтримання миру, як особливої форми застосування збройних сил;

–дослідити роль та значення діяльності ЛАД в процесі мирного врегулювання палестино-ізраїльського конфлікту на Близькому Сході;

–висвітлити пріоритетні напрями зовнішньої політики України в процесі мирного врегулювання палестино-ізраїльського конфлікту на Близькому Сході.

Об'єктом дослідження є міжнародні правові відносини, пов'язані із забезпеченням регіональної безпеки на Близькому Сході в контексті мирного врегулювання палестино-ізраїльського конфлікту.

Предметом дисертаційного дослідження є міжнародно-правові механізми забезпечення регіональної безпеки на Близькому Сході в контексті мирного врегулювання палестино-ізраїльського конфлікту.

Методологічна основа дисертаційного дослідження. Для забезпечення об'єктивності, всебічності і повноти дослідження, а також для отримання науково обґрунтованих і достовірних результатів у дисертаційній роботі використано сукупність філософсько-світоглядних, загальнонаукових та спеціально-наукових підходів, методів і принципів наукового пізнання, що мало на меті сприяти єдності гносеологічного та міжнародно-правового аналізу забезпечення регіональної безпеки на Близькому Сході в контексті мирного врегулювання палестино-ізраїльського конфлікту.

Відповідно до специфіки теми, мети та завдань дослідження у роботі, зокрема, застосовувалися методи аналізу та синтезу, дедукції та індукції, діалектичний, історичний, порівняльно-правовий, системно-структурний,

нормативно-правовий та інші методи пізнання. Зокрема, діалектичний метод дав змогу визначити цілі та основні принципи міжнародного права в системі забезпечення регіональної безпеки, а також виявити особливості і визначити сутність механізму звернення до регіональних органів та угод, як ефективного засобу розв'язання регіональних конфліктів (*підрозділи 1.1, 1.3*). Історичний метод був застосований в процесі проведення аналізу сутності палестино-ізраїльського конфлікту і з'ясування міжнародно-правових механізмів ООН щодо його мирного врегулювання (*підрозділ 2.1*).

Системно-структурний метод застосовувався при визначенні поняття, системи та міжнародно-правових засобів забезпечення міжнародної безпеки (*підрозділ 1.1*), а також при розгляді питання щодо діяльності ЛАД в контексті мирного врегулювання палестино-ізраїльського конфлікту (*підрозділ 3.1*).

Із застосуванням формально-юридичного і порівняльно-правового методів встановлювались причинно-наслідкові зв'язки певних фактів, подій і явищ. Шляхом сходження від конкретного до абстрактного та від абстрактного до конкретного визначалися закономірності становлення й розвитку міжнародно-правових механізмів мирного врегулювання палестино-ізраїльського конфлікту на Близькому Сході, а також виокремлювалися пріоритетні напрями зовнішньої політики України в цьому процесі (*підрозділ 3.2*). Нормативно-правовий метод використовувався у процесі аналізу й оцінки норм міжнародного права, їх повноти та достатності в регулюванні відносин у сфері реалізації прав та свобод людини на окупованих палестинських територіях (*підрозділ 2.2*), а також при розгляді питання щодо міжнародно-правової регламентації проведення операцій ООН з підтримання міжнародного миру, як особливої форми застосування збройних сил (*підрозділ 2.3*).

Комплексне застосування методів, як окремо, так й у їх сукупності, сприяло досягненню поставленої мети дисертаційного дослідження та виконанню сформульованих на її підставі наукових завдань.

Наукова новизна результатів дослідження полягає у тому, що в дисертаційному дослідженні комплексно на загальнотеоретичному та прикладному рівнях з'ясовано основні аспекти міжнародно-правового забезпечення регіональної безпеки на Близькому Сході, зокрема в контексті мирного розв'язання палестино-ізраїльського конфлікту на підставі загальновизнаних принципів міжнародного права і запропоновано власне бачення шляхів його справедливого і всеосяжного врегулювання.

У результаті проведеного дисертаційного дослідження сформульовано, обґрунтовано й удосконалено низку наукових положень, висновків і рекомендацій. Зокрема:

уперше:

–сформульовано авторську дефініцію поняття «регіональна безпека», під якою пропонується розуміти стан міждержавних відносин, що включає воєнно-політичні, економічні, екологічні, гуманітарні, інформаційні та інші складові, а також відносин держав Регіону з державами, які не входять до Регіону (поза регіональні держави), що відповідає об'єктивним основним інтересам кожної держави Регіону, регіональному та глобальному основному інтересу, що знайшли закріплення у джерелах міжнародного права;

–зроблено висновок про те, що наразі потребує докорінного перегляду і приведення у відповідність з сучасними викликами весь комплекс системи Близькосхідного мирного врегулювання, напрацьований міжнародним співтовариством. У «перезавантаженні» цього процесу особлива роль повинна відводитись РБ ООН. Доведено, що дотепер міжнародно-правова база щодо близькосхідного врегулювання, переважно,

обмежується лише Резолюціями РБ ООН №242 і №338, що місять сформульовані у найзагальнішому вигляді орієнтири мирного процесу, прийняті у зовсім іншу епоху, коли система регіональних і міжнародних координат докорінно відрізнялася від нинішньої;

–проаналізовано роль ООН та ЛАД у процесі врегулювання палестино-ізраїльського конфлікту. Відзначено, що головною заслугою ООН стало створення нею міжнародно-правової основи для врегулювання конфлікту, а також створення під її егідою мережі спеціальних комісій і комітетів зі спостереження за ситуацією в Регіоні та виявлення міжнародно-правових порушень. Разом з тим, резюмується, що широкі можливості ООН, продемонстровані Організацією у розв'язанні палестино-ізраїльського конфлікту, залишаються не реалізованими через відсутність єдиної позиції щодо врегулювання конфлікту у держав-членів Організації;

удосконалено:

– наукову аргументацію щодо комплексу міжнародно-правових гарантій безпеки держав Регіону у її військовому, політичному та економічному аспектах, які в комплексі сприятимуть найшвидшому та всеосяжному врегулюванню палестино-ізраїльського та інших збройних конфліктів у Близькосхідному регіоні. До числа таких гарантій віднесено: укладення міжнародно-правового акту між державами Регіону про взаємне незастосування збройної сили, який включав би зобов'язання не погрожувати і не перешкоджати безпеці міжнародних морських, повітряних та інших комунікацій; зобов'язання сторін конфлікту вести переговори щодо обмеження військової діяльності в Регіоні, а також обмеження та скорочення збройних сил і озброєнь;

–дефініцію та юридичну природу поняття «операції з підтримання миру», стійке і загальноприйняте визначення якого відсутнє у

міжнародному праві. Встановлено, що порядок проведення таких операцій не регламентуються ані Статутом ООН, ані будь-яким іншим юридично обов'язковим міжнародно-правовим актом. У зв'язку з чим обґрунтовується важливість або внести нормативні зміни до Статуту ООН чи прийняти спеціальний міжнародно-правовий акт, який би доповнював Статут ООН та конкретизував його положення в контексті проведення операцій з підтримання миру;

–норми міжнародного права в аспекті взаємозв'язку і взаємодії ЛАД з універсальною системою ООН у сфері підтримання міжнародного миру і безпеки, зокрема в контексті мирного розв'язання палестино-ізраїльського конфлікту;

набули подальшого розвитку:

–дослідження сучасного стану міжнародного права в контексті здійснення регіональних заходів безпеки під час яких держави зобов'язані слідувати принципам загального міжнародного права. Йдеться про такі групи принципів, як: принципи неподільності міжнародного миру та безпеки; принципи, що визначають застосування мирних засобів забезпечення безпеки; принцип, що випливає з права держав на самооборону відповідно до статті 51 Статуту ООН; принципи, що визначають рівень військових засобів забезпечення безпеки, зокрема принцип роззброєння, принцип рівності й однакової безпеки;

–положення законодавства України щодо участі нашої держави в процесі мирного врегулювання Близькосхідного конфлікту. Доведено, що конфлікти в цьому Регіоні впливають на світові ціни на енергоносії, зокрема – нафту та газ, а отже постійний моніторинг за ситуацією в Регіоні є обов'язковим. Враховуючи залежність України від експортних енергоносіїв, обґрунтовується теза про те, що такий моніторинг є необхідною передумовою системи прийняття державних рішень в

енергетичній і економічній сферах, а також те, що Україна має виробити власну зважену позицію щодо подій в Регіоні з урахуванням зовнішньополітичних пріоритетів та національних інтересів.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що положення і висновки, практичні рекомендації, що містяться в дисертаційному дослідженні, можуть бути використані у таких напрямах:

1. *у науково-теоретичному* – для поглиблення наукових знань та створення необхідної теоретичної бази у питанні міжнародно-правового забезпечення регіональної безпеки на Близькому Сході в контексті мирного врегулювання палестино-ізраїльського конфлікту;

2. *у правотворчій діяльності* – під час розробки та обговорення нормативно-правових актів, спрямованих на вдосконалення нормативно-правової бази забезпечення регіональної безпеки;

3. *у практичній діяльності* – зокрема, практиці Міністерства закордонних справ України в контексті розробки напрямів та форм участі України у врегулювання регіональних конфліктів, у тому числі на Близькому Сході;

4. *у науково-освітній діяльності* – зокрема, під час викладання, а також при підготовці підручників, навчальних та навчально-методичних посібників з навчальних дисциплін «Міжнародне публічне право», «Право міжнародної безпеки», «Теорія і практика міжнародного права» та ін.

Особистий внесок здобувача. Дисертаційне дослідження виконане автором самостійно з урахуванням найновіших тенденцій розвитку та досягнень науки і практики міжнародного права. Усі сформульовані в ньому положення і висновки обґрунтовано на основі особистих досліджень автора.

Апробація результатів дослідження. Результати дисертаційного дослідження обговорювалися на засіданнях кафедри міжнародного права

Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Основні положення дисертації обговорювались на науково-практичних семінарах, «круглих столах», міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях, зокрема таких: «круглий стіл» на тему: «Права людини в контексті ситуації на Сході України та тимчасово окупованій території Автономної республіки Крим» (м. Київ, Інститут законодавства Верховної Ради України, 14 жовтня 2014 р.); міжнародна науково-практична конференція «Європейський вибір України: сучасні виклики та реалії» (24 квітня 2015 року, м. Київ, Київський міжнародний університет) (тези опубліковано); міжнародна науково-практична конференція «Аналітика міжнародних відносин» (20 травня 2015 року, м. Київ, Київський міжнародний університет) (тези опубліковано); 8-й Київський безпековий форум (28-29 травня 2015 року, м. Київ); «круглий стіл» на тему: «Захист та відновлення прав внутрішньо переміщених осіб: міжнародні стандарти та національний досвід» (25 лютого 2016 року, м. Київ, Інститут законодавства Верховної Ради України); «круглий стіл» на тему: «Проблеми юридичної відповідальності військовослужбовців у особливий період з урахуванням досвіду їх участі у проведенні антитерористичної операції» (17 березня 2016 року, м. Київ, Інститут законодавства Верховної Ради України); «круглий стіл» на тему: «Проблеми законодавства про тимчасово окуповані території та шляхи його удосконалення» (6 квітня 2016 року, м. Київ, Інститут законодавства Верховної Ради України).

Публікації. Основні положення дисертації відображено у 5 статтях, надрукованих у фахових наукових виданнях й опублікованих тезах виступів на науково-практичних конференціях.

Структура та обсяг дисертації. Відповідно до мети, завдань та предмету дослідження дисертація складається зі вступу, трьох розділів, що містять вісім підрозділів, висновків та списку використаних джерел. Обсяг основного тексту становить 180 сторінок, загальний обсяг дисертаційного дослідження – 207 сторінок. Список використаних джерел охоплює 27 сторінок (235 найменувань).

РОЗДІЛ 1. РЕГІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА ЯК СКЛАДОВА СИСТЕМИ МІЖНАРОДНОЇ БЕЗПЕКИ

1.1. Поняття, ознаки та система колективної безпеки в рамках ООН

Однією з основних задач ООН є забезпечення міжнародної безпеки у світі. Співробітництво держав-учасниць ООН щодо вирішення поставлених задач пов'язане з розробкою і реалізацією політико-правових засобів забезпечення територіальної цілісності держав, недоторканності державних кордонів, попередження збройних конфліктів, підтримання та поновлення міжнародного миру. З метою забезпечення міжнародного правопорядку та збереження миру міжнародним співтовариством розроблені норми права міжнародної безпеки, основне призначення яких пов'язане з реалізацією принципів територіальної цілісності держав, незастосування сили або погрози силою [189, с. 63].

Створення ООН поклало початок сучасному міжнародному праву, яке суттєво відрізняється від попереднього. Перш за все, сучасне міжнародне право в значній мірі розвивається під впливом Статуту ООН. Оскільки головним завданням міжнародного співтовариства є забезпечення міжнародного миру і безпеки, то й основним засобом для здійснення цього завдання виступає система ООН. Незважаючи на те, що збройні конфлікти й дотепер мають місце в сучасних міжнародних відносинах, проте, заслуги ООН і її членів в цій сфері є значними.

В контексті нашого дослідження, перш ніж перейти до аналізу поняття, ознак та системи колективної безпеки, що функціонує в рамках ООН, вбачається доцільним акцентувати увагу на юридичній природі та

суті таких термінів, як «міжнародна безпека», «безпека», «право міжнародної безпеки».

Під «безпекою» в міжнародному праві зазвичай розуміють стан захищеності інтересів держави, групи держав або міжнародного співтовариства від зовнішніх та внутрішніх загроз [122].

Як вірно зазначається у вітчизняній міжнародно-правовій науці, гарантування міжнародного миру та безпеки і запобігання війн належить до основних завдань міжнародного права. У сучасному взаємозалежному та глобалізованому світі жодна держава не може самостійно гарантувати свою безпеку. Спектр загроз міжнародній безпеці постійно розширюється. Поряд з такими традиційними загрозами, як міжнародні конфлікти та зброя масового знищення, з'явились нові загрози та виклики: тероризм, регіональні та внутрішні збройні конфлікти, організована злочинність. Разом з тим, у широкому розумінні до загроз міжнародної безпеки відносять також економічні та соціальні загрози, включаючи бідність, інфекційні захворювання та екологічні загрози. Це вимагає, з одного боку, посилення співпраці держав, з іншого – вдосконалення існуючої міжнародно-правової бази та розробки нових норм, орієнтованих на адекватне та ефективне реагування на ці виклики та загрози. З огляду на це – право міжнародної безпеки та співпраця держав у цій сфері набувають дедалі більшої актуальності [43, с. 340].

Наразі забезпечення міжнародної безпеки залишається головною проблемою міжнародного співтовариства. Адже, сучасна зброя не залишає жодній державі надії забезпечити свою безпеку лише військово-технічними засобами, нарощуванням озброєнь і збройних сил, оскільки не тільки саму ядерну війну, а й гонку озброєння виграти не можливо. Останнім часом стає очевидним те, що безпека держав може бути забезпечена за допомогою не військових, а політичних і міжнародно-

правових засобів. Шлях до гарантій безпеки кожної окремої держави лежить через всесвітнє зміцнення загальної безпеки. Всеосяжна система міжнародної безпеки становить новий підхід до проблеми забезпечення миру та безпеки у міжнародно-правовому контексті. У створенні такої безпеки особливу роль відіграє право міжнародної безпеки [201, с. 277-278].

Аналізуючи поняття і сутність права міжнародної безпеки, можна розглядати цю галузь міжнародного права в широкому і вузькому значенні. В широкому значенні під правом міжнародної безпеки розуміють сукупність загальних і спеціальних принципів і норм, спрямованих на підтримання миру і міжнародної безпеки, придушення актів агресії, забезпечення політичної, військової, економічної, екологічної, продовольчої, інформаційної безпеки держав, а також політичної, економічної і соціальної стабільності в світі [122].

У вузькому значенні під правом міжнародної безпеки розуміють сукупність загальновизнаних і спеціальних принципів й норм, спрямованих на забезпечення військово-політичної безпеки держав, запобігання виникненню війни і придушення актів агресії.

Досліджуючи проблеми становлення і реалізації системи міжнародної безпеки, професор Р.А. Мюллерсон вказує на те, що вони залежать, головним чином, від політичної волі держав [127, с. 8]. Розглядаючи міжнародно-правові аспекти легалізації системи міжнародного миру і безпеки, відомий юрист-міжнародник М.А. Ушаков вказує на те, що її створення повинно передбачати досягнення відповідних міжнародних домовленостей і втілення її в формі міждержавних договорів, тобто в міжнародно-правовій формі [188, с. 15].

Дещо іншої точки зору притримується російський професор Г.М. Мелков, який вважає, що право міжнародної безпеки складають такі

основоположні принципи міжнародного права, як принцип незастосування сили або погрози силою, мирного вирішення міжнародних спорів, невтручання у внутрішні справи держави, співробітництва, охорони навколишнього середовища, роззброєння, а також такі спеціальні принципи, як принцип неподільності міжнародної безпеки, принцип неспричинення шкоди безпеці держав та інші [119, с. 29].

На думку І.І. Лукашука, в основі цієї галузі права лежить принцип мирного співіснування держав. Крім того, він зазначає, що закріплення в міждержавних відносинах принципу мирного співіснування і норм цивілізованого спілкування, що опираються на нього, виступає важливою умовою успіху у формуванні і функціонуванні самої системи міжнародної безпеки [113, с. 25].

У сучасному міжнародному праві і практиці держав теорія колективної безпеки визнає, що воєнна сила держави є одним з елементів міжнародної політики. Проте, незважаючи на визнання такого «політико-реалістичного» твердження в питаннях міжнародної безпеки, вона відкрито протистоїть логіці політики реалізму (*Real politic*). Її прибічники, констатує російський політолог Г.А. Дробот, «відкидають політику балансу сил і традиційні воєнно-політичні союзи та пропонують принципово іншу політику «управління військовою міццю держав», у якій вони бачать ключ до міжнародної стабільності. На відміну від ліберального інституціоналізму, який пов'язує міжнародний мир з економічними інститутами тут йдеться про діяльність політичних міжнародних організацій» [28, с. 140-143] .

Як відзначає зарубіжний дослідник Г. Кисинджер, у логіці теорії колективної безпеки лежить «рецепт морального порядку» [90, с. 10]. На думку прихильників цієї теорії, міжнародні організації здатні переконати лідерів держав керуватися у своїй діяльності трьома принципами.

По-перше, вони мають відмовитися від застосування військової сили у розв'язанні спірних питань і вирішувати їх тільки мирними засобами. По-друге, за умови агресії мають виступити проти порушника міжнародного миру з єдиних позицій засудження, «зрівнявши» таким чином свої інтереси із загальними інтересами міжнародної безпеки. Тобто, напад на будь-яку країну має вважатися агресією проти всіх учасників системи (принцип «безпеки в колі»). По-третє, і це основний принцип, без якого перші два не діють, – держави повинні довіряти одна одній [28, с. 143]. Отже, беззаперечним є те, що основною категорією колективної безпеки є, насамперед, «довіра».

Зазначимо, що поняття «безпека» традиційно виводиться від латинського *securitas* (без турботи, страху) і фактично завжди стосується «певного стану суб'єкта, особи, суспільної групи чи держави, в якому вона не відчуває для себе загрози або може ефективно їй протидіяти» [228, S.135].

Колективна безпека – це найбільш прийнятна політико-правова концепція, що відповідає сучасним вимогам та застосовна для вирішення складних проблем глобальної та регіональної міжнародної безпеки. Поняття «колективна безпека» широко використовується в Статуті ООН, резолюціях ГА та РБ ООН, документах міжнародних організацій, багатосторонніх і двосторонніх угодах держав, а також в доктрині міжнародного права.

В міжнародно-правові літературі зазначається, що під міжнародно-правовими засобами забезпечення міжнародної безпеки слід розуміти сукупність правових та інших способів і методів, що відповідають основним принципам міжнародного права, спрямованим на забезпечення миру та запобігання війні, а в разі потреби застосування державами колективних заходів проти актів агресії та військових ситуацій, що

загрожують миру й безпеці народів. Міжнародно-правові засоби забезпечення міжнародної безпеки можна умовно поділити на три групи: нормативні, організаційні та матеріальні [70, с. 114-115].

Відповідно до нормативних гарантій забезпечення міжнародної безпеки, чинне міжнародне право має на меті, насамперед, підтримання міжнародного миру та безпеки. Отже, всі норми міжнародного права норми повинні мати «світозберігаючий» потенціал. Насамперед, це стосується основних принципів міжнародного права, що спрямовані на забезпечення співробітництва та міжнародного захисту народів, причому ці принципи лише тоді досягають мети, коли діють взаємозалежно.

Міжнародно-правову основу права міжнародної безпеки становлять, насамперед, такі основні принципи міжнародного права, як принцип незастосування сили, принцип мирного розв'язання спорів, принцип роззброєння[175, с. 127].

Принципи та норми, на яких базується право міжнародної безпеки, закріплені у конкретних джерелах міжнародного права. Основним міжнародно-правовим актом в цій сфері є Статут ООН, який формує основу сучасного права міжнародної безпеки.

У преамбулі Статуту ООН сформульовано одну з головних цілей – «підтримувати міжнародний мир та безпеку і з цією метою вживати ефективних колективних заходів для запобігання й усунення загроз миру і придушення актів агресії або інших порушень миру». Крім того, у Статуті ООН закріплені основні принципи міжнародного права, які формують юридичну основу права міжнародної безпеки: заборона застосування сили чи погрози силою, принцип мирного вирішення спорів та принцип роззброєння [43, с. 344].

Відповідно до п. 1 статті 1 Статуту, Організація Об'єднаних Націй була створена для того, щоб «підтримувати міжнародний мир і безпеку, і з

цією метою вживати ефективних колективних заходів для запобігання та усунення загрози миру і придушення актів агресії або інших порушень миру, і здійснювати мирними засобами, на підставі принципів справедливості і міжнародного права, попередження або розв'язання міжнародних спорів або ситуацій, які можуть призвести до порушення миру».

Зазначимо, що поняття колективної безпеки було використано в матеріалах Сесії ГА ООН, присвяченій прийняттю в 1970 році Декларації про принципи міжнародного права, що стосується дружніх відносин і співробітництва між державами відповідно до Статуту ООН [62].

Так, в статті 1 Декларації підкреслюється, що «всі держави повинні на основі загальновизнаних принципів і норм міжнародного права сумлінно виконувати свої зобов'язання щодо підтримання міжнародного миру і безпеки і прагнути до підвищення ефективності, що ґрунтується на Статуті системи безпеки Організації Об'єднаних Націй» [62].

У Декларації про зміцнення міжнародної безпеки від 16 грудня 1970 р. визнається «необхідність ефективних, динамічних і гнучких заходів відповідно до Статуту для запобігання та усунення загроз миру, придушення актів агресії та інших порушень миру і, зокрема, заходів для досягнення, підтримки і відновлення міжнародного миру і безпеки» (п. 8) [59].

Зрозуміло, що зазначені заходи, у тому числі і заходи для досягнення, підтримки і відновлення міжнародного миру та безпеки можливі лише в рамках системи колективної безпеки. У зв'язку з цим, у Декларації рекомендується, щоб «всі держави сприяли зусиллям із забезпечення миру і безпеки для всіх країн і створенню відповідно до Статуту ефективної системи загальної колективної безпеки ...» (п. 11) [59].

Під егідою ООН було прийнято низку резолюцій та декларацій, орієнтованих на закріплення правових основ та підвищення ефективності права міжнародної безпеки. Серед таких актів ГА ООН слід назвати такі: Резолюцію ГА ООН про визначення агресії від 1974 р., Резолюцію ГА ООН про створення всезагальної системи міжнародного миру і безпеки 1986 р., Резолюцію про всезагальний підхід до зміцнення міжнародного миру і безпеки відповідно до Статуту ООН від 1987 р., Декларацію про запобігання і усунення спорів і ситуацій, що можуть загрожувати міжнародному миру та безпеці й про роль ООН у цій сфері від 1988 р., Резолюцію ГА ООН про закріплення міжнародного миру, безпеки та міжнародної співпраці в усіх її аспектах відповідно до Статуту ООН 1989 р. та інші.

В цілому, можна констатувати, що у вищезазначених актах під колективною безпекою, як засобом забезпечення міжнародної безпеки, розуміється відповідний стан міждержавних відносин та міжнародного правопорядку, що підтримується системою ООН та випливає з необхідності поняття неподільності світу.

У Статуті ООН визначені основи системи колективної безпеки, яка відображала співвідношення сил у світі, яке склалося за підсумками Другої світової війни. Виділимо основні компоненти цієї системи:

− основні принципи сучасного міжнародного права, такі як принцип незастосування сили й погрози силою в міжнародному праві, принцип мирного вирішення міжнародних спорів та інші;

− система мирних засобів вирішення міжнародних спорів, що закріплена у главі 6 Статуту ООН (ст. 33-38). У цьому процесі важливу роль відіграє РБ, ГА та Генеральний секретар ООН. Щодо питань юридичного характеру головна роль належить Міжнародному суду ООН;

– система примусових заходів як із застосуванням, так і без застосування Збройних сил у відповідності з главою 7 Статуту ООН (ст. 39-51). Провідна роль в цій системі належить Раді Безпеки, яка несе головну відповідальність за підтримання міжнародного миру і безпеки. Допомогу РБ ООН з воєнних потреб у справі підтримання миру, використання військ, що надаються в її розпорядження та керування надає Воєнно-Штабний Комітет;

– система взаємодії ООН з регіональними організаціями у справі підтримання міжнародного миру і безпеки (ст. 52-54) [180].

На думку Мохаммада Тахира, поняття «колективна безпека» включає наступні елементи:

1) систему загальновизнаних принципів і норм міжнародного права, найважливішими з яких є заборона застосування сили та загрози силою; вирішення міжнародних спорів виключно мирними засобами, повага суверенітету; рівноправність держав; невтручання у внутрішні справи та ін.;

2) систему мирного вирішення міжнародних спорів;

3) систему колективних заходів для запобігання та усунення загрози миру, порушень миру і актів агресій;

4) систему колективних заходів щодо роззброєння [124].

Отже, слід констатувати, що в основі системи колективної безпеки, відповідно до Статуту ООН, лежить:

1) заборона використання збройної сили у відносинах між державами і застосування сили тільки у разі індивідуальної або колективної самооборони;

2) застосування сили тільки за рішенням РБ ООН «у випадку виникнення загрози силою, актів агресії або інших порушень миру, які можуть загрожувати міжнародному миру і безпеці»;

3) надання допомоги при захисті від агресії на прохання держави, на яку скоєно збройний напад [124].

Проте в реальності ці положення не завжди дотримуються, і держави, які вдалися до застосування сили щодо інших держав, намагаються представити свої дії як нібито допустимі і правомірні відповідно до чинного міжнародного права та Статуту ООН. Разом з тим, подібні дії істотно підривають систему колективної безпеки, яка повинна будуватися відповідно до міжнародно-правових норм. Особливе значення мають положення Статуту ООН щодо заходів врегулювання конфліктів та боротьби з агресією.

Так, принцип заборони агресивних війн (ненападу), що зазначений в Паризькому договорі 1928 р., із прийняттям Статуту ООН трансформувався в більш широкий за обсягом заборони принцип незастосування сили чи погрози силою: «Усі члени ООН утримуються в їхніх міжнародних відносинах від погрози силою чи її застосування як проти територіальної цілісності чи політичної незалежності, так і будь-яким іншим чином, несумісним з цілями ООН» (п. 4 ст. 2 Статуту ООН) [180].

Разом з тим, варто зауважити, що в Декларації Зборів Ліги Націй від 24 вересня 1927 р., що оголосила агресивну війну злочинною й несумісною з міжнародним правом, не містилось визначення терміну «агресія» та не було розкрито поняття агресивної війни. Відтак, відсутність такого визначення знижувало ефективність Статуту Ліги Націй, Пакту Бріана-Келлога й утворювало, так би мовити, «сприятливі» умови для потенційного агресора. Необхідно було розробити основні принципи, якими повинен керуватися будь-який міжнародний орган при визначенні агресії, визначити відмінності між агресією і самообороною й засудити

будь-які виправдання нападу, якими зазвичай користувалися агресори [34, с. 52].

Як відомо, визначення агресії було схвалене Резолюцією 3314 (XXIX) ГА ООН від 14 грудня 1974 року [136]. Резолюція складається з преамбули й восьми статей, в яких міститься як загальний опис поняття агресії, так і перелік конкретних дій держав, що повинні кваліфікуватися як акти агресії.

У преамбулі цього акту підкреслюється, що ГА ООН схвалює визначення агресії будучи переконаною, що його прийняття вплине на потенційного агресора, полегшить констатацію актів агресії та вжиття заходів для їх припинення, а також буде сприяти наданню допомоги жертві агресії і захисту її прав та законних інтересів[136].

Крім того, у вищезазначеному акті міститься нагадування про те, що «відповідно до статті 39 Статуту ООН Рада Безпеки ООН визначає існування будь-якої загрози миру, будь-якого порушення миру або акту агресії й робить рекомендації або вирішує питання про те, які заходи слід розпочати у відповідності зі статтями 41 й 42 для підтримання або відновлення міжнародного миру й безпеки» [120, с. 268]. Так, згідно з статтею 1 Резолюції, агресією є застосування збройної сили державою проти суверенітету, територіальної недоторканності або політичної незалежності іншої держави, або будь-яким іншим способом, несумісним зі Статутом ООН, як це встановлено в даному визначенні [171, с. 35].

На думку Т.В. Чехович, застосування державою збройної сили кваліфікується як акт агресії лише у тому випадку, якщо воно, по-перше, має місце в міжнародному конфлікті, тобто здійснене однією державою проти іншої держави, і, по-друге, несумісне зі Статутом, тобто зроблено у порушення цілей, принципів і положень Статуту ООН [201, с. 281].

Варто підкреслити, що поняття агресії не застосовується до внутрішніх конфліктів і громадянських війн, які є внутрішньою справою яка належить до внутрішньої компетенції держави. Відповідно до прийнятого визначення, агресором і жертвою агресії визнаються суверенні держави. Загальний аналіз поняття агресії ґрунтується на тому, що застосування однією державою збройної сили проти іншої може бути кваліфіковане як акт агресії лише в тому випадку, якщо таке застосування сили не відповідає Статуту, тобто здійснене в порушення цілей, принципів і положень Статуту ООН.

Вбачається, що вироблення міжнародним співтовариством поняття агресії в значній мірі поповнило арсенал міжнародно-правових засобів боротьби проти неї і зробило важливий внесок у зміцнення міжнародного миру й безпеки. У цьому документі, відповідно до Статуту ООН, наведено загальне визначення агресії (ст. 1), визначені основні критерії кваліфікації агресивного акту (ст. 2), основні акти агресії (ст. 3) і підкреслено, що це визначення не стосується ситуацій, у яких застосування сили є правомірним (ст. 6, 7) [180].

Як слушно відзначає В.С. Ржевська, «…міжнародне право передбачає створення державами систем безпеки (індивідуальної та колективної), що мають попереджувати війни, а в разі початку війни – найшвидше її припинити, застосовуючи колективні заходи. Якщо, залежно від стадії розвитку конфлікту, може йтися про підтримання чи відновлення міжнародного миру, то за рівнем інтересів, що втягуються в конфлікт, може йтися про індивідуальну, групову або колективну безпеку» [171, с. 203].

У цьому зв’язку не можне не погодитись із думкою М.В. Буроменського, який слушно зауважує, що система індивідуальної безпеки держав – це сукупність використовуваних державою індивідуальних

гарантій забезпечення своєї безпеки. Створивши норми міжнародного права, що визнають агресію міжнародним злочином, держави не відмовилися від власних засобів забезпечення власної безпеки, а використовували міжнародно-правові засоби як додаткові гарантії останньої [120, с. 274].

Отже, фактична нерівність держав в контексті можливості забезпечення індивідуальної безпеки компенсується організацією ними колективних систем безпеки. Колективна безпека – це система спільних заходів держав світу або визначеного географічного району, що були запроваджені з метою підтримання миру, усунення загрози миру та припинення актів агресії.

Правовою основою колективної безпеки є багатосторонній договір, конкретний зміст якого визначається державами, які є його сторонами. Існують три обов'язкові умови такого договору: не вдаватися до сили, вирішувати спори мирними засобами та співпрацювати.

Як відомо, у сучасному міжнародному праві розрізняють універсальну та регіональні системи колективної безпеки. Універсальну систему колективної безпеки створено в рамках ООН і її головним завданням є підтримання та зміцнення міжнародного миру й безпеки на основі спільних дій держав.

Відповідно до Статуту ООН, підтримання міжнародного миру та безпеки має будуватися на основі загальновизнаних принципів і норм міжнародного права та здійснюватися ГА та РБ ООН, компетенцію яких у цій сфері чітко розмежовано.

Так, відповідно до Статуту ООН, ГА ООН може обговорювати будь-які питання чи справи, що стосуються підтримання міжнародного миру та безпеки, у тому числі розглядати загальні принципи співробітництва в цій сфері, надавати рекомендації державам і РБ ООН з цих питань. Своєю

чергою, на РБ ООН покладено головну відповідальність за підтримання міжнародного миру та безпеки (ст. 24 Статуту ООН). Рада Безпеки є єдиним органом ООН, що має право починати дії, превентивні та примусові, від імені ООН, у тому числі об'єднаними збройними силами держав – членів ООН [18, с. 24].

У розділі VIII Статуту ООН передбачено за певних умов можливість створення регіональних систем підтримання міжнародного миру. Регіональні системи становлять частину міжнародної системи безпеки. Головним їх завданням є підтримання миру та безпеки у визначених регіонах.

Регіональні системи колективної безпеки повинні відповідати наступним критеріям:

1. у регіональних системах безпеки можуть брати участь тільки держави цього регіону;

2. дії держав не повинні виходити за рамки цього регіону;

3. ці дії не можуть суперечити загальній безпеці та повинні відповідати цілям і принципам Статуту ООН;

4. примусові заходи із застосуванням сили можуть починатися тільки для відбиття нападу, що вже здійснився на одного з учасників колективної безпеки.

Наразі, зокрема, такими регіональними організаціями є: Ліга Арабських держав (далі – ЛАД), Африканський Союз (далі – АС), Організація Американських держав (далі – ОАД), в установчих актах яких містяться положення щодо колективних заходів у випадку збройного нападу на будь-якого з їх членів [70, с. 15].

Наразі міжнародне право висувається на перший план у міжнародній системі як необхідний засіб установлення правопорядку в складній системі міжнародних відносин. Міжнародне право в процесі свого розвитку стає

складною багатогалузевою системою, зазнаючи якісних змін як у системі загалом, так і в характері галузей, про що свідчить право міжнародної безпеки [201, с. 282].

Як слушно зауважує Т.В. Чехович, у сучасних умовах міжнародну безпеку може бути забезпечено лише за допомогою політико-правових засобів, які застосовуються у кожному з видів міжнародно-правових гарантій безпеки держав, а саме: а) нормативних; б) організаційних; в) матеріальних. Проте у міжнародному співтоваристві відсутній наддержавний орган, здатний примушувати до дотримання норм права, тому боротьба з агресією реалізується за допомогою звернення держав до індивідуальної або колективної самооборони й застосування колективних санкцій за рішенням Ради Безпеки ООН [201, с. 282].

Застосування збройної сили на підставі права на самооборону правомірно лише у випадку, якщо буде здійснено збройний напад. Стаття 51 Статуту ООН розглядає як протиправну концепцію превентивної й розширеної самооборони, відповідно до якої звернення до сили виправдується в разі погрози нападу або здійснення актів агресії, що не становлять збройного нападу. Водночас використання збройної сили державою в межах території іншої держави винятково для захисту своїх громадян від реальної загрози їх здоров'ю або життю або з єдиною метою зупинити чи запобігти серйозним порушенням прав людини, незалежно від громадянства, не є агресією, оскільки воно не спрямовано проти міжнародного миру й безпеки [74, с. 79]. Отже, таке право може виникнути у випадку необхідності індивідуальної або колективної самооборони.

Як вірно зазначає професор О.В.Задорожній, принципова відмінність між реалізацією права на колективну безпеку та права на самооборону полягає в тому, що право на самооборону використовують держави згідно зі своїм самостійним рішенням у разі збройного нападу, тоді як система

колективної безпеки побудована на основі дискреційних повноважень Ради Безпеки ООН. Для визначення правомірності застосовування сили у порядку самооборони повинні бути дотримані жорсткі умови, спрямовані на перешкоджання зловживанню правом на самооборону, адже це може мати надзвичайно небезпечні наслідки:

1. держава повинна надати докази того, що вона є об'єктом збройного нападу;

2. заходи, вчинені нею, повинні бути пропорційні, необхідні тільки для відбиття нападу;

3. держава зобов'язана негайно повідомити про ці заходи Раду Безпеки ООН (ст. 51 Статуту ООН);

4. дії держави не повинні зачіпати повноважень і відповідальності РБ ООН, відповідно до Статуту, щодо вчинення в будь-який час таких дій, які вона визнає необхідними для підтримання міжнародного миру і безпеки (ст. 51) [74, с. 80].

Таким чином, з вищезазначених положень випливає, що у системі гарантій міжнародної безпеки метою інституту права на самооборону є захист міжнародного миру як загальнолюдської цінності, а також захист національної безпеки і суверенітету кожної держави як окремої одиниці. Поняття, яке наразі закріплено в сучасному міжнародному праві щодо реалізації та усвідомлення права держави на самооборону як визнаної можливості застосовувати збройну силу лише з метою дати відсіч будь-якому протиправному збройному нападові з боку іншої держави, спрямованому проти неї або проти іншої держави, ґрунтується на певному уявленні про міжнародний конфлікт як міждержавне протистояння [201, с. 282].

Таким чином, проблема підтримання міжнародного миру й зміцнення міжнародної безпеки, як і раніше, є однією з головних у сучасному міжнародному праві.

Разом з тим, важливо зазначити, що нинішній етап розвитку відрізняється тим, що світ стає більше взаємозалежним і неподільним, що зумовлює необхідність ще більш масштабного й активного співробітництва держав у сфері зміцнення системи міжнародної безпеки. Міжнародно-правові основи такого співробітництва закладено у Статуті ООН, головна мета якого полягає в тому, щоб підтримувати міжнародний мир і безпеку, а одним з головних шляхів для досягнення цієї мети є застосування ефективних колективних заходів для запобігання та усунення погрози миру й припинення актів агресії або інших порушень миру. Іншими словами, йдеться про систему міжнародної безпеки, закріплену в Статуті ООН, що постійно ускладнюється у зв'язку з вирішенням проблем стосовно зміцнення міжнародної безпеки [201, с. 282].

Зазначимо, що система правових гарантій міжнародного миру та безпеки, що склалася на основі зобов'язань держав відповідно до Статуту ООН та імперативних норм міжнародного права, вкрай різко реагує на всі ці події. Як випливає з аналізу міжнародної практики, зазвичай, великі держави прагнуть у власних інтересах розширити міжнародно-правові рамки для самооборони, тож постає питання про роль неправомірної практики у зміні діючих норм права. Разом з тим, слід мати на увазі, що послаблення існуючих обмежень, встановлених міжнародним правом з метою реалізації права на самооборону, призведе до зловживань цим суб'єктивним правом та значної кількості безкарних порушень принципу незастосування сили та погрози силою.

Таким чином, на підставі аналізу питань щодо поняття, системи та міжнародно-правових механізмів забезпечення міжнародної безпеки,

можна дійти висновку про те, що складовими елементами універсальної колективної безпеки є колективні засоби попередження та усунення загрози миру, порушення миру й актів агресії, колективні заходи по обмеженню та скороченню озброєння та повне роззброєння, система мирного вирішення міжнародних спорів та загальновизнані принципи та норми міжнародного права. Всі елементи злагоджено взаємодіють між собою, утворюючи тим самим систему, під назвою універсальна колективна безпека.

В нинішніх умовах роль ООН та регіональної системи колективної безпеки зростає. Разом з тим, для підвищення ефективності діяльності ООН необхідні серйозні реформи самої Організації, насамперед, її головного органу – Ради Безпеки. Видається, що реформа РБ ООН повинна підвищити роль і авторитет ООН в очах всього міжнародного співтовариства. Головна причина недостатньої ефективності діяльності ООН з підтримання миру і безпеки полягає не в ООН, як такій, а в державах-членах, які не надають їй необхідної підтримки. Тому теоретичне дослідження шляхів і засобів участі держав-членів ООН у врегулюванні конфліктів в світі, в тому числі й на Близькому Сході, вимагають всебічного аналізу її діяльності, а також діяльності регіональних організації, насамперед, ЛАД.

1.2. Поняття, цілі та основні принципи міжнародного права в системі забезпечення регіональної безпеки

Статут ООН, крім універсальної системи міжнародної безпеки, передбачає також можливість створення регіональних систем підтримання міжнародного миру. У статті 52 Глави VIII Статуту ООН зазначається наступне:

«1. Цей Статут жодною мірою не перешкоджає існуванню регіональних угод чи органів для вирішення таких спорів, які відносяться до підтримання міжнародного миру та безпеки, які підходять для регіональних дій, за умови, що такі угоди чи органи і їх діяльність сумісні з цілями та принципами Організації.

2. Члени Організації, які уклали такі угоди, повинні докласти всіх своїх зусиль для досягнення мирного розв'язання місцевих конфліктів за допомогою таких регіональних угод або таких регіональних органів до передачі цих спорів до Ради Безпеки.

3. Рада Безпеки повинна заохочувати розвиток застосування мирного розв'язання місцевих конфліктів за допомогою таких регіональних угод або таких регіональних органів або з ініціативи зацікавлених держав, чи за своєю власною ініціативою.

4. Ця стаття ні в якій мірі не зачіпає застосування статей 34 і 35» [180].

Зі змісту статті 52 Статуту ООН випливає, що мова йде про мирне вирішення міждержавних спорів або ситуацій, що мають місцевий характер; їх вирішення пропонується здійснювати за допомогою місцевих (регіональних) механізмів колективної безпеки. В принципі, такий підхід є правильним, однак слід звернути увагу на деякі проблемні аспекти.

У статті 52 Статуту ООН йдеться про угоди між державами, які стосуються питань мирного вирішення спорів та ситуацій, що між ними виникають. Зауважимо, що угод двостороннього, багатостороннього або універсального характеру укладено дуже багато. У всіх цих угодах не йдеться про будь-які особливі засоби мирного вирішення спорів, натомість, в цих угодах вказуються тільки ті засоби, які перераховані в ст. 33 Статуту ООН.

Наприклад, держави погоджуються при вирішенні спору на певній стадії і за обопільною згодою вдаватися до посередництва, арбітражу або міжнародного суду. Інакше кажучи, такі угоди позбавляють сторін у спорі свободи вибору ними того чи іншого засобу мирного вирішення спору.

Укладаючи відповідну угоду щодо розв'язання спору, вони зобов'язуються його вирішувати тільки за допомогою вказаного в угоді конкретного засобу, що має для них обов'язковий характер. Класичним прикладом є обов'язкова юрисдикція Міжнародного суду ООН (далі – МС ООН) у правових спорах відповідно до статті 36 Статуту МС ООН.

Крім того, стаття 53 Статуту ООН дозволяє РБ ООН використовувати такі органи чи угоди для здійснення примусових заходів та забороняє здійснення таких заходів без відповідного уповноваження. А у статті 54 закріплюється обов'язок інформувати про заплановані або здійснені з метою підтримання міжнародного миру та безпеки дії.

Термін «примусові заходи», який використовується у статті 53, позначає широкий спектр санкцій – від економічних та політичних до воєнних, які можуть застосовуватись на підставі Статуту ООН. Регіональні організації можуть уповноважуватись на здійснення примусових заходів РБ ООН при виникненні ситуацій, пов'язаних із загрозою чи порушенням міжнародного чи регіонального миру або акту агресії.

У виняткових випадках таке уповноваження може здійснюватись РБ ООН також і безпосередньо після їх здійсненна, тобто мати характер «post ex facto». У такому випадку послаблюються можливості контролю Ради Безпеки над регіональними організаціями та відкривається шлях для зловживань, а тому цей інструмент у принципі може використовуватись лише у виняткових випадках[170, с. 201].

Слід також мати на увазі, що пропозицію на конференції у Сан-Франциско, якою передбачалось звільнення регіональних організацій від

необхідності отримання повноваження РБ ООН, було відхилено. Отже, можна зазначити, що мандат РБ ООН має бути попереднім та містити чітке уповноваження на здійснення примусових заходів. Разом з тим, вказуючи на неефективність універсальної системи колективної безпеки, дедалі більше юристів-міжнародників пропонують надати регіональним організаціям право здійснювати примусові заходи самостійно без уповноваження РБ ООН.

Таким чином, стаття 53 Статуту ООН допускає створення відповідних регіональних органів та укладення регіональних угод. У міжнародно-правовій літературі ці терміни досить часто використовують як синоніми, або ж для їх позначення послуговуються єдиним терміном «регіональні організації». Разом з тим, вбачається, що ототожнювати їх не варто, оскільки під терміном «угоди» у Статуті ООН маються на увазі міжнародні договори, а термін «органи» використовують для позначення регіональних організацій [170, с. 118].

На нашу думку, регіональну угоду слід розглядати як багатосторонній міжнародний договір, учасниками якого є держави певного географічного регіону. Основною метою таких угод є забезпечення співробітництва сторін у тій чи іншій сфері в певному географічному регіоні. Укладення таких угод зачіпає спільні інтереси держав, які зумовлені географічним положенням та іншими регіональними факторами та інтересами, через те такі угоди не стосуються держав, які розміщені за межами цього регіону.

Статті 33 і 52 Статуту ООН вказують на дві можливі форми врегулювання спорів на регіональному рівні: на основі регіональної угоди або в межах регіонального органу. Визначення цих понять в Статуті ООН не дається, хоча при його розробці пропонувалося дати загальне визначення регіонального органу.

Під ним пропонувалося розуміти організацію постійного характеру, що об'єднує в певному географічному районі декілька держав, які в силу своїх спільних інтересів або мовної, історичної чи духовної близькості несуть спільну відповідальність за мирне врегулювання різноманітних спорів і за підтримання миру та безпеки, а також своїх інтересів і розвиток економічних і культурних зв'язків у їх регіоні[210, с. 56]. Але таке визначення було відхилене як занадто теоретичне[101, с. 205].

Більше того, у Довіднику з мирного вирішення спорів між державами, виданому ООН, даються такі визначення. «Термін «регіональні угоди» означає угоди (регіональні багатосторонні договори), відповідно до яких держави будь-якого регіону зобов'язуються регулювати свої відносини в питанні про вирішення спорів, не створюючи постійний орган або регіональну міжнародну організацію із статусом міжнародно-правової особи.

Своєю чергою, термін «регіональні органи» означає регіональні міжнародні організації, які створюються відповідно до регіональних міжнародних договорів і в якості постійного органу зі статусом міжнародно-правової особи, і які покликані виконувати більш широкі функції з підтримання миру і безпеки, включаючи вирішення спорів» [179, с. 97].

Як приклад регіональних угод слід назвати Європейську конвенцію 1957 р. про мирне вирішення спорів, Американський договір 1948 р. про мирне вирішення спорів (Боготинський пакт) [179, с. 97], а регіональних органів – Ліга арабських держав, Організація американських держав, Африканський Союз, Асоціація держав Південно-східної Азії, Організація з питань безпеки і співробітництва в Європі та інші.

У Довіднику також зазначається, що термін «регіональні органи й угоди» може також охоплювати угоди більш конкретного характеру, а

саме системи, що створюються в деяких регіонах з метою розвитку вузьких напрямків міжнародного права, таких як захист прав людини (Європейська конвенція 1950 р. про захист прав людини й основних свобод; Американська конвенція 1969 р. з прав людини; Африканська хартія 1981 р. з прав людини та народів), економічна інтеграція (Європейський союз) і спільне використання природних ресурсів (Протокол 1961 р. щодо Міжнародної комісія із захисту річки Мозель від забруднення; Угода 1959 р. про регулювання режиму озеру Інарі). У таких регіональних угодах можуть передбачатися конкретні засоби мирного вирішення спорів, що виникають між державами – учасниками цих угод і стосуються тлумачення і/або застосування чи дотримання їх положень[179, с. 97-98].

Регіональні угоди та регіональні органи мають спільні ознаки, які насамперед пов'язані з географічною близькістю та спільними інтересами держав, які до них входять. Відмінність проявляється у ступені інтегрованості систем. Іншими словами, регіональні угоди є більш простою формою взаємодії держав, для якої властивий менш високий рівень упорядкованості та організації порівняно з міжнародними організаціями [122].

Проте міжнародні договори часто можуть ставати статутами міжнародних організацій, а звичайні «регіональні угоди» можуть трансформуватись у «регіональні органи» в сенсі Статуту ООН, а тому межа між ними не є непорушною.

Водночас варто зауважити, що термін «регіональні» не обов'язково означає виключно приналежність до певного регіону в географічному значенні, хоча й географічна близькість розташування має вирішальне значення, і до регіональних організацій, як правило, входять усі або більшість держав певного географічного регіону. Потрібно також

враховувати політичну, культурну, історичну та мовну спорідненість держав. Яскравим підтвердженням може слугувати членство Канади та США в ОБСЄ. Тому, на нашу думку, досить влучним у цьому контексті є використаний професором В. Буткевичем термін «політико-географічний регіон» [122].

В окремих випадках для членства у регіональній організації вирішальне значення можуть мати й інші чинники. Так, ст. 4 Пакту ЛАД передбачає, що для набуття членства в Організації держава повинна бути «арабською» [146]. Виходячи з цього, членство в цій Організації для Ізраїлю було б практично неможливим, незважаючи на те, що, як і більшість держав-членів, ця держава належить до регіону Близького Сходу.

Аналізуючи співвідношення змісту поняття «регіон» в юридичному та політичному значенні, слід наголосити, що поняття «міжнародно-правовий регіон» є вужчим, ніж поняття «політичний регіон», оскільки сфера міжнародних відносин та політичної взаємодії держав є ширшою, ніж сфера міжнародно-правового регулювання. Адже, межі міжнародно-правового регіону визначаються відповідною регіональною угодою чи установчим актом регіональної організації з урахуванням сукупності проблем, інтересів та цілей держав-учасниць, політичних, історичних, економічних, культурних та інших зв'язків між ними [122].

Як вже вище зазначалось, суттєвою вимогою до регіональних організацій колективної безпеки є відповідність їх установчих документів та діяльності принципам та цілям Статуту ООН, закріплення в їх установчих документах заборони застосування сили та погрози силою, а також наявність орієнтованого всередину механізму мирного вирішення спорів. Таким чином, регіональні органи є своєрідними допоміжними органами ООН у сфері підтримання міжнародного миру та безпеки.

Як вірно зазначається у міжнародно-правовій науці, індивідуальна безпека (зовнішня) кожної держави – це такий стан її відносин з іншими державами, при якому забезпечується захист і реалізація її суб'єктивних прав на існування, рівноправне функціонування і розвиток відповідно до основоположних принципів і норм міжнародного права [21].

В свою чергу, під регіональною безпекою пропонується розуміти стан міждержавних відносин усередині регіону, а також такий же стан відносин держав даного регіону в цілому з поза регіональними державами, тобто ті держави, які не входять до даного регіону, який відповідає об'єктивним основним інтересам кожної держави даного регіону, регіональному основному інтересу, а також глобальному основному інтересу, які нормативно закріплені у діючому міжнародному праві [21].

При цьому забезпечується виконання всіма державами даного регіону юридичних обов'язків з підтримання миру на основі твердого і неухильного дотримання ними основних принципів і норм сучасного міжнародного права, захист і реалізація суб'єктивних прав кожної держави регіону на свою індивідуальну безпеку, тобто прав на її існування, рівноправне функціонування і розвиток в міждержавних відносинах.

Слід зауважити, що регіональна безпека забезпечується системою заходів, що здійснюється на багатосторонній, двосторонній основі і індивідуально, які гарантують міжнародний мир і безпеку в певному регіоні.

Регіональна безпека складається і реалізується на різних рівнях: у рамках якої-небудь частини держави, її окремих адміністративно – територіальних одиниць; стосовно декількох сусідніх районів, областей тієї або іншої держави; у масштабі групи держав, які входять до певної географічної зони [99, с. 5].

На будь-якому рівні регіональна безпека будується і забезпечується у взаємозв'язку і взаємообумовленості з національною і міжнародною безпекою. До особливостей регіональної безпеки відносяться: її обмеженість певною територією зі своїми особливими природно-географічними, соціально-економічними, культурно-історичними та іншими умовами життєдіяльності; специфічність інтересів, що склалася саме в даному життєвому середовищі соціально-територіальної спільності людей; зміст і форми прояву суперечностей між цією спільністю і центром, іншими регіонами, міжнародним співтовариством.

Регіональна безпека реалізується на основі низки принципів, до яких належать: територіальна організація захисту населення і місця існування; інтегральний, комплексний підхід до створення системи безпеки в регіоні; нероздільність безпеки і стійкого розвитку; безперервність зусиль, включаючи організацію постійного спостереження і контролю за станом суспільства, природного середовища і потенційно небезпечних об'єктів та ін. [122].

У міжнародно-правовій літературі зауважується, що регіональні заходи безпеки можуть поділятись на:

1. ті, що здійснюються відповідно до Статуту ООН: а) тільки на основі регіональної угоди, усної або письмової; б) в рамках регіонального органу (багатосторонніх консультацій, міжурядових конференцій, міжнародних організацій), сформованого на основі регіональної угоди;

2. залежно від обсягу питань, що входять до їх предметної сфери, на заходи: а) загальні, що охоплюють максимально можливий обсяг питань, що відносяться до безпеки певного регіону; б) спеціальні, що охоплюють предметну сферу, яка обмежена деякими питаннями (сферу, яка покриває окремий сектор, а не все коло міждержавних відносин в регіоні; у тому числі на заходи політичні, економічні, гуманітарні);

3. залежно від кола учасників на заходи, що включають: а) регіональні держави; б) регіональні, а також деякі позарегіональні держави;

4. залежно від того, між яким колом держав регулюються відносини, на заходи, що забезпечують: а) всередині регіональну безпеку (регулюють відносини між регіональними державами); б) зовнішньо регіональну безпеку (регулюють відносини між регіональними державами, з одного боку, і поза регіональними з іншого);

5. залежно від територіальної сфери на заходи, що охоплюють: а) територію, що знаходиться під суверенітетом всіх держав-учасниць; б) територію тільки регіональних держав; в) територію регіональних держав і частину території деяких держав-учасниць, якщо вона виходить за межі територіальної сфери, визначеної регіональною угодою; г) варіанти зазначених вище територій і морську акваторію, що знаходиться за межами суверенітету будь-якого учасника, але примикає до території регіональних держав;

6. за тимчасовими межами на заходи: а) безстрокові; б) термінові; в) разові та ін..;

7. за видом відносин,що регулюються на заходи: а) регулятивні; б) перехідні від охоронних до регулятивних; в) охоронні;

8. за складом і співвідношенню силових і несилових засобів забезпечення миру і безпеки на заходи: а) попереджувальні; б) попереджувальні і примусові на підставі статті 53 Статуту ООН; в) попереджувальні і примусові на підставі статті 51 Статуту ООН; г) тільки примусові на підставі статті 51 Статуту ООН (заходи колективної самооборони);

9. за характером вираження і формі включених до них правових приписів на заходи, що містять: а) позитивні гарантії (зобов'язання по здійсненню позитивних дій в інтересах зміцнення міжнародного миру і

безпеки); б) негативні гарантії (заборони здійснювати негативні дії на шкоду міжнародному миру і безпеці) [21].

Важливо відзначити, що кінцева мета регіональних заходів безпеки полягає у формуванні та забезпеченні міжнародно-правовими засобами відносин мирного співіснування і співпраці, що виключають порушення миру в регіоні, і сприяють цілям індивідуальної безпеки держав-учасниць і цілям міжнародного миру і безпеки в цілому.

Підкреслимо, що в ході здійсненні регіональних заходів безпеки держави зобов'язані слідувати принципам загального міжнародного права, в якості яких виступають принципи мирного співіснування. Такі принципи можна розділити на наступні групи:

а) принципи неподільності міжнародного миру та безпеки;

б) принципи, що визначають застосування мирних засобів забезпечення безпеки;

в) принцип, що випливає з права держав на самооборону відповідно до статті 51 Статуту ООН;

г) принципи, що визначають рівень військових засобів забезпечення безпеки, зокрема принцип роззброєння, принцип рівності й однакової безпеки [21].

Принципи, що встановлюють територіальні, суб'єктні та предметні межі здійснення заходів безпеки, формально визначають «регіональність» таких заходів. «Регіоном» є, в основному, певний регіональний масив держав, безпека яких взаємопов'язана, історично і економічно обумовлена. Крім того, «регіон» може також охоплювати райони відкритого моря, що примикає до територій даного регіонального масиву держав. «Регіональні» держави, тобто ті, які входять до даного регіону, є основними суб'єктами регіональних заходів безпеки[21].

Разом з тим, в регіональних заходах безпеки допускається участь й «позарегіональних» держав. Зовнішня безпека регіону в рамках регіонального заходу безпеки забезпечується шляхом схвалення і дотримання позарегіональними державами-учасницями норм, що вироблені державами даного регіону для забезпечення свого регіонального основного інтересу.

І, насамкінець, варто підкреслити, що регіональні заходи безпеки здійснюються для регулювання міждержавних відносин: а) пов'язаних з певним регіоном; б) відносяться до підтримання міжнародного миру і безпеки в конкретному регіоні; в) складаються в регіоні, в якому існує будь-який спір, місцевий спір, інші питання, які підходять для регіональних дій.

Ці заходи спрямовані на врегулювання: а) відносин всередині регіону, між регіональними державами; б) відносин між регіональними державами, з одного боку, і певними позарегіональними державами – з іншого.

Більше того, кожний регіональний захід безпеки являє собою систему взаємодії держав, що здійснюється відповідно з притаманною цьому заходу певної нормативної системою, яка відповідає основним принципам міжнародного права і є підсистемою загального міжнародного права.

Матеріальні норми регіональних заходів безпеки є імперативними правилами поведінки держав певного регіону, які регулюють відносини цих держав усередині регіону, і з певними позарегіональними державами в інтересах регіональної і, в цілому, глобальної безпеки. Це:

а) загальновизнані принципи міжнародного права і окремі елементи нормативного змісту цих: принципів;

б) норми, що сприяють становленню принципів, що формуються, прогресивному розвитку міжнародного права, володіють регіональною імперативністю.

Нормотворчий процес в рамках регіональних заходів безпеки здійснюється, переважно, наступними способами:

а) за допомогою конкретизації та деталізації норм *jus cogens* загального міжнародного права;

б) через створення якісно нових норм, що не мають аналогів на універсальному рівні, але відповідають основним принципам міжнародного права і сприяють їх прогресивному розвитку з точки зору зміцнення міжнародного миру і безпеки [21].

З метою централізованого здійснення регіонального заходу безпеки і забезпечення процесу нормотворчості може бути створений організаційний механізм, правовою основою якого є система внутрішньо організаційних норм. Такий механізм за своєю формою являє собою багатосторонні переговори, включаючи багатосторонні консультації, міжурядову конференцію і міжнародну організацію. Організаційний механізм регіонального заходу безпеки, зовні являє собою єдине ціле, за своєю структурою є системою взаємопов'язаних і взаємодоповнюючих органів для переговорів, які іноді можуть перебувати між собою в певній ієрархії. Цей механізм включає також органи, що створюються для адміністративних, а також технічних цілей[21].

Таким чином, підсумовуючи вищевикладене, слід констатувати, що безпека окремо взятого регіону у повному об'ємі не може бути забезпечена поза рамками систем більш високого рівня. У той же час, саме на регіональному рівні закладаються фундаментальні основи безпеки державних і міждержавних утворень, націй і народів, їх стійкого стабільного розвитку.

Важливим є питання про співвідношення компетенції універсальної системи колективної безпеки та регіональних систем, якими виступають регіональні організації колективної безпеки. Для того, щоб дати на нього

відповідь, слід звернутись до Глави VIII Статуту ООН, яка передбачає створення таких організацій та водночас ставить певні рамки щодо їх діяльності.

Так, ст. 54 передбачає, що будь-яка організація, до компетенції якої входить підтримання міжнародного миру та безпеки на регіональному рівні, зобов'язана інформувати РБ ООН про заходи, які здійснюють або планують здійснити з метою підтримання міжнародного миру та безпеки. Пункт 1 ст. 53 передбачає можливість здійснення регіональними організаціями примусових заходів на підставі уповноваження РБ ООН. У цій статті наголошується, що жодні примусові заходи не можуть здійснюватись відповідно до цих регіональних угод чи органів без відповідних повноважень РБ ООН. Водночас варто зазначити, що діяльність таких організацій повинне узгоджуватись з цілями та принципами Статуту ООН.

Отже, можна констатувати, що у міжнародно-правовій літературі існує одностайність щодо визнання окремих міждержавних об’єднань регіональними організаціями колективної безпеки. Здебільшого такий характер мають регіональні організації загальної компетенції, наприклад, ОАД, АС, ЛАД та інші.

1.3. Звернення до регіональних органів та угод, як ефективний засіб розв'язання регіональних конфліктів

Наразі головним питанням в сучасному міжнародному праві в контексті забезпечення міжнародної та регіональної безпеки, є наступне: Як зробити так, щоб спори, які виникають внаслідок співіснування і взаємодії на міжнародному рівні різних економічних та політичних інтересів, релігійних переконань, культурних цінностей тощо вирішувалися без збройних конфліктів, справедливо і швидко?

Вбачається, що нині є всі підстави вважати, що істотна частка найважливіших складових цього завдання може бути вирішена за допомогою регіональних механізмів, перш за все, регіональних міждержавних організацій. Адже, значення та роль різноманітних регіональних міждержавних об'єднань невпинно зростає і, скоріше за все, буде зростати в майбутньому. І така ситуація обумовлюється низкою чинників.

По-перше, як свідчить міжнародна практика, інтеграційні процеси відбуваються двома основними напрямами: більш тісного співробітництва в спеціалізованих сферах (функціональна інтеграція) та співробітництво на рівні певного регіону (регіональна інтеграція), причому часто такі тенденції поєднуються. Відомими прикладами економічної інтеграції є Європейські співтовариства (нині – Європейський Союз), Латиноамериканська зона вільної торгівлі, Східно-африканський спільний ринок та інші.

По-друге, набуває поширення прагнення держав переносити тягар вирішення спорів на регіональні структури, не допускаючи їх врегулювання за межами регіонального об'єднання (тобто, на універсальному рівні) без суттєвих для цього підстав. Наприклад, в статті 55 Європейської конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, 1950 р., міститься

положення про те, що держави-члени Ради Європи можуть звертатись до Європейського суду з прав людини з метою розв'язання своїх спорів [93].

У ст. II Боготинського пакту, укладеного американськими державами в 1948 році, закріплено зобов'язання його держав – учасниць вирішувати спори між собою за допомогою регіональних засобів перед тим, як вони будуть вимушені передати спір на розгляд РБ ООН. Появу таких положень можна охарактеризувати як створення своєрідних сфер «внутрішніх справ» міжнародних організацій.

По-третє, одні держави виявляють більшу готовність до участі у вирішенні спорів, інші ж – визнають за краще залишатися поза сферою цих процесів. Тому наголошується на необхідності існування таких засобів вирішення спорів, що пристосовані для різних географічних регіонів і різних типів спорів, а також такі, що могли б використовуватися державами, які надають перевагу перебуванню поза межами панування права[204, с. 120]. Але найпривабливішою рисою регіональних організацій з точки зору врегулювання є те, що основою інтеграції, і, насамперед, регіональної, є висока ступінь спільності інтересів її учасників, а також значна гомогенність політичних, ідеологічних, культурних та інших поглядів, яких притримуються держави регіону. Всі успішні приклади створення регіональних організацій у сфері безпеки ґрунтуються на сумісності цінностей і сподівань учасників угрупування, спільності політичного способу життя, а вирішальним чинником є стійке очікування й отримання спільних здобутків у результаті інтеграції [228].

Як слушно зауважує В.А. Карташкин, сам факт успішної діяльності регіональної організації вказує на єдність її держав-членів: «лише спільність інтересів і цілей може призвести до єдиних узгоджених дій держав – членів регіональної організації». Натомість, з іншого боку діє протилежна

тенденція: об’єднання в міжнародну організацію посилює спільність інтересів держав-членів.

Саме тому нерідко звертається увага на значну фактичну відмінність у перебігу процесів мирного розв’язання спорів в рамках універсальних міжнародних організаціях загальної компетенції (йдеться, насамперед, про систему ООН) і регіональних або функціональних міжнародних організаціях. Здебільшого, це пояснюють тим, що «політична криза в кліматі універсального співтовариства держав, з усіма супроводжуючими його недоліками стосовно поваги й подальшого розвитку загального міжнародного права, контрастує з інтенсивністю міждержавних стосунків, які мають деякі ознаки істинного федералізму, у регіонально або функціонально обмежених сферах» [228].

У зв’язку з цим, нагадаємо, що з метою підвищення ефективності використання Міжнародного Суду ООН пропонувалося, щоб групи держав, які пов’язані особливими інтересами і зв’язками (політичними, культурними, правовими, економічними, і можливо, навіть, ідеологічними), уклали конвенцію про прийняття юрисдикції Суду щодо всіх спорів, що виникають в межах цієї групи [228].

Ці аргументи дозволяють зробити висновок про те, що, власне, гомогенність і спільність інтересів є тими чинниками, що дозволяють державам – членам регіональних організацій відносно легко нейтралізувати, а то й узагалі усунути негативний вплив перелічених в попередньому підрозділі факторів, що заважають врегулюванню міжнародних спорів і впливають на процес вибору конкретного засобу їх мирного вирішення. Звичайно, мова може йти лише про головні, як правило вирішальні, чинники. Очевидно, що всі недоліки і перешкоди не можуть бути усунуті, та й навряд чи доцільно намагатися досягти цієї мети.

В межах нашого дослідження вбачається доцільним розглянути процес розв'язання міжнародних спорів в рамках регіональних організацій.

Насамперед, можна стверджувати, що регіональне співробітництво призводить до більш розвинутого нормативно-правового регулювання, якого поки що не здатні забезпечити ні загальне міжнародне право, ні міжнародна нормативна система в цілому[114, с. 145].

Загальне міжнародне право дозволяє враховувати специфічні потреби регіональних об'єднань, оскільки переважна більшість норм міжнародного права є диспозитивними. Обмеження існують, але вони стосуються досить незначної кількості норм *jus cogens*, перш за все, основних принципів міжнародного права.

В результаті, більш розвинута регіональна система міжнародно-правового регулювання функціонує в рамках загального міжнародного права на основі його єдиних цілей і принципів, водночас конкретизуючи його норми відповідно до конкретних умов і забезпечуючи його реалізацію[114, с. 149-150].

Слід констатувати, що це приносить позитивні результати, оскільки, по-перше, виникає значно менше проблем при тлумаченні змісту регіональних норм, що дозволяє державам із більшою довірою покладатися на юридичні засоби вирішення спорів. Цьому сприяє великий масив нормативного матеріалу в формі міжнародних угод і актів органів міжнародної організації та майже повна відсутність регіонального звичаєвого права.

Крім того, як правило, не виникає спорів щодо ціннісного аспекту регіональних норм, і це значно понижує вірогідність появи цивілізаційного контексту в можливих конфліктах. Як справедливо зазначає В. Дженкс, «жодна міжнародна організація не має будь-якого зобов'язання допускати до свого членства державу, що не поділяє її розуміння спільної мети». Саме

тому, приєднання нових держав до міжнародних організацій вимагає згоди якщо не всіх, то принаймні кваліфікованої більшості членів організації.

По-друге, нерозв'язані спори є вкрай невигідними з практичного боку, оскільки призводить до значних економічних втрат. Від погіршення двосторонніх відносин негативні наслідки зачіпають усіх інших держав – учасниць, що примушує їх займати активну позицію та здійснювати політичний тиск на конфліктуючі сторони. В рамках регіональної організації держави змушені з більшою готовністю реагувати на вимоги держав-партнерів. Отже, на нашу думку, позиція сторін спору не є такою гнучкою, як при вирішенні спору поза регіональним контекстом.

По-третє, розв'язання спору в межах регіональної організації використовується з метою попередження перетворення конфлікту в один із приводів для протиборства потужних держав. Деякі дослідники взагалі розглядають процес утворення міжнародних організацій як результат блокової політики. Саме тому, на їхню думку, створювалися регіональні військові блоки, а держави третього світу за допомогою регіональних організацій намагалися захистити свої інтереси в умовах протистояння Сходу та Заходу[228, p. 471]. Схожі мотиви породжують і заклики на кшталт «азіатські проблеми мають вирішуватися азіатами», або ж «вирішувати регіональні проблеми на основі регіональної філософії права та практики» [228, p. 472].

Цілком слушною є точка зору, що в умовах, коли основою післявоєнної системи міжнародної безпеки було намагання уникнути безпосередньої відкритої сутички збройних сил США і СРСР або їх головних союзників (тобто, держав, які могли реально розпочати світову війну), було б небезпечно для міжнародного миру остаточно вирішувати регіональні спори за участю великих держав, оскільки це могло призвести до прямої конфронтації між ними. Таким чином, можна констатувати, що переведення

процесу вирішення міжнародного спору в межі регіональної організації дозволяє віддалити супердержави від учасників конфлікту й отримати необхідні легітимні підстави врегулювання конфлікту[68, с. 46].

По-четверте, розв'язання спорів в рамках регіональних організацій полегшується завдяки можливості використання більш широкого спектру засобів вирішення спорів. Оскільки регіональні спори часто мають специфічні причини своєї появи, а тому вимагають використання специфічного досвіду. Наприклад, у межах Асоціації держав Південно-східної Азії (далі – АСЕАН) держави намагаються вирішувати спори між собою із широким застосуванням неформальних політичних процедур, зокрема, такої як *муфакат,* що означає процес пошуку на найвищому політичному рівні консенсусу шляхом колективного обговорення та компромісу[224, p. 104-106].

Важливо підкреслити, що процес запровадження нових засобів мирного врегулювання в регіональних організаціях відбувається значно швидше, ніж на універсальному рівні. Після практичного застосування та випробування нових засобів поступово відбувається процес надання їм юридичної обов'язковості. «Створити нові норми легше в регіональному масштабі, – наголошує І.І. Лукашук. У тому ж масштабі можна досягнути і більш високого рівня реалізації універсальних норм» [114, с. 157].

Наразі можна навести приклад створення нових механізмів в рамках Організації з питань безпеки і співробітництва в Європі (далі – ОБСЄ), держави-члени якої взяли на себе більший об'єм зобов'язань, ніж це передбачено загальним міжнародним правом.

По-п'яте, в межах регіональних організацій виникають сприятливі передумови для створення ефективних юридичних механізмів реалізації міжнародно-правових норм (насамперед, судового механізму).

Як слушно зазначав Л. Комаровський, «об'єктивне право і закон можуть панувати лише за умови прийняття відомого правила англійського публічного права, в силу якого кожне право, будь воно приватним або публічним, оберігається юридичним захистом (where there is a right, there is a remedy). Останній же без незалежного суду немислимий», оскільки «лише суд здатен стати на об'єктивний ґрунт закону і справедливості, у протилежність доцільності чи односторонньої вигоди, на якій стоять всі зацікавлені суб'єкти» [105, с. 167].

Проаналізуємо більш докладно, чому для регіональних організацій, особливо інтеграційного типу, характерним є вирішення спорів за допомогою судового механізму.

Як вже вище зазначалось, визначальним чинником вважається політична гомогенність і гармонія інтересів учасників регіонального угрупування. Оскільки регіональні міжнародні суди керуються в основному статутом організації та вторинним правом, що розвивається на його основі, то загальне міжнародне право відіграє досить обмежену роль. Як правило, також не існує загрози виходу спору за функціональні межі організації, оскільки суд діє в рамках статуту організації. Це означає, що в рамках економічної організації суд не може бути використаний для розв'язання, наприклад, політичних або територіальних спорів. Усе це вказує на високу вірогідність передбачити можливі рамки, в яких буде вирішено спір, а отже, невеликий ризик для сторін спору.

Разом з тим, є ще одна не менш важлива тенденція, сутність якої полягає в тому, що існує зворотна взаємодія: утворення регіональних міжнародних судів є не лише результатом інтеграційних процесів, але і передумовою успішної інтеграції. У цьому контексті незамінним стає судовий орган, бо як зазначив Г. Блікс, «ніде юридичний принцип рівності держав не дотримується краще, ніж в міжнародному суді» [217, p. 60].

По-шосте, регіональні організації мають значний потенціал у сфері попередження міждержавних спорів.

Останнім часом у дослідженнях права мирного розв'язання спорів наголошується на пріоритетності превентивного підходу до міжнародних конфліктів. Іншими словами, головна увага міжнародного співтовариства має бути перенесена на розробку механізмів і засобів попередження виникнення міжнародних спорів. Більше того, на важливість попередження виникнення спорів все частіше звертається увага в ООН [126]. У цьому контексті мирні засоби вирішення спорів відсуваються на задній план, як крайній засіб при невдачі превентивного механізму.

Отже, як вірно зауважується деякими вченими, участь держави в міжнародних організаціях позитивно впливає на запобігання виникненню спорів. В одному з досліджень на основі статистичних даних було доведено, що сам факт участі у міжнародній міжурядовій організації зменшує вірогідність виникнення військових конфліктів між двома державами – учасницями такої організації на 23% [224, p. 58].

Зауважимо, що радянська міжнародно-правова доктрина одностайно наголошувала, що «категорію «міжнародних» утворюють тільки ті спори, що виникають між суб'єктами сучасного міжнародного права… Не можуть бути визнані як міжнародні спори, одною із сторін яких виступають індивіди, і спори між індивідами» [158, с. 12].

Проте, варто зазначити, що останнім часом все частіше лунають твердження, що фізичні особи є суб'єктами міжнародного права, хоча їх міжнародна правосуб'єктність досить обмежена[105, с. 181]. Тому з'являється все більше послідовників думки про те, що з точки зору міжнародного права поняття міжнародний спір «охоплює не лише спори між державами як такими, але також інші випадки, що потрапили у сферу міжнародного регулювання, – деякі категорії спорів між державами, з

одного боку, та індивідами, корпоративними органами та недержавними утвореннями, з іншого» [227, p. 441].

Наприклад, Ж. Тускоз виокремлює міждержавні спори (між двома чи кількома державами) і транснаціональні спори (стороною якого є хоча б один недержавний суб'єкт), зазначаючи, що теоретично вони мають різну природу, але на практиці дуже часто змішані і взаємопов'язані [184, с. 47].

Схожу класифікацію міжнародних спорів запропонували Д. Керон і Ґ. Шинкарецька: 1) спори між державами (міждержавні спори); 2) спори між громадянами або організаціями різних держав, настільки об'ємні, що ускладнюють відносини між двома державами (транснаціональні спори); 3) спори між громадянами і їх урядами з приводу прав людини, настільки серйозні, що викликають стурбованість інших держав (спори про права людини) [204, с. 136].

Таким чином, вищезазначене дозволяє припустити, що право мирного розв'язання міжнародних спорів перестає бути ексклюзивною вотчиною міжнародного публічного права, а погляд, що всі конфлікти в міжнародній сфері мають розглядатися з точки зору їх суворої відповідності принципу мирного вирішення спорів, як він випливає зі Статуту ООН, не завжди відповідає сучасним реаліям.

Отже, на основі вищезазначеного ми маємо підстави стверджувати, що вирішення міжнародних спорів у межах регіональних міжурядових організацій, відрізняється від врегулювання спорів на універсальному рівні. Причому завдяки низці особливостей, притаманних їм, уможливлюється знешкодження або послаблення впливу багатьох перешкод, притаманних універсальним процедурам.

За загальним правилом звернення до політичних органів ООН (РБ та ГА ООН) відбувається лише у виняткових випадках, особливо коли вбачається, що регіональна структура не здатна протидіяти економічному та

політичному впливові держави-відповідача. Проте деякі держави наполягали на тому, щоб спори вирішувалися безпосередньо Радою Безпеки ООН [179, с. 114-115]. І це було цілком правомірно, оскільки «звернення до регіональних угод і органів є правом, а не обов'язком спірних сторін, і вони в жодному разі не позбавлені права відразу звертатися до органів ООН, обминаючи регіональні органи» [110, с. 70].

Разом з тим, сама РБ ООН не намагається використовувати своє право втручатися у спір без запрошення його учасників, адже вона надає перевагу виконанню таких функцій як попередження розростання спору, надання рекомендацій щодо умов і процедур врегулювання та застосування примусових заходів відповідно до глави VII Статуту ООН. Отримавши пропозицію від конфліктуючих сторін, РБ ООН має право включити питання до порядку денного і дослідивши, що спір не загрожує міжнародному миру та безпеці, на підставі п. 2 і 3 ст. 52 Статуту ООН ухвалити рішення про передачу спору на розгляд регіонального органу, здійснюючи над ним постійний контроль[179, с. 115].

Зі змісту ст. 33 Статуті ООН випливає, що звернення до регіональних угод або органів є мирними засобами. В п. 5 розд. І Манільської декларації 1982 р. про мирне вирішення міжнародних спорів вони прямо називаються мирними засобами.

Проте в доктрині міжнародного права домінує погляд, що звернення до регіональних угод або органів навряд чи можна вважати окремим засобом вирішення спорів[18, с. 18]. Так, звернення до регіональних органів, – стверджують О. Ладиженський та І. Блищенко, – не є окремим методом урегулювання міждержавних спорів, оскільки міжнародні органи можуть застосовувати будь-які з перелічених в ст. 33 Статуту ООН методів[108, с. 23-24].

Стверджується також, що мова повинна йти про певну «систему» чи «домовленість» з мирного врегулювання, оскільки наслідком звернення до неї може бути або застосування в її межах одного з мирних засобів, що містяться у ст. 33 Статуту ООН, або ж передача спору до певного органу в межах цієї системи, який має компетенцію вирішити спір із застосуванням правових, політичних, технічних чи інших засобів.

Вбачається, що така точка зору пояснюється тим, що мета включення в ст. 33 Статуту ООН положення про звернення до регіональних органів або угод полягала в тому, щоб «дати державам можливість вибору при використанні того чи іншого мирного засобу в регіональному контексті або на регіональному форумі» [179, с. 98].

Таким чином, на підставі вищезазначеного можна дійти висновку, що сучасне міжнародне право створює широкі можливості для використання переваг регіональних організацій у сфері мирного врегулювання міжнародних спорів.

У порівнянні з універсальним, на регіональному рівні набагато легше досягати обов'язковості застосування процедур мирного вирішення спорів. Формат регіональних організацій дозволяє прискорювати процес запровадження нових процедур врегулювання, а також більш повно користуватися правовими, насамперед, судовими механізмами реалізації міжнародно-правових норм і вирішення спорів.

Основними причинами звернення держав до регіональних організацій є такі: висока ступінь однорідності держав регіону внаслідок спільності їх інтересів, гомогенності політичних, ідеологічних, культурних поглядів; менша гнучкість позицій сторін спору, оскільки погіршення відносин несе негативні наслідки для всіх інших держав – партнерів, що примушує їх здійснювати політичний тиск на конфліктуючі сторони.

Крім того, варто підкреслити, що регіональні організації мають значний потенціал у сфері попередження виникнення міждержавних спорів, який ґрунтується на двох аспектах: а) найбільш ефективним і найменш політично обтяженим є вирішення спорів на тому рівні, на якому вони виникають; б) міжнародні організації опосередковують відносини між державами, які до цього мали безпосередній характер. Таким чином, сучасне міжнародне право дозволяє найефективніше реалізувати зазначені переваги регіональних організацій у сфері мирного врегулювання регіональних спорів.

Висновки до Розділу 1

Отже, в ході дослідження питань, пов'язаних з визначенням регіональної безпеки як складової міжнародної безпеки, автор дійшов наступних висновків:

1. Сучасний етап розвитку міжнародно-правових відносин відрізняється тим, що світ стає більше взаємозалежним і неподільним, що зумовлює необхідність ще більш масштабного й активного співробітництва держав у сфері зміцнення системи міжнародної безпеки. Міжнародно-правові основи такого співробітництва закладено у Статуті ООН, головна мета якого полягає в тому, щоб підтримувати міжнародний мир і безпеку, а одним з головних шляхів для досягнення цієї мети є застосування ефективних колективних заходів для запобігання та усунення погрози миру й припинення актів агресії або інших порушень миру. Йдеться про систему міжнародної безпеки, закріплену в Статуті ООН, що постійно ускладнюється у зв'язку з вирішенням проблем щодо зміцнення міжнародної безпеки.

2. Нові загрози та виклики у сфері безпеки демонструють, що безпека в сучасному світі є не тільки національною проблемою. Безпека, яка набуває всеосяжного характеру, стає безпекою глобальною. Характер нових загроз міжнародному миру і безпеці є таким, що успішно боротися з ними можна тільки спільно і лише на основі поваги інтересів один одного та широкого міжнародного співробітництва. Вбачається доцільним формування під егідою ООН глобальної системи реагування на загрози та виклики XXI століття.

У сучасних умовах міждержавних відносин колективна безпека є можливим засобом забезпечення міжнародної безпеки, забезпечення мирного співіснування держав на принципах рівності всіх держав,

невтручання і відмови від посягання на їх територіальну цілісність, поваги їх суверенітету і національної незалежності. Звідси випливає необхідність у розвитку та зміцненні системи колективної безпеки. Складовими елементами універсальної колективної безпеки є колективні засоби попередження та усунення загрози миру, порушення миру й актів агресії, колективні заходи по обмеженню та скороченню озброєння та повне роззброєння, система мирного вирішення міжнародних спорів та загальновизнані принципи та норми міжнародного права. Всі елементи злагоджено взаємодіють між собою, утворюючи тим самим систему, під назвою універсальна колективна безпека.

3. Концепція всеосяжної системи міжнародної безпеки, з одного боку, ґрунтується на Статуті ООН та основних принципах міжнародного права, а з іншого боку, покликана сприяти створенню більш досконалого механізму забезпечення миру і підтримки міжнародного правопорядку, ніж це передбачено в Статуті ООН. Концепція охоплює найрізноманітніші аспекти відносин держав щодо забезпечення міжнародної безпеки, а саме: військові, політичні, економічні, гуманітарні, екологічні та інші.

4. Положення Статуту ООН про регіональні органи (організації) мають сенс в рамках системи колективної безпеки, що передбачена Статутом ООН, лише в контексті підтримання міжнародного миру і безпеки шляхом мирного вирішення місцевих спорів і ситуацій, тобто спорів і ситуацій між державами – учасниками таких організацій. Вони здійснюють превентивну дипломатію, і жодні примусові дії вчиняти не мають права без повноважень від РБ ООН; і це, на наш погляд, головне значення ст. 53 Статуту ООН.

5. Стаття 53 Статуту ООН допускає створення відповідних регіональних органів та укладення регіональних угод. У міжнародно-правовій літературі ці терміни досить часто використовують як синоніми,

або ж для їх позначення послуговуються єдиним терміном «регіональні організації». Разом з тим, вбачається, що ототожнювати їх не варто, оскільки під терміном «угоди» у Статуті ООН маються на увазі міжнародні договори, а термін «органи» використовують для позначення регіональних організацій.

6. Наразі роль ООН та регіональної системи колективної безпеки зростає. Разом з тим, для підвищення ефективності діяльності ООН необхідні серйозні реформи самої Організації, насамперед, її головного органу – Ради Безпеки. Видається, що реформа РБ ООН повинна підвищити роль і авторитет ООН в очах всього міжнародного співтовариства. Головна причина недостатньої ефективності діяльності ООН з підтримання миру і безпеки полягає не в ООН, як такій, а в державах-членах, які не надають їй необхідної підтримки.

7. Регіональні заходи безпеки можуть поділятись на: 1. ті, що здійснюються відповідно до Статуту ООН: а) тільки на основі регіональної угоди, усної або письмової; б) в рамках регіонального органу (багатосторонніх консультацій, міжурядових конференцій, міжнародних організацій), сформованого на основі регіональної угоди; 2. залежно від обсягу питань, що входять до їх предметної сфери, на заходи: а) загальні, що охоплюють максимально можливий обсяг питань, що відносяться до безпеки певного регіону; б) спеціальні, що охоплюють предметну сферу, яка обмежена деякими питаннями (сферу, яка покриває окремий сектор, а не все коло міждержавних відносин в регіоні; у тому числі на заходи політичні, економічні, гуманітарні) та інші.

8. В ході здійсненні регіональних заходів безпеки держави зобов’язані слідувати принципам загального міжнародного права, в якості яких виступають принципи мирного співіснування. В свою чергу, ці принципи можна розділити на наступні групи: а) принципи неподільності

міжнародного миру та безпеки; б) принципи, що визначають застосування мирних засобів забезпечення безпеки; в) принцип, що випливає з права держав на самооборону відповідно до статті 51 Статуту ООН; г) принципи, що визначають рівень військових засобів забезпечення безпеки, зокрема принцип роззброєння, принцип рівності й однакової безпеки.

9. Сучасне міжнародне право створює широкі можливості для використання переваг регіональних організацій у сфері мирного врегулювання міжнародних спорів. У порівнянні із універсальним рівнем, на регіональному легше досягати обов'язковості застосування процедур мирного вирішення спорів. Формат регіональних організацій дозволяє прискорювати процес запровадження нових процедур врегулювання, а також більш повно користуватися правовими, насамперед, судовими механізмами реалізації міжнародно-правових норм в процесі вирішення спорів.

10. Основними причинами звернення держав до регіональних організацій є такі: висока ступінь однорідності держав регіону внаслідок спільності їх інтересів, гомогенності політичних, ідеологічних, культурних поглядів; менша гнучкість позицій сторін спору, оскільки погіршення відносин несе негативні наслідки для всіх інших держав – партнерів, що примушує їх здійснювати політичний тиск на конфліктуючі сторони. Регіональні організації мають значний потенціал у сфері попередження виникнення міждержавних спорів, який ґрунтується на двох аспектах: а) найбільш ефективним і найменш політично обтяженим є вирішення спорів на тому рівні, на якому вони виникають; б) міжнародні організації опосередковують відносини між державами, які до цього мали безпосередній характер.

РОЗДІЛ 2. МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ МИРНОГО ВРЕГУЛЮВАННЯ ПАЛЕСТИНО-ІЗРАЇЛЬСЬКОГО КОНФЛІКТУ НА БЛИЗЬКОМУ СХОДІ

2.1. Сутність палестино-ізраїльського конфлікту та міжнародно-правові механізми ООН щодо його мирного врегулювання

Останні десятиріччя XX та початок XXI століття стали етапом істотних змін як в сфері глобальних міжнародно-правових відносин, так й у розвитку політичної, соціальної і економічної ситуації в багатьох державах світу. Найвагоміше значення для сучасної політичної та економічної стабільності світу зберігає регіон Близького Сходу, який вже десятки років переживає перманентний політичний конфлікт, що періодично переростає у збройні дії і постійно характеризується проявами насильства. Протистояння Держави Ізраїль з оточуючими її арабськими державами та палестинським рухом опору залишається постійним дестабілізуючим чинником для сучасної міжнародно-правової системи.

Серед найбільш гострих і неврегульованих конфліктів у світі залишається близькосхідний конфлікт, який незмінно привертає особливу увагу, як з боку ООН, так і інших міжнародних організацій і окремих держав. Близькосхідний конфлікт є предметом наукового аналізу та практики дослідників в галузі міжнародного права.

Цей регіональний конфлікт, безперечно, має глобальний вимір та міжнародне значення з огляду на вкрай важливе геополітичне розташування Близького Сходу та його більш, ніж вагомий вплив на постачання енергоносіїв, які живлять найрозвинутіші економіки європейських та інших держав світу.

На нашу думку, ситуацію, що склалась в цьому Регіоні доцільно кваліфікувати саме як «конфлікт», а не як «спір» або «ситуація». Адже в усіх резолюціях і рішеннях ООН цей термін позначений як «конфлікт». Для правильного визначення близькосхідного питання необхідно виходити з численних текстів резолюцій головних органів ООН, зокрема РБ і ГА ООН, які містять термін «конфлікт». Крім того, протистояння на Близькому Сході іменується як «близькосхідний конфлікт», який посідає особливе місце в сучасному міжнародному праві і в теорії міжнародних відносин. Безсумнівно, всі конфлікти мають свої особливості, проте сценарій розв'язання конфліктів Радою Безпеки ООН відображає основні, характерні риси цього процесу.

Арабсько-ізраїльський конфлікт впродовж багатьох десятиліть залишається однією з найбільш вибухонебезпечних серед близькосхідних «гарячих точок», ескалація подій навколо якої може в будь-який момент призвести до нової регіональної війни, а також істотно вплинути на систему міжнародних відносин в цілому [75, с. 165].

За останні майже сімдесят років жодна проблема не привертала настільки ж пильної уваги міжнародного співтовариства, як питання щодо мирного врегулювання палестино-ізраїльського конфлікту. З самого початку діяльності ООН ця питання в тій чи іншій формі присутнє в її порядку денному і було предметом багатьох суперечок, обговорень і переговорів. Однак, незважаючи на активні і різнобічні зусилля в цій сфері, палестинське питання все ще залишається невирішеним і, як й раніше, вимагає невідкладної уваги міжнародного співтовариства [51].

В контексті цього дисертаційного дослідження, виходячи із поставленої мети та завдань, вбачається доцільним проаналізувати міжнародно-правовий статус держави Палестина, а також історичні аспекти її становлення та розвитку. Крім того, видається також необхідним

висвітлити міжнародно-правові механізми ООН у світлі мирного врегулювання палестино-ізраїльського конфлікту.

Насамперед, на нашу думку, доцільно дослідити причини та передумови виникнення вищезазначеного конфлікту в історичній ретроспективі.

Держава Палестина була проголошено 15 листопада 1988 року в м. Алжирі на позачерговій сесії Національної ради Палестини [216, p. 624]. Правовою підставою для проголошення цього акту є резолюція ГА ООН № 181 (II) від 29 листопада 1947 року про розділ Палестини на арабську та єврейську держави [166]. Резолюція мала символічний характер, оскільки на той момент арабські та єврейські палестинці не контролювали будь-якої території, на яку претендували.

13 вересня 1993 р. в результаті Угод в Осло між Ізраїлем і Організацією звільнення Палестини (далі – ОВП) була підписана Декларація про створення Тимчасової Палестинської національної адміністрації (далі – ПНА) [51].

Слід зазначити, що Ізраїль, США і багато інших держав не визнають Державу Палестина і вважають, що питання про її створення має бути вирішене лише в результаті прямих переговорів між Ізраїлем і ПНА. Ізраїль володіє фактичним військовим контролем над значною частиною навіть тієї території, де владу офіційно здійснює ПНА. При цьому значні території на Західному березі річки Йордан, а також Східний Єрусалим є предметом спорів між ізраїльтянами та палестинцями доволі тривалий час.

За результатами Першої світової війни на Конференції в Сан-Ремо (1920 р.) було прийнято рішення про встановлення на території Палестини, яка до війни входила до складу Османської імперії, яка розпалася, режиму управління Великобританії за мандатом Ліги Націй. Крім території сучасного Ізраїлю до складу мандата входили території сучасних Йорданії,

Іудеї і Самарії (Західного берега річки Йордан) і сектора Газа. Однією з цілей мандата було «встановлення в країні політичних, адміністративних та економічних умов для безпечного заснування єврейського національного дому» [221].

На початку 1920-х рр. XX ст. в рамках цього мандата Великобританією було створено залежне від неї князівство Трансиорданія, що отримало близько 3/4 від території підмандатної Палестини [89]. При цьому, з мандатної угоди були виключені пункти, що дозволяли євреям селитися на території князівства [221]. 25 травня 1946 року князівство отримало незалежність.

Приблизно 70-75% єврейського населення проживало в таких містах, як Єрусалим, Яффа, Тель-Авів, Хайфа і в їх передмістях[225]. Після закінчення Другої світової війни єврейське населення Палестини становило 33% порівняно з 11% у 1922 році.

Зростання єврейського населення підмандатної Палестини супроводжувався активною протидією палестинських арабів, що включало терористичні напади і погроми, в результаті, мандатні влади обмежували імміграцію євреїв до Палестини. Таким чином, Великобританія виявилася залучена в арабсько-ізраїльський конфлікт, і у 1947 році уряд заявив про своє бажання відмовитися від мандата, аргументуючи це тим, що він не може знайти рішення, прийнятне для арабів і євреїв.

ГА ООН на другій сесії 29 листопада 1947 року прийняла Резолюцію № 181 про план розділу Палестини на арабську та єврейську держави з наданням особливого статусу району Єрусалиму під управлінням ООН. Натомість, Верховний арабський комітет Палестини і ЛАД в цілому, її відкинули.

14 травня 1948 року, у день закінчення мандата Великобританії, було проголошено створення Держави Ізраїль, а 15 травня цього ж року

почалося вторгнення в Палестину регулярних частин армій п’яти держав ЛАД з метою знищення нової єврейської держави та захисту арабського населення і створення в Палестині «єдиного (арабського) державного утворення», «де всі мешканці будуть рівні перед законом» [230].

В результаті цієї війни арабська держава створена не була. Ізраїль збільшив територію, заплановану під створення єврейської держави. Єрусалим був розділений між Трансиорданією та Ізраїлем, Сектор Газа і весь Західний берег річки Йордан перейшли під контроль відповідно Єгипту і Трансиорданії.

У вересні 1948 року ЛАД в Газі було створено Палестинський уряд у вигнанні. При цьому, в грудні 1948 року на Ієрихонській конференції король Трансиорданії Абдалла ібн Хусейн був проголошений «королем арабської Палестини». На цій конференції, мета якої полягала у заклику до об’єднання арабської Палестини і Трансиорданії, Абдалла оголосив про свій намір анексувати Західний берег річки Йордан. Незважаючи на заперечення інших членів ЛАД, у 1950 році Абдалла в односторонньому порядку анексував Західний берег річки Йордан, включаючи Східний Єрусалим, після чого Трансиорданія була перейменована в Йорданію.

Протиріччя між Йорданією, Єгиптом та іншими членами ЛАД призвели до того, що питання про створення арабської держави в Палестині практично було знято з порядку денного, а більша частина території, що була виділена ООН під її створення, була розділена між Йорданією та Єгиптом аж до їх поразки в Шестиденній війні (1967 р.), коли вона перейшла під контроль Ізраїлю[219].

На сучасному етапі розвитку міжнародної політичної ситуації, яка характеризується глобальними змінами історичного значення, істотно зростає роль ООН у розв’язанні регіональних конфліктів.

Наразі ООН була й залишається головним форумом для міжнародного обговорення палестинсько-ізраїльського конфлікту. Упродовж багатьох десятиліть її роль у врегулюванні близькосхідного конфлікту була значною як у якості гаранта міжнародної законності, так і у мобілізації й забезпеченні міжнародної підтримки близькосхідного мирного процесу[78, с. 9-12].

Міжнародне співтовариство усвідомило значення якнайшвидшого досягнення миру на Близькому Сході в інтересах як народів цього регіону, так і всього людства, оскільки потенційно небезпечні наслідки близькосхідного конфлікту виходять далеко за межі цього регіону.

В умовах мінливого міжнародного становища істотно активізується роль ООН у процесі мирного близькосхідного врегулювання та встановлення порушеного миру. Про це свідчить, зокрема, ініціатива ООН з врегулювання кризи в Перській затоці, коли ООН, ґрунтуючись на загальновизнаних нормах і принципах міжнародного права, зробила конкретні і активні дії з приборкання агресора і відновленню миру в цьому регіоні.

Нові погляди та пропозиції ООН щодо вирішення палестино-ізраїльського конфлікту засновані на принципових позиціях Організації, які вже утвердились та побудовані, насамперед, на дотриманні загальновизнаних норм міжнародного права, а також на всеосяжній і збалансованій концепції ООН з близькосхідного врегулювання [191, с. 11-15].

Основними положеннями цієї концепції є такі:

1. відхід Ізраїлю з окупованих з 1967 року арабських територій, включаючи Єрусалим, землі Палестини, Голанські висоти і південну частину Лівану;

2. гарантування заходів забезпечення безпеки всіх держав регіону в межах міжнародно-визнаних кордонів;

3. вирішення проблеми палестинських біженців відповідно до резолюції 194 (III) ГА ООН від 11 грудня 1948 року [147] і наступними резолюціями з цього питання;

4. ліквідація ізраїльських поселень на окупованих територіях;

5. гарантування свободи доступу арабів до Святих місць.

Основні аспекти цієї концепції були ще раз підтверджені у резолюції ГА ООН 50/21 від 4 грудня 1995 року, що стосується становища на Близькому Сході [163].

У прийнятій 29 листопада 1947 року ГА ООН Резолюції № 181 (II) намічалися шляхи вирішення палестинської проблеми, зокрема, створення двох незалежних держав – арабської і єврейської [149, с. 5-29].

11 грудня 1948 року ГА ООН схвалила Резолюцію № 194 (III) про палестинських біженців, в якій увага приділялась двом основним питанням: 1) констатувалося існування великої групи людей, що живуть у вигнанні і 2) визнавалося їх право на повернення до рідних домівок [134, с. 58].

Значення Резолюцій № 181 (II) та № 194 (III) для правового статусу Палестинської держави і народу підкреслюється і тим, що виконання передбачених в них заходів містилось у преамбулі резолюції щодо прийому Ізраїлю в члени ООН як необхідна передумова такого прийому[148, с. 240-246].

Перша сесія Національної ради Палестини (далі – НРП), зібралася 28 травня 1964 року в східній частині Єрусалиму з метою створення Організації визволення Палестини та схвалила її програмний документ – Палестинську національну хартію[148].

У квітні-травні 1967 р. в Алжирі відбулася 18-а сесія НРП, яка показала рішучість палестинських організацій подолати розкол у палестинському русі опору (далі – ПРО) і зберегти єдність дій ОВП. Ці організації, розглянувши питання щодо Амманської угоди «Про рамки спільних дій», що була підписана Я. Арафатом і королем Йорданії Хусейном в лютому 1985 року постановили вважати її такою, що втратила чинність[174].

Сесія НРП перерозподілила повноваження своїх головних органів. Центральна рада отримав право законодавчої ініціативи та контролю за діяльністю виконкому в період між сесіями НРП. Сесія підтвердила готовність до створення палестинської держави на звільненій від ізраїльської окупації території [17].

Нарада глав арабських держав в Аммані в листопаді 1987 р. підтвердила зближення точок зору між ними щодо близькосхідного врегулювання і підтримки плану скликання мирної конференції під егідою ООН за участю всіх зацікавлених сторін, включаючи ОВП.

У липні 1986 р. Йорданія прийняла рішення припинити правові та адміністративні відносини Йорданії із Західним берегом р. Йордан, у зв'язку з чим, Центральна рада ОВП взяла на себе відповідальність за долю цієї території.

Під час 19-ої надзвичайної сесії НРП, що відбулася в листопаді 1988 р. в Алжирі, було схвалено документи, які стали логічним підсумком попереднього етапу розвитку палестинської революції і одночасно програмою його діяльності в майбутньому [82].

Деякі дослідники, прослідкувавши весь хід палестино-ізраїльського єврейського мирного процесу, виокремлюють п'ять основних етапів: підмандатний період (з 1920. – до 1945 рр.), післявоєнний період (з 1945–1948 рр.), воєнний період (з 1948 – 1967 рр.), період «часткового»

врегулювання (з 1967 р. – 1987 рр. – інтифади), період всебічного врегулювання (з 1987 р. і дотепер) [205, с. 9-12].

Таким чином, можна констатувати, що близькосхідний конфлікт та Палестинська проблема, як його ключовий момент, постійно були і є об'єктом пильної уваги міжнародного співтовариства, що яскраво проявилося в діяльності ООН в цілому та її головних органів.

ГА ООН, резолюція якої створила в 1947 р. юридичну основу для утворення палестинського і єврейської держави, прийняла в наступні роки значну кількість документів, що розвивали і конкретизували правовий статус арабського народу Палестини та її органів, за допомогою яких реалізувалося його право на самовизначення.

В цілому, варто відзначити, що міжнародне співтовариство зробило колосальний крок вперед в нормативній розробці права народів на самовизначення і на його втілення в життя. Найважливішою віхою в цьому напрямку було прийняття у 1960 р. ГА ООН Декларації про надання незалежності колоніальним країнам і народам, яка проголошувала неприпустимість підпорядкування народів іноземному пануванню, будь-яких військових дій або репресивних заходів проти народів [168].

У Резолюції ГА ООН від 13 грудня 1978 р. «Здійснення Декларації щодо надання незалежності колоніальним країнам і народам» зазначається несумісність із Статутом ООН, Загальною декларацією прав людини, 1948 р. та іншими основними міжнародно-правовими актами колоніалізму у всіх його проявах, включаючи расизм, апартеїд, експлуатацію економічних і людських ресурсів іноземними та іншими колами [55].

Безперечно, велике значення для процесу мирного врегулювання даного конфлікту мала 41-а сесія ГА ООН 2 грудня 1986 р., під час якої була схвалена Резолюція 41/43Д щодо скликання міжнародної мирної конференції з Близького Сходу, в якій зазначалося, що ГА «вважає, що

питання про Палестину є корінною причиною палестино-ізраїльського конфлікту на Близькому Сході», «знову підтверджує своє схвалення призову до скликання міжнародної мирної конференції з Близького Сходу відповідно до положень своєї резолюції 38/58 С», «підкреслює нагальну необхідність у додаткових конкретних і конструктивних зусиллях всіх урядів, щоб без подальшого зволікання скликати конференцію», схвалює заклик до створенню в рамках Ради Безпеки підготовчого комітету за участю всіх постійних членів Ради для вжиття необхідних заходів по скликанню конференції», і на завершення просить Генерального Секретаря продовжити за консультації з Радою Безпеки його зусилля, спрямовані на скликання конференції та представити Генеральній Асамблеї відповідну доповідь [75].

Аналізуючи роль ООН у процесі врегулювання палестино-ізраїльського конфлікту, треба відзначити, що головною заслугою Організації стало створення нею міжнародно-правової бази врегулювання конфлікту, а також створення під її егідою мережі спеціальних комісій і комітетів зі спостереження за ситуацією в Регіоні і виявленню міжнародно-правових порушень.

Питання про роль ООН у мирному врегулюванні близькосхідного конфлікту має надзвичайний стратегічне значення для самої Організації. Відомо, що роль ООН безпосередньо залежить від успішного вирішення складних міжнародних проблем і врегулювання близькосхідного конфлікту могло б підвищити і зміцнити авторитет цієї Організації. Таким чином, пріоритетним завданням ООН сьогодні є врегулювання комплексу питань близькосхідного конфлікту з урахуванням задоволення законних вимог всіх учасників цього конфлікту. Збройні конфлікти, які відбуваються в різний час між Ізраїлем і групою арабських держав зумовлюють необхідність врегулювання близькосхідного конфлікту

відповідно до Статуту ООН та основних резолюцій РБ і ГА ООН [9, с. 2-3].

Так, наприклад, резолюцію 2625 (XXV) від 24 жовтня 1970 р. [62] ГА ООН підтвердила, зокрема, обов'язок кожної держави сприяти за допомогою спільних і індивідуальних дій здійсненню принципу рівноправності і самовизначення народів, підкреслюючи важливість підтримки і зміцнення міжнародного миру, заснованого на свободі, рівності, справедливості та повазі основних прав людини. У Резолюції 181 (II) від 29 листопада 1947 року, ГА ООН, підтвердила закріплений у Статуті ООН принцип неприпустимості придбання території силою.

У цьому контексті слід згадати й Резолюції 3236 (XXIX) від 22 листопада 1974 року і всі відповідні Резолюції, у тому числі Резолюцію 66/146 від 19 грудня 2011 року, що підтверджує право палестинського народу на самовизначення, включаючи його право на проголошення незалежної Держави Палестина.

В низці резолюцій ГА ООН, зокрема, резолюції 43/176 від 15 грудня 1988 року і 66/17 від 30 листопада 2011 року та інших відповідних резолюціях щодо мирного врегулювання питання стосовно Палестини, підкреслюється необхідність виходу Ізраїлю з окупованої з 1967 року палестинської території, включаючи Східний Єрусалим, здійснення невід'ємних прав палестинського народу, насамперед права на самовизначення і права на створення своєї незалежної держави, справедливого врегулювання проблеми палестинських біженців відповідно до резолюції 194 (III) від 11 грудня 1948 і повного припинення всієї поселенської діяльності на окупованій палестинської території, включаючи Східний Єрусалим[162].

Крім того, варто наголосити, що в переважній більшості своїх Резолюцій ГА ООН підтверджує застосовність Женевської конвенції про

захист цивільного населення під час війни від 12 серпня 1949 року до окупованої палестинської території, включаючи Східний Єрусалим, у тому числі, зокрема, щодо полонених.

У Резолюції 66/18 від 30 листопада 2011 року та інших відповідних резолюціях, що стосуються статусу Єрусалиму, ГА ООН наголошує на тому, що анексія Східного Єрусалима не визнана міжнародним співтовариством, і підкреслює необхідність в тому, щоб знайти спосіб врегулювання за допомогою переговорів щодо статусу Єрусалиму як столиці двох держав. При цьому, ГА ООН неодноразово у своїх резолюціях посилається на Консультативний висновок Міжнародного Суду ООН від 9 липня 2004 року [94].

Істотне значення для процесу мирного врегулювання палестино-ізраїльського конфлікту має також Резолюція ГА ООН 58/292 від 6 травня 2004 року, в якій йдеться про те, що палестинська територія, окупована з 1967 року, включаючи Східний Єрусалим, й досі має статус території, що знаходиться під військовою окупацією, і що відповідно до норм і принципів міжнародного права і відповідних резолюцій ООН палестинський народ має право на самовизначення і суверенітет над своєю територією[162].

На підставі резолюцій ГА ООН 3210 (XXIX) від 14 жовтня 1974 року і 3237 (XXIX) від 22 листопада 1974 року, ОВП була запрошена взяти участь у роботі ГА ООН як представник палестинського народу і їй був надано статус спостерігача.

Резолюцією 43/177 від 15 грудня 1988 року, ГА ООН взяла до відома проголошення Держави Палестина НРП 15 листопада 1988 року та ухвалила, що в системі ООН замість назви «Організація Визволення Палестини» повинно використовуватися назва «Палестина» без шкоди для

статусу спостерігача і функцій Організації Визволення Палестини в системі Організації Об'єднаних Націй [162].

На підставі Резолюції ГА ООН 43/177 відповідно до рішення Національної ради Палестини Виконавчий комітет Організації Визволення Палестини наділений повноваженнями і функціями тимчасового уряду Держави Палестина [162].

В цілому, слід констатувати, що в своїх резолюціях ГА ООН постійно підтверджує свою прихильність, відповідно до міжнародного права, рішенням, які припускають співіснування двох держав – незалежної, суверенної, демократичної, життєздатної та неподіленої Держави Палестина, яка живе пліч-о-пліч з Ізраїлем в умовах миру і безпеки в межах кордонів, що існували до 1967 року.

Крім того, в своїх актах ГА ООН підкреслює, що вона високо оцінює, розроблений у 2009 р. Палестинською національною адміністрацією план створення протягом дворічного періоду інститутів незалежної Держави Палестина, визнає, що Палестина є повноцінним членом Організації Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури, Економічної і Соціальної комісії для Західної Азії, Групи держав Азії і Тихого океану, а також повноправним членом ЛАД, Руху країн, які не приєднались, Організації ісламського співробітництва та Групи 77 та Китаю, а також визнає, що нині 135 держави-члена ООН оголосили про визнання Держави Палестина.

Низка резолюцій щодо мирного врегулювання даного конфлікту була схвалена й РБ ООН, зокрема: Резолюція №242 (1967) від 22 листопада 1967 року, №338 (1973) від 22 жовтня 1973 року, №446 (1979) від 22 березня 1979 року, №478 (1980) від 20 серпня 1980 року, №1397 (2002) від 12 березня 2002 року, №1515 (2003) від 19 листопада 2003 року і №1850 (2008) від 16 грудня 2008 року.

В контексті питання, що є предметом аналізу цього підрозділу, вбачається доцільним приділити увагу аналізу ще одного документу ООН, метою якого є мирне врегулювання палестино-ізраїльського конфлікту. Йдеться про План ООН «Дорожня карта» [69], який вперше був закріплений в Резолюції № 1397 РБ ООН і схвалений 12 березня 2002 р. У цій Резолюції члени РБ ООН заявили про свій намір розширити дипломатичні зусилля, спрямовані на мирне врегулювання конфлікту.

Слід зазначити, що сформульовані в плані ООН «Дорожня карта» цілі – розв'язати палестинсько-ізраїльський конфлікт – мають чітко визначені заходи, спрямовані на реалізацію положень, які були зазначені в цьому Плані. Однак існують невирішені питання, що стосуються палестинсько-ізраїльських відносин, але щодо них невпинно ведеться діалог, а саме: питання поселень, побудованих на належать палестинській державі територіях, питання навколо статусу Єрусалиму, питання про кордони Палестини і Ізраїлю.

У «Дорожній карті» були висунуті умови виходу з кризи. План передбачає просування до мирного врегулювання палестинсько-ізраїльського конфлікту в три етапи відповідно до принципу співіснування двох держав.

У «Дорожню карту» були включені такі пункти, як відмова від насильницьких дій з обох сторін, створення палестинських державних інститутів (у тому числі переформування існуючих силових структур і воєнізованих угруповань), припинення будівництва Ізраїлем нових поселень на палестинській території.

Однак план «Дорожня карта» не був реалізований на практиці і зазнав невдачі, оскільки термін його фактичної реалізації закінчився (2002-2005 рр.). На нашу думку, замість цього документа необхідно розробити новий план, який враховував би всі недоліки, допущені при прийнятті даного

плану, і який сприяв би всеосяжного і міцному врегулювання всіх аспектів близькосхідного конфлікту в цілому.

На основі міжнародно-правового аналізу плану ООН «Дорожня карта» можна сформулювати як позитивні, так й назвати недостатньо ефективні заходи, що стосуються питання мирного врегулювання близькосхідного конфлікту. Головною позитивною рисою Плану ООН є те, що, по суті, цей документ став консолідованим актом ООН з ЄС, РФ і США, які мали пряме або непряме відношення до учасників близькосхідного конфлікту.

Головною метою цього документа, відповідно до його основних пунктів, є врегулювання палестинсько-ізраїльського конфлікту. Крім того, був позначений чіткий механізм реалізації вищезгаданого документа. До основних недоліків положень «Дорожньої карти» слід віднести такі:

1) план «Дорожньої карти» передбачає врегулювання не тільки близькосхідного конфлікту, а лише окремих аспектів цього конфлікту – палестинсько-ізраїльського;

2) план ООН «Дорожня карта» стикався з багатьма перешкодами, наприклад, неприпинення будівництво Ізраїлем нових поселень на палестинських територіях, неодноразове відновлення військових дій в Регіоні[9, с. 12-14]

Аналіз плану ООН «Дорожня карта» дозволяє зробити висновок про те, що посередництво з близькосхідного врегулювання можна назвати як «колективне посередництво».

Вбачається доцільним проаналізувати також новітні акти ООН з проблем мирного врегулювання палестино-ізраїльського конфлікту, прийняті у період з 2014-2015 рр. ГА ООН, зокрема, доповідь Генерального секретаря ООН «Мирне врегулювання питання щодо Палестини» [67].

Нагальна необхідність досягнення мирного врегулювання питання щодо Палестини, який лежить в основі палестино-ізраїльського конфлікту, у всіх його аспектах та активізації зусиль у цьому напрямку підтверджується Резолюцією ГА ООН 69/23 «Мирне врегулювання питання щодо Палестини» від 25 листопада 2014 р. Натомість, варто зазначити, що дана Резолюція так й не була реалізована. Адже, у 2014-2015 роках політична ситуація зайшла в ще більш серйозну безвихідь у зв'язку з провалом, організованих США мирних переговорів, у квітні 2014 року, що були викликані призупиненням переговорного процесу Ізраїлем, який згодом розв'язав злочинну війну проти Гази, що призвело до ще більшої нестійкості і знову змусило Палестину та все міжнародне співтовариство сумніватися у намірах Ізраїлю та його прихильності до миру й врегулюванню конфлікту відповідно до принципу співіснування обох держав.

Крім того, протягом 2014-2015 років міжнародне співтовариство стало свідком триваючої неспроможності міжнародного співтовариства, зокрема, РБ ООН, виконувати свої обов'язки щодо виходу з кризової ситуації щодо збереження можливості врегулювання відповідно до принципу співіснування двох держав і сприянню досягненню миру.

Найбільш очевидним доказом тому служить той факт, що РБ не прийняла проект резолюції (S/2014/916), який Йорданія представила на голосування 30 грудня 2014 року та в якій міститься заклик, зокрема, впродовж 12 місяців всеосяжного врегулювання палестино-ізраїльського конфлікту, що передбачає створення «суверенної і життєздатної» Держави Палестина.

Як відомо, проти резолюції також висловилася Австралія. Всього за документ проголосували лише вісім держав з 15 держав-членів РБ ООН, у

тому числі Росія, Китай і Йорданія. При цьому Великобританія, Литва, Нігерія, Республіка Корея і Руанда утрималися.

Резолюцію зрештою було відхилено, оскільки для прийняття документу необхідно дев'ять голосів і відсутність заперечень з боку держав, що володіють правом вето.

На думку постійного представника США при ООН Саманти Пауер, проект резолюції є незбалансованим і не враховує інтереси Ізраїлю. Крім того, проект резолюції зобов'язує вивести всі ізраїльські війська з палестинських територій до кінця 2017 року під наглядом «третьої сторони», присутність якої слугуватиме гарантом суверенітету нової держави.

Також у документі вказується на необхідність «повного припинення всієї ізраїльської поселенської діяльності на палестинській території, окупованій з 1967 року, в тому числі в Східному Єрусалимі».

В Доповіді Генерального секретаря ООН «Мирне врегулювання питання щодо Палестини» також вказується ще на одну серйозну та важливу проблему, яка особливо загострилась впродовж 2014-2015 рр. – це положення палестинських біженців. Незважаючи на гуманітарну допомогу і захист, який постійно надається Близькосхідним агентством ООН для допомоги палестинським біженцям і організації робіт (БАПОР) наразі таких осіб нараховується приблизно 5,3 мільйона.

На думку Генерального секретаря ця проблема обумовлена наслідками незаконних дій Ізраїлю на окупованій палестинській території, включаючи, зокрема, військову агресію і гуманітарну кризу в Секторі Газа, останні з яких відбулися в липні-серпні 2014 року; блокаду Гази, що триває з 2007 року, а також поселенська діяльність та примусове переміщення палестинців, зокрема, біженців, й особливо бедуїнів, на Західному березі[66].

Положення біженців також погіршилося через нестабільне становище насамперед у зв'язку із сирійським конфліктом. Крім того, на становищі біженців відбивається безпрецедентна нестача фінансових коштів БАПОР.

Істотне значення для врегулювання палестино-ізраїльського конфлікту мала й діяльність Міжнародного Суду ООН.

У грудні 2003 року за ініціативою арабських країн на надзвичайній сесії ГА ООН із питання щодо Палестини була прийнята Резолюція, у якій Міжнародному Суду ООН пропонувалось надати Консультативний висновок щодо «правових наслідків будівництва стіни, що споруджується Ізраїлем на окупованій палестинській території, включаючи Єрусалим і його околиці».

Основна претензія ГА ООН до Ізраїлю полягала у тому, що лінія ізраїльського «забору безпеки» (чи «роз'єднувальної стіни»), не збігається з так званою «зеленою лінією» – ізраїльським кордоном до Шестиденної війни 1967 року – і фактично анексує палестинські землі. Будівництво 600-кілометрового забору почалося в квітні 2002 року, і якщо він буде добудований відповідно до первісного плану, то близько 15% території Західного берега р. Йордан можуть бути анексовані Ізраїлем, а значна кількість палестинців виявиться відірваною від основної частини Західного берега і Східного Єрусалима [75, с. 9-12].

Натомість, палестинці вважають, що справжня мета спорудження – це спроба Ізраїлю в односторонньому порядку встановити кордони майбутньої палестинської держави. На їхнє переконання, будівництво спорудження є продовженням спроб Ізраїлю змінити статус і демографічний склад окупованих територій, а також забезпечити фактичну анексію Східного Єрусалиму, що не визнана міжнародним співтовариством. Ізраїльська сторона, у свою чергу, наполягає на тому, що

будівництво «забору безпеки» цілком відповідає праву Ізраїлю на самооборону.

Офіційний Тель-Авів неодноразово підкреслював, що будівництво бар'єра – це тимчасовий і ненасильницький засіб, життєво необхідний для запобігання проникнення на територію Ізраїлю палестинських терористів, і коли терор буде зупинено, забір може буде демонтований. Представники Ізраїлю заявили, що не визнають жодного втручання з боку МС ООН в питання про будівництво стіни, адже воно є внутрішньою справою Ізраїлю, і не будуть брати до уваги будь-які критичні щодо ізраїльської політики рекомендації. Проти розгляду справи у МС виступили також США, Великобританія і Німеччина, на думку яких будівництво «забору безпеки» є політичною проблемою, і будь-яке рішення Суду може зашкодити мирному процесу в регіоні.

Публічні слухання по цій справі проходили 23-25 лютого 2004 року. У них взяли участь представники 13 держав – членів ООН, а також представники ОВП, ЛАД і Організації ісламська конференція, які висловили одностайну думку про незаконність стіни, що споруджується Ізраїлем. Письмові доповіді направили до МС ООН 44 держави-члени ООН. Що ж стосується Ізраїлю, то він не визнав за потрібне направити свого представника. Замість офіційної делегації, він направив суддям у Гаагу детальні роз'яснення, у яких право на спорудження «забору безпеки» визнається правом Держави Ізраїль на самозахист [75, с. 9-12].

9 липня 2004 р., після майже п'яти місяців розгляду справи, МС ООН 14 суддів з 15 постановив Консультативний висновок про те, що будівництво Ізраїлем «забору безпеки» на окупованих палестинських територіях, включаючи Східний Єрусалим, суперечить нормам міжнародного права. Суд виніс вердикт, відповідно до якого стіна порушує палестинські права на самовизначення. При цьому, МС не заборонив

будівництво стіни як такої, а лише відзначив те, що він не може зводитися на окупованих палестинських територіях. Палестинці вітали таке рішення Суду, назвавши його «перемогою палестинського народу».

Уряд Ізраїлю, у свою чергу заявило, що ніколи не погодиться з таким «несправедливим, упередженим і юридично ні до чого не зобов'язуючим рішенням». Слід зазначити, що Ізраїль із значною підозрою ставиться до поширення участі ООН у врегулюванні арабсько-ізраїльського конфлікту, адже тривала історія її анти ізраїльських резолюцій періоду «холодної війни» міцно увійшла до свідомості ізраїльтян. Значною проблемою для Ізраїлю є сама структура цієї Організації, згідно з якою групи в рамках ООН формуються за географічною ознакою. Ізраїль не є членом жодної з цих географічних груп, оскільки арабські країни продовжують виступати проти входження Ізраїлю до Азіатської регіональної групи. За таких обставин Ізраїль не може претендувати на місце в низці важливих органів ООН, наприклад, у Раді Безпеки, а суддя від Ізраїлю не може бути обраний до МС ООН [75, с. 9-12].

Щодо реакції основного посередника у близькосхідному мирному процесі – Сполучених Штатів Америки – то на думку американських офіційних представників подібне рішення МС ООН не може буди ефективним засобом щодо досягнення повномасштабного миру між Ізраїлем та палестинцями, а може тільки нашкодити політичному процесу мирного врегулювання.

21 липня 2004 р. 150 членів ООН з 191 проголосували за проект Резолюції, у якій Генасамблея ООН підтримала висновок МС ООН про незаконність «забору безпеки», зобов'язала Ізраїль знести ті її частини, що споруджені на окупованих палестинських територіях, а також виплатити компенсації палестинцям, яким у ході будівництва стіни був нанесений матеріальний збиток. Проте, позиція офіційного Тель-Авіва залишилася

незмінною. Ізраїльський посол кваліфікував резолюцію ГА ООН як «упереджену і контрпродуктивну». Що ж стосується подальшої передачі справи на обговорення до РБ ООН, рішення якої є обов'язковим до виконання, то, з огляду на те, що в жовтні 2003 року США вже наклали вето на резолюцію РБ ООН, що засуджувала будівництво Ізраїлем «забору безпеки», схвалення подібної резолюції РБ ООН є малоймовірним.

Як слушно відзначається в міжнародно-правові літературі, сучасний період розвитку палестинської незалежної держави визначається все більшим ступенем його міжнародно-правового визнання, наданого державі Палестина з боку 135 держав-членів ООН. У свою чергу, цей процес веде до зростання зрілості національної та правової свідомості палестинського народу, універсифікації методів його дипломатії і зовнішньої політики [17].

На думку деяких вчених, наразі основним досягненням Палестини є:

а) визнання Палестини в статусі держави-спостерігача в ООН, що дозволить їй приєднатися до роботи різних спеціалізованих установ та інститутів ООН та інших міжнародних організацій, а також дасть право делегації Палестини брати участь в обговореннях та дебатах, що проводяться Організацією;

б) Палестина не набула повноправного членства в ООН, проте її новий статус як держави-спостерігача в ООН визначив кордони палестинської держави, які були раніше зафіксовані в численних резолюціях ГА і РБ ООН і які були визнані за нею в 1967 р. [9, с. 7-8].

Щодо положення палестинської держави на міжнародній арені, то слід зазначити, що останнім часом ця держава стала користуватися підтримкою міжнародного співтовариства, особливо РФ і Китаю, а також інших постійних членів РБ ООН, ЛАД, Організації Ісламського Співробітництва,

Африканського Союзу, деяких держав Латинської Америки та інших держав, з якими Палестина має дипломатичні відносини.

На думку переважної більшості дослідників, вимога палестинців про визнання палестинської держави в ООН відповідає всім чотирьом ознаками держави, зафіксованим в ст. 1 Міжамериканської конвенції Монтевідео про права та обов'язки держави, 1933 р. Крім того, палестинський народ є суб'єктом міжнародного права. Держава Палестина є носієм прав і обов'язків безпосередньо в силу норм міжнародного права, оскільки ОВП з 1976 р. володіла міжнародною договірною правосуб'єктністю, адже ОВП підписувала низку регіональних і міжнародних документів і угод.

Більше того, що не підлягає ніякому сумніву той факт, що основними причинами невизнання Держави Палестина в ООН є жорстка позиція США і Великобританії, які мають право «вето» в РБ ООН, які блокують будь-яку резолюцію, що рекомендує визнати Палестину повноправним членом ООН.

Справедливе вирішення палестинської проблеми являє собою сьогодні ключ до будь-якого всеосяжного врегулювання вибухонебезпечного становища на Близькому Сході, припинення страждань, заподіяних народам регіону постійним застосуванням збройної сили. Без втілення в життя законних прав палестинського народу, включаючи право на створення власної незалежної держави, встановлення міцного миру на Близькому Сході, що забезпечує безпеку і вільний розвиток держав Регіону, є неможливим.

Держава Палестина визначає свою позицію, виходячи з концепції взаємозалежності вирішення глобальних проблем, причому передумовою і умовою цього рішення є питання збереження миру, обмеження та ліквідації озброєнь, особливо зброї масового ураження.

Таким чином, мирні засоби і механізми ООН, передбачені Статутом ООН, повинні стати основою для врегулювання близькосхідного конфлікту, оскільки вони є важливою і необхідною умовою для досягнення миру, безпеки, стабільності і взаємної співпраці між усіма арабськими і мусульманськими державами і державою Ізраїль. Застосування мирних засобів сприяє вирішенню мирним і правовим шляхом одного з найбільш неврегульованих конфліктів у світі. Мирні засоби і механізми ООН є єдиним варіантом припинення стану війни і встановлення всеосяжного миру і безпеки на Близькому Сході. В ході пошуку нових механізмів мирного врегулювання близькосхідного конфлікту сторонам слід розглядати тільки взаємоприйнятні варіанти вирішення проблеми для забезпечення миру і надійної безпеки всіх держав регіону на довгостроковій основі у відповідності до ст. 33 Статуту ООН і основних резолюцій РБ та ГА ООН [9].

Слід констатувати, що Резолюції ГА ООН № 181/II від 29 листопада 1947 року і № 273 (III) від 11 травня 1949 заклали основи створення поряд з Державою Ізраїль незалежної Держави Палестини. Таким чином, визнання ООН палестинської держави зміцнять її міжнародну правосуб'єктність. Визнання міжнародним співтовариством держави Палестини в якості повноправного члена ООН неодмінно внесе значний внесок у мирне врегулювання близькосхідного конфлікту.

Міжнародно-правовий аналіз близькосхідного конфлікту дозволяє визначити його як міжнародний, так й регіональний. Серед внутрішніх чинників, що відіграють негативну роль і впливають на мирне врегулювання цього конфлікту, слід визнати кількість регіональних держав, залучених до нього, а саме: Палестина, Ізраїль, Єгипет, Ліван, Сирія та Йорданія. Існують і інші чинники, які перешкоджають його мирному врегулюванню, це, зокрема, такі як незаконне будівництво

поселень на окупованих в 1967 р арабських територіях, іранське домінування на Близькому Сході, терористичні угруповання, які дестабілізують обстановку в регіоні. Як зовнішніх фактори до недавнього часу вирішальну роль грали залучені в конфлікт такі держави, як Англія, Франція, США і СРСР. Це призвело до того, що Близький Схід став полем протистояння між Заходом і Сходом. Отже, слід констатувати, що цей конфлікт далеко вийшов за межі Близького Сходу [9].

Серед міжнародно-правових актів, предметом яких є сприяти мирному врегулюванню на Близькому Сході, слід відзначити Резолюцію 3236 ГА ООН від 25 листопада 1974 року [169]. Резолюція підтвердила невід'ємні права арабського народу Палестини (у тому числі, й на національну незалежність і суверенітет, на повернення до своїх домівок) та визнала Організацію визволення Палестини, створену в травні 1964 року, як єдиного законного представника. Крім того, в Резолюції №425 РБ ООН від 19 березня 1978 р. містилася вимога беззастережного виведення ізраїльських військ з Південного Лівану.

Арабські держави дотримуються узгодженої позиції, сформульованої у схваленій в березні 2002 року на саміті ЛАД в Бейруті «Арабської мирної ініціативи». Їх підхід базується на розумінні того, що жодна зі сторін не здатна домогтися миру і безпеки збройним шляхом, а також на необхідності виконання норм міжнародного права, до яких належать Резолюції №№ 242 і 338 РБ ООН і принцип «мир в обмін на території», сформульований під час Мадридської міжнародної мирної конференції.

Зазначимо, що Мадридська мирна конференція по Близькому Сходу 1991 р. дозволила безпосереднім учасникам близькосхідного конфлікту (Ізраїль, Йорданія, Організація Визволення Палестини, Сирія і Ліван) почати прямі переговори з усіх спірних питань і визначити коло проблем,

вирішення яких могло б принести мир і стабільність всім державам Регіону без винятку.

Вбачається, що на відміну від інших мирних засобів врегулювання конфліктів і спорів, багатосторонні переговори, які мали особливе місце в рамках Мадридської конференції, повинні були охоплювати ключові проблеми між всіма конфліктуючими сторонами, такі як проблеми безпеки, встановлення меж, контроль над озброєнням і низку інших проблем, що існують в Регіоні.

Істотним досягненням роботи Мадридської мирної конференції було проголошення і вироблення формули «території в обмін на мир» як вірного принципу загального врегулювання близькосхідного конфлікту. Підсумком Мадридської конференції став постійно діючий процес, націлений на мирне існування всіх держав регіону.

Зауважимо, що в рамках Мадридської конференції між ізраїльською і палестинською делегаціями почалися двосторонні переговори в Осло (Норвегія). А у 1993 р. в результаті мирних переговорів було підписано «Декларацію про принципи», в якій представники Ізраїлю і ОВП офіційно заявили про взаємне визнання один одного. Виходячи з «Декларації про принципи», 12 вересня 1993 року в Осло палестинська та ізраїльська сторони підписали «Угоду Осло».

Аналізуючи положення «Угоди Осло», слід констатувати, що в низці її положень конкретизується основна мета – це мирне врегулювання довготривалого конфлікту на основі Резолюцій № 242 та № 338 РБ ООН. Ізраїльська і палестинська сторони визнали самоврядування палестинців на території Західного берега Йордану і сектора Газа. Характерна особливість цієї Угоди полягає в тому, що термін її реалізації можливий в перехідний період, який не повинен перевищувати п’яти років.

Позиція ізраїльської та палестинської сторін частково збігається. Однак думки сторін з ключових питань розходяться. Яскравим прикладом є такі питання, як Єрусалим, поселення на палестинських територіях і біженці. Крім того, позиція учасників близькосхідного конфлікту щодо врегулювання питань окупованих територій також частково збігається. 28 вересня 1995 року в Вашингтоні було укладено Тимчасову угоду між ОВП та Ізраїлем по Західному березі і сектору Газа («Осло 2»), а у 2000 р. – в Кемп-Девіді, в листопаді 2007 р – на конференції в Аннаполісі (США) і ін.

В цьому контексті, на нашу думку, важливо вказати на головну помилкову позицію ізраїльтян і палестинців: обидві сторони не вживають будь-яких суттєвих кроків на шляху дотримання досягнутих ними раніше домовленостей.

Виходячи з необхідності досягнення взаємного компромісу між сторонами конфлікту, Україна вітала ідею проведення як багатосторонніх, так і двосторонніх палестино-ізраїльських переговорів. МЗС України відповідними заявами підтримало досягнуту в Осло у 1993 році Угоду між Ізраїлем і ОВП, низку подальших домовленостей на палестинсько-ізраїльському переговорному процесі, а також привітала підписання повномасштабного мирного договору між Ізраїлем і Йорданією [111, с. 20].

Отже, слід констатувати, що територіальні питання є об’єктом збройного конфлікту на Близькому Сході, тому його мирне врегулювання вимагає наявності чіткої межі, його делімітації і демаркації між Ізраїлем, Палестиною, Ліваном і Сирією відповідно до встановлених фактами і доказів за допомогою спільної (палестино-ізраїльської і ООН) комісії. Й дотепер територія і кордони Ізраїлю з Палестиною, Ліваном і Сирією остаточно не визначені.

Вирішення питання про межі і взаємну безпеку між Ізраїлем, з одного боку, і Палестиною, Ліваном і Сирією, з іншого, безумовно, сприяє нормалізації відносин між Ізраїлем і всіма державами-членами ЛАД і тим самим відкриває можливість створити сприятливі умови для спільних проектів з розвитку регіону в економічних, технологічних, культурних та інших сферах, що є важливою умовою для встановлення всеосяжного миру, безпеки і стабільності на всьому Близькому Сході і якнайшвидшого завершення цього довготривалого конфлікту [9].

Таким чином, виходячи з вищевикладеного вбачається за доцільне:

а) державам Регіону розробити і прийняти систему заходів і взаємної довіри, що сприяють врегулюванню всіх розбіжностей між усіма зацікавленими державами для забезпечення мирного взаємодії і співробітництва;

б) державам Регіону проводити періодичні консультації з метою пом'якшення напруженості в Регіоні, а також впроваджувати у практику нові пропозиції, які можуть сприяти мирному врегулюванню конфлікту;

в) державам Регіону звертатися до відповідних органів ООН для отримання необхідної допомоги, порад і рекомендацій, що стосуються питань мирного врегулювання конфлікту.

Поняття безпеки є ключовим для визначення політики держав Регіону. Триваюча агресія Ізраїлю проти палестинського населення і зараз – проти Держави Палестина та інших арабських держав – аргументується інтересами безпеки цієї держави. Проте в системі ООН міжнародне співтовариство виробило основні принципи системи, що базується на міжнародному праві, покликаної забезпечити гарантії безпеки для всіх держав Регіону. Цьому сприяє, серед інших, досвід, накопичений ООН у справі врегулювання регіональних конфліктів в інших регіонах світу: Намібії, Анголі, Центральній Америці. Безперечно, цей досвід не може

бути механічно перенесений на умови Близького Сходу, які за охопленням учасників і складністю факторів, що взаємно перетинаються, можна назвати унікальним.

Концепція забезпечення безпеки держав і, відповідно, їх міжнародно-правових гарантій пройшла довгий шлях. Безпека держави в його первинному розумінні означала, насамперед, здатність захистити себе від загрози збройного нападу за допомогою власної військової сили.

При обговоренні шляхів вирішення палестинської проблеми піднімається і більш широкий аспект механізмів вирішення регіональних конфліктів. Так, вбачається, що держави Регіону можуть укласти договір про взаємне незастосування воєнної сили, який включав би зобов'язання не погрожувати і не перешкоджати безпеці міжнародних морських, повітряних та інших комунікацій.

Крім того, сторони могли б зобов'язатися вести переговори про обмеження військової діяльності в Регіоні, обмеження та скорочення збройних сил і озброєнь. Можна було б укласти угоду про створення повністю або частково нейтральних зон. Держави Регіону могли б розробити систему проведення періодичних та надзвичайних консультацій, звернення до відповідних органів ООН для отримання порад або рекомендацій, особливо у випадку спорів, до РБ ООН, яка може також забезпечити присутність ООН у відповідних формах, включаючи операції з підтримання миру і спостерігачів для запобігання подальшого загострення ситуації.

У вирішенні проблеми підтримання миру може брати участь й МС ООН, наприклад, через надання консультативних висновків з юридичних питань та вирішення конкретних спорів. У такому випадку держави Регіону можуть визнати обов'язкову компетенцію Суду в цілому або за окремими категоріями спорів.

Двосторонні чи багатосторонні угоди між державами Регіону можуть включати зобов'язання про взаємну повагу суверенітету, територіальної цілісності та національного єдності сторін; про повагу національних, духовних, культурних і релігійних традицій народів; право здійснювати суверенітет над своїми природними ресурсами; утримуватися від застосування сили або загрози силою у взаємних відносинах і від дій, які яким-небудь іншим чином порушують стабільність інших сторін угоди;; утримуватися від ворожої пропаганди тощо.

Провідним принципом створення міжнародно-правових гарантій безпеки держав Регіону є принцип незастосування сили та, як наслідок, принцип мирного врегулювання міжнародних спорів. У близькосхідному регіоні йдеться, насамперед, про ліквідацію наслідків незаконного застосування сили з боку Ізраїлю і виконання резолюцій ГА та РБ ООН.

Отже, аналізуючи роль ООН у процесі врегулювання палестино-ізраїльського конфлікту, треба відзначити, що головною заслугою Організації стало створення нею міжнародно-правової бази для врегулювання конфлікту, а також створення під її егідою мережі спеціальних комісій і комітетів зі спостереження за ситуацією в Регіоні і виявленню міжнародно-правових порушень.

Разом з тим, слід констатувати, що широкі можливості ООН, продемонстровані нею у розв'язанні палестино-ізраїльського конфлікту, залишаються не реалізованими через відсутність єдиної позиції щодо врегулювання конфлікту у держав-членів Організації.

Не дивлячись на такий величезний масив міжнародних нормативних актів з проблем мирного врегулювання палестино-ізраїльського конфлікту на Близькому Сході, що були прийняті ГА та РБ ООН, цей конфлікт, на жаль, й досі залишається невирішеним. Незважаючи на заклики міжнародного співтовариства щодо досягнення справедливого рішення на

основі співіснування двох держав в кордонах, які існували до 1967 року; історичний компроміс палестинського керівництва більше чверті століття назад; більше двох десятиліть переговорів; і після більше 49 років з моменту прийняття резолюції 242 (1967), політичний тупик зберігається, а мир, як й раніше залишається ілюзорним.

З аналізу вище зазначених резолюцій РБ ООН з близькосхідного врегулювання випливає, що вони відображають загальне прагнення ООН і всього світового співтовариства у встановленні всеосяжного і міцного миру на Близькому Сході, що сприяє врегулюванню всіх аспектів близькосхідного конфлікту.

У зв'язку з цим, вбачається доцільним державам-членам ООН рекомендувати виробити в рамках Організації якісно новий механізм прийняття дієвих рішень, пов'язаних з виконанням РБ ООН її прямих обов'язків щодо відновлення і підтримання порушеного миру в регіонах. При чому, важливо підкреслити, що такий механізм повинен абсолютно виключити можливість застосування подвійного підходу до порушень державами норм і принципів міжнародного права.

2.2. Особливості реалізації прав та свобод людини на окупованих палестинських територіях

Основною передумовою встановлення миру на Близькому Сході, безумовно, є врегулювання палестино-ізраїльського конфлікту. Як відомо, витоки цього конфлікту лежать в масових порушеннях прав палестинського народу, серед яких центральне місце посідає право на створення власної держави.

Зазначимо, що сучасне міжнародне право дає народам (націям) право вільного вибору свого правового статусу, а також свого політичного устрою. Як відомо, в Статуті ООН, а також інших міжнародно-правових документах і актах містяться норми, що закріплюють право народів (націй) на здійснення свого права на самовизначення, яке є міжнародно-правовим принципом і яке означає створення суверенної держави. Видається, що для втілення в життя основних резолюцій ГА та РБ ООН № 181 (II) від 29 листопада 1947 р № 242 від 22 листопада 1967 року і № 338 від 22 жовтня 1973 р. необхідно, щоб держава Палестина отримала повноправне членство в ООН з дотриманням своїх міжнародних зобов'язань, закріплених в Статуті, та у відповідності до загальновизнаних норм і принципів міжнародного права.

Як відомо, держава виникає як політико-правовий суб'єкт міжнародного права шляхом наявності ознак, встановлених в міжнародно-правових актах. Палестинська держава має всі ознаки держави, які були зафіксовані в ст. 1 Міжамериканської конвенції Монтевідео про права та обов'язки держави 1933 р. До таких ознак, зокрема, належать постійне населення, певна територія, уряд (публічна влада) і здатність вступати в зносини з іноземними державами. Вони є необхідними для утворення держави Палестини, її міжнародно-правового визнання і повноправного членства в ООН.

Держава Палестина офіційно визнано багатьма державами світу; держава Палестина є членом Ліги Арабських Держав та Організації Ісламського Співробітництва. У Міжамериканській конвенції Монтевідео про права та обов'язки держави 1933 р. подається докладна кваліфікація чотирьох ознак існування держави, на відміну від інших міжнародно-правових документів. І, в цілому, її положення можна було б

використовувати при визнанні Держави Палестини в ООН для отримання повноправного членства в системі ООН.

Слід підкреслити, що акт визнання нової держави в ООН є вільним актом держав, які визнають право конкретного народу, що проживає на території держави, здійснювати свої політичні та інші права з дотриманням тих міжнародних зобов'язань, які були зафіксовані в Статуті ООН та інших міжнародно-правових документах і актах.

Виходячи з нового міжнародного статусу Палестини на світовій арені, необхідно підкреслити, що вона зі статусом держави-спостерігача в ООН має право приєднатися до різних спеціалізованих установ ООН. Наприклад, 01 квітня 2015 р. Секретаріат Міжнародного кримінального суду в Гаазі заявив про те, що Палестина офіційно приєдналася до Міжнародного кримінального суду в якості повноправного члена, тим самим стала 123-ою державою-членом Суду.

У міжнародно-правовій літературі зазначається, що для вироблення справедливих підходів до вирішення цього застарілого близькосхідного конфлікту, необхідно комплексне дослідження теоретичних питань прав народів в цілому, і, на цій основі – прав палестинського народу [15, с. 2].

Відзначимо, що в науці міжнародного права були проведені розробки різних аспектів прав народів, проте сама концепція прав народів й досі залишається мало дослідженою і потребує комплексного наукового дослідження.

Питання забезпечення і реалізації своїх прав для палестинського народу має виключно важливе значення, оскільки, для нього, як й інших народів, що борються за свою незалежність проти колоніального й іноземного панування, основною метою є реалізація права на створення своєї незалежної держави. Як наголошується в Декларації незалежності Палестини 1988 р., палестинці – «цілісна і неподільна частина арабської

нації, що має єдине з цією нацією спадщину і цивілізацію, а також загальне прагнення до визволення, прогресу, демократії та єдності» [58].

Як відомо, це право народів закріплено в багатьох міжнародно-правових актах, які були прийняті ще після закінчення Першої світової війни. Безперечно, проголошення 15 листопада 1988 р. Держави Палестина стало значною віхою на шляху тривалої боротьби палестинського народу за своє визволення, а також результатом героїчного мирного народного повстання (інтифада) на окупованих Ізраїлем палестинських територіях, яке триває вже з 1967 р. Наразі Державу Палестину визнали 134 держав-членів ООН.

Як вже вище зазначалось, ГА ООН у своїй резолюції 181 від 29 листопада 1947 р. визнала міжнародну правосуб'єктність арабського та єврейського народів, що мешкали на підмандатній території Палестина, і прийняла план створення тут двох незалежних держав – арабської та єврейської. При цьому ГА ООН виходила з того, що конституції майбутніх держав мають базуватися на засадах надання всім особам рівних та вільних від дискримінації прав і свобод у громадянській, політичній, економічній та релігійній сферах, включаючи право на свободу релігії, мови, слова і преси, мирних зборів, громадських об'єднань та право на освіту [125, с. 3]. Крім того, передбачалося також встановлення у цих конституціях положень про правонаступництво, згідно з якими нові держави мають взяти на себе зобов'язання щодо виконання ними всіх міжнародних рішень як загального, так і спеціального характеру, що стосуються Палестини.

Натомість, право арабського народу Палестини на рівноправність і самовизначення не було здійснено внаслідок збройного протистояння між арабами та ізраїльтянами, яке згодом переросло у тривалий палестино-ізраїльський конфлікт, в ході якого Ізраїль окупував всі території, які за вищенаведеним рішенням ГА ООН відводилися для створення арабської

держави. Таким чином, питання дотримання прав і свобод людини та правонаступництва Палестини у цій сфері опинилися під юрисдикцією Держави Ізраїль.

Як слушно зазначається у міжнародно-правовій літературі, після створення у 1964 р. ОВП право арабського народу Палестини знову набуло практичного значення [125, с. 3]. У 1974 р. на Рабатській нараді глав держав та урядів арабських країн ОВП була визнана єдиним законним представником арабського народу Палестини і одержала правовий статус – члена ЛАД та Ісламської Конференції.

У свою чергу міжнародне співтовариство, відповідно до Резолюції ГА ООН від 14 жовтня 1974 р., підтвердило міжнародну правосуб'єктність арабського народу Палестини, запросивши ОВП брати постійну участь в обговоренні всіх питань, що стосуються Палестини.

Водночас ГА ООН у своїх резолюціях підтвердила право арабського народу Палестини на самовизначення без зовнішнього втручання і створення національної держави. Важливим було й те, що ООН, як і весь арабський світ, визнала ОВП єдиним представником арабського народу Палестини [125, с. 3].

Базуючись на наданому ООН міжнародно-правовому мандаті та виходячи з сприятливих умов, що склалися в ході мирного врегулювання палестино-ізраїльського конфлікту на Близькому Сході, ОВП уклала низку договорів з Ізраїлем, в яких обидві сторони зобов'язалися додержуватися міжнародних стандартів з прав і свобод людини. Зокрема, йдеться про такі міжнародно-правові акти: Декларація принципів про тимчасові заходи щодо самоврядування 1993 р. (Вашингтон), Угода про Сектор Газа та Район Єрихона 1994 р. (Каїр), Тимчасова угода про Західний Берег Йордану та Сектор Газа 1995 р. (Вашингтон), Меморандум Уай Рівер 1998 р. (Вашингтон).

Як справедливо зауважують деякі юристи-міжнародники, з тих пір як рішенням ГА ООН (Резолюція ГА ООН № 181 від 29 листопада 1947 р.) був ліквідований Британський мандат на Палестину і відкрита перспектива створення на колишньої підмандатної території двох держав – арабської і єврейської, історичне протистояння арабів і євреїв у цьому важливому регіоні Близького Сходу отримало міжнародно-правову базу для свого вирішення [194, с. 2].

Крім того, минуло майже 50 років з часу війни в червні 1967 року, окупації Ізраїлем єгипетської і сирійської територій і палестинських територій в секторі Газа і на Західному березі, включаючи Східний Єрусалим, а також з часу прийняття резолюції Ради Безпеки ООН 242 (1967), яка стала основою для всіх наступних мирних ініціатив.

Після вступу на посаду в січні 2007 року Генеральний секретар ООН Пан Гі Мун підкреслив свою повну прихильність досягненню всеосяжного, справедливого і міцного миру на Близькому Сході на підставі прийнятих РБ ООН резолюцій 242 (1967), 338 (1973), 1397 (2002) та 1515 (2003) і принципу «земля в обмін на мир». Як заявив Генеральний секретар, «Організація Об'єднаних Націй буде і далі підтримувати міжнародні зусилля, спрямовані на припинення окупації, що почалася сорок років тому, а також на досягнення рішення, що передбачає існування двох держав» [51].

Разом з тим, слід констатувати, що серйозною проблемою для втілення в життя основоположної Резолюції РБ ООН № 242 від 22 листопада 1967 року є різна інтерпретація учасниками близькосхідного конфлікту положень даної Резолюції щодо масштабу виведення військ з арабських територій.

В міжнародно-правовій науці відзначається пряма залежність близькосхідного мирного врегулювання, пов'язаного з поверненням всіх

окупованих в 1967 р. арабських територій відповідно до Резолюції № 242 РБ ООН. Виходячи з міжнародно-правового аналізу Резолюції РБ ООН №242 можна стверджувати, що зазначена Резолюція є складовою частиною всього близькосхідного врегулювання, про що свідчать всі наступні резолюції ООН з близькосхідного врегулювання, а також мирні переговори з питання повернення окупованих територій вихідним державам. Вбачається, що різне тлумачення сторонами положень Резолюції РБ ООН № 242 стало основною причиною виникнення нового збройного конфлікту, що стався в листопаді 1973 року між Ізраїлем, з одного боку, Єгиптом і Сирією, з іншого. Крім того, різне тлумачення сторонами положень Резолюції № 242 РБ ООН про масштаб і терміні виведення військ з вищезазначених територій не вирішує проблеми припинення війни і ворожнечі між учасниками близькосхідного конфлікту, що, безумовно, перешкоджає встановленню всеосяжного і міцного миру на Близькому Сході.

Слід акцентувати увагу на тому, що всі територіальні зміни державних кордонів з міжнародно-правової точки зору не визнаються структурами ООН, тому що державні кордони можуть змінюватися лише за взаємною згодою безпосередніх держав відповідно до норм і принципів міжнародного права. Територія держави не може бути об'єктом нападу, агресії, військової окупації або анексії.

Зазначимо, що близькосхідне врегулювання наразі є наріжним питанням у відносинах Ізраїлю з Сирією, Ліваном і Палестиною. Без вирішення питання про повернення окупованих під час червневого конфлікту у 1967 р. арабських територій не можна говорити про мирне врегулювання як палестино-ізраїльського конфлікту, так й близькосхідного конфлікту, в цілому. Крім того, питання про повернення арабських

територій залишається тісно пов'язаним з всеосяжним мирним врегулюванням всього комплексу питань близькосхідного конфлікту.

Проблематика забезпечення прав і свобод людини на окупованих палестинських територіях, а також розгляд палестинського питання в ООН залишається, в цілому, недостатньо вивченою у вітчизняній і зарубіжній науці міжнародного права. Найменш опрацьованими напрямами з даної проблематики залишається діяльність ООН в контексті міжнародних посередників, робота спеціалізованих установ ООН в цьому Регіоні, спеціальних представників Генерального секретаря ООН та ін.

У цілому ж, слід зазначити, що право арабського народу Палестини на самовизначення досліджувалося в арабській, західній та українській юридичній літературі, виходячи з того, що конкретні умови реалізації ним цього права вийшли далеко за межі регіону Арабського Сходу і стали однією з найболючіших проблем міжнародного співтовариства.

Як відомо, міжнародне право накладає на держави зобов'язання не лише дотримуватися, але й забезпечувати дотримання норм міжнародного права, у тому числі й міжнародного гуманітарного права (далі – МГП).

У Консультативній висновку щодо правових наслідків будівництва стіни на окупованій палестинській території, МС ООН вказав на те, що «всі держави-учасниці четвертої Женевської конвенції про захист цивільного населення під час війни від 12 серпня 1949 року зобов'язані, дотримуючись Статуту Організації Об'єднаних Націй і норм міжнародного права, забезпечувати дотримання Ізраїлем норм міжнародного гуманітарного права, закріплених у цій Конвенції» [94].

У цьому контексті, звернемося ще до одного важливого міжнародно-правового акту, а саме – Підсумкового документу Всесвітнього саміту 2005 року, в якому, зокрема, визнається, що «міжнародне співтовариство, діючи через ООН, зобов'язана також використовувати відповідні

дипломатичні, гуманітарні та інші мирні засоби відповідно до главами VI і VIII Статуту для того, щоб сприяти захисту населення, зокрема, від військових злочинів і злочинів проти людяності» [83].

У цьому ж акті було також підкреслено, що члени ООН готові вжити колективних дій, своєчасним і рішучим чином, через РБ ООН, відповідно до Статуту ООН, у тому числі на підставі Глави VII, якщо мирні засоби виявляться недостатніми, а національні органи влади явно виявляться не в змозі захистити своє населення від геноциду, військових злочинів, етнічних чисток і злочинів проти людяності.

Після десятиліть безперервного конфлікту рівень загрози, якій піддаються як палестинці, так і ізраїльтяни, не знизився, а скоріше навпаки – підвищився через триваючу ескалацію насильства, загибелі та страждань цивільного населення. Одним із останніх прикладів є ситуація, що склалась навколо сотень затриманих палестинських ув'язнених, які 24 квітня 2014 р. на знак протесту проти свавільних арештів, порушень процесуальних норм під час адміністративних затримань оголосили голодування в ізраїльських в'язницях.

Генеральний секретар ООН і Верховний комісар ООН з прав людини (далі – ВКПЛ) неодноразово заявляли про те, що ізраїльська влада повинна або пред'явити свавільно затриманим палестинцям звинувачення, або негайно їх відпустити.

Так, 23 червня 2014 року Кнесет Ізраїлю ухвалив рішення внести до законодавства поправку, що узаконює примусове годування в'язнів [193, с. 108-112]. До закону також внесли додатковий пункт, що дозволяє впливати на ув'язнених седативними, тобто заспокійливими препаратами – у випадку, якщо вони чинитимуть опір під час примусового голодування.

Спеціальний доповідач ООН з тортур Хуан Мендес і Спеціальний доповідач ООН з питання про право кожної людини на найвищий

досяжний рівень фізичного і психічного здоров'я Ананд Гровер підкреслили в колективній заяві, що практика примусового годування в'язнів йде врозріз з основними принципами міжнародного права в галузі прав людини. Беручи це до уваги, парламентарії Ізраїлю поки відклали друге голосування щодо вищеназваної законодавчої поправки [193, с. 108-112].

Як вже зазначалося, стурбованість навколо прав людини цивільного населення на територіях, окупованих Ізраїлем під час війни 1967 року, РБ ООН вперше висловила в резолюції 237 від 14 червня 1967 року[165], у якій вона, зокрема, закликала до сумлінного дотримання гуманітарних принципів, що містяться в IV Женевської конвенції 1949 року.

У грудні 1968 року ГА ООН заснувала Спеціальний комітет з розслідування порушень прав людини з боку влади Ізраїлю і просила його надавати в міру необхідності доповіді.

11 серпня 2014 на 69-й сесії ГА ООН, що була присвячена стану в галузі прав людини на палестинських територіях, окупованих з 1967 р, Спеціальний доповідач з питання про становище в галузі прав людини на палестинських територіях, окупованих з 1967 року (далі – Спеціальний доповідач), Макарим Вібісоно, серйозно був стурбований трагедією, що відбулась в секторі Газа. Зокрема, Спеціальний доповідач зазначив наступне: «З часу початку Ізраїлем військової операції «Незламна скеля» в ніч на 7 липня 2014 р. З кожним днем різко збільшується число палестинських цивільних осіб, включаючи дітей, які загинули в секторі Газа в результаті ізраїльських повітряних ударів, обстрілів з танкових і корабельних знарядь будинків, лікарень і шкіл, у тому числі шкіл, що функціонують під егідою Близькосхідного агентства ООН для допомоги палестинським біженцям і організації робіт, а також інших цивільних об'єктів [222].

Число загиблих ще більше зросла після того, як 17 липня 2014 року почалася наземна наступальна операція. У результаті руйнування декількох тисячі будинків постраждали родини по всьому сектору Газа [222].

Сотні тисяч людей були змушені покинути свої будинки і шукати притулку в школах, урядових будівлях, лікарнях і будинках родичів. За повідомленнями, число внутрішньо переміщених осіб, прийнятих БАПОР, вже перевищує аналогічний показник, зареєстрований в ході ізраїльської військової операції «Литий свинець» (27 грудня 2008 р. - 18 січня 2009 р.), що стала найкровопролитнішою за весь час ескалації насильства в секторі Газа, починаючи з 1967 року. Крім того, тяжкість ситуації в секторі Газа погіршується браком палива, електрики, води, медикаментів та інших предметів першої необхідності для цивільного населення» [67].

Наразі широко визнається, що договори в галузі прав людини, як й раніше, застосовні в ситуаціях збройного конфлікту. Крім того, у своєму Консультативній висновку «Правові наслідки будівництва стіни на окупованій палестинської території» МС ООН висловив думку, що «захист, який забезпечується конвенціями про права людини, не припиняється під час збройного конфлікту, за винятком того, що випливає з положення про відступ…» [94].

У цьому зв'язку, слід згадати ще про один Консультативний висновок МС ООН «Про законність загрози ядерною зброєю або його застосування», в якому МС встановив, що в контексті збройного конфлікту МГП є сукупністю спеціальних норм (*lex specialis*) щодо прав людини. Сьогодні загальновизнано, що міжнародне право прав людини, як й раніше застосовується, до тих пір, поки воно не змінено або не зупинено МГП.

У своєму Консультативній висновку МС ООН висловив думку про те, що в будь-якому випадку загальна норма права в галузі прав людини не

втрачає своєї дії і залишатиметься на задньому плані в якості інформаційного забезпечення застосування та тлумачення відповідної норми гуманітарного права. Наприклад, у преамбулі Додаткового протоколу II, 1977 р. до Женевських конвенцій, 1944 р. міститься нагадування про захист міжнародних прав людини і людської особистості, чим підтверджується думка, що МГП і міжнародне право прав людини діють в ситуаціях збройного конфлікту.

Відзначимо, що Ізраїль є стороною важливих міжнародних договорів у сфері прав людини, зокрема, Міжнародної конвенції про ліквідацію всіх форм расової дискримінації, Міжнародного пакту про громадянські і політичні права та Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права, Конвенції проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або принижуючих гідність видів поводження і покарання, Конвенції про права дитини, Конвенції про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок та ін.

У міжнародно-правовій літературі справедливо зазначається, що міжнародно-правові акти у сфері захисту прав людини, ратифіковані Ізраїлем, є також обов'язковими відносно поведінки Ізраїлю на окупованій палестинській території. Так, ст. 2 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права, 1966 р. зобов'язує кожну державу-учасницю поважати і забезпечувати всім особам, які «знаходиться в межах її території та під її юрисдикцією». Згідно з формулюванням Комітету з прав людини, «від держав-учасників вимагається поважати і забезпечувати визнані в Пакті права будь-якій особі, яка перебуває в межах компетенції або ефективного контролю цієї держави-учасниці, навіть якщо вона не знаходиться на території держави-учасниці».

Крім того, МС ООН в одному із своїх рішень постановив, що Міжнародний пакт про громадянські і політичні права, 1966 р.

застосовується «щодо дій, вчинених державою при здійсненні своєї юрисдикції за межами власної території».

Таким чином, Комітет з прав людини дійшов висновку, що Міжнародний пакт про громадянські і політичні права, 1966 р. застосовний також в інтересах населення на окупованій палестинській території [218].

30 листопада 2012 р. ГА ООН схвалила Резолюцію про надання Палестині статусу держави-спостерігача в ООН [196].

Крім того, слід зазначити, що з метою зміцнення правозахисної ситуації Палестина 2 квітня 2014 р. прийняла безпрецедентне рішення приєднатися до низки міжнародних договорів у сфері захисту прав людини, МГП, права зовнішніх зносин, права міжнародних договорів та заходів протидії корупції, більшість з яких вже вступили в силу для держави.

У цьому зв'язку, слід акцентувати увагу на позиції Постійної місії спостерігачів від Держави Палестина, яка була висловлена нею у вербальній ноті до генерального секретаря ООН від 27 липня 2015 року. Так, зокрема, в цьому документі йдеться про те, що «Держава Палестина дійсно завжди виконувало свої юридичні зобов'язання і заявлені обіцянки відповідно до резолюцій Організації Об'єднаних Націй. Ми переконані в тому, що дотримання права – це ключ до врегулювання конфлікту, і явним доказом цьому слугує факт недавнього приєднання Палестини до основних договорами в галузі міжнародного гуманітарного права та права прав людини без будь-яких застережень, приєднання до Римського Статуту Міжнародного кримінального суду (далі – МКС).

Приєднання до цих документів, яке отримало широку підтримку з боку міжнародного співтовариства, також свідчить про намір Палестини використовувати всі мирні, політичні, правові і ненасильницькі заходи для

забезпечення невід'ємних прав палестинського народу, у тому числі права на самовизначення» [54].

На думку більшості юристів-міжнародників, приєднання держави до міжнародних договорів у сфері захисту прав людини, МГП є значним кроком у зміцненні системи заохочення і захисту прав людини в Палестині.

З іншого боку, низка експертів висловлюють думку, що бажання держави Палестини приєднатися до міжнародних угод може негативно вплинути й на без того крихкий мирний процес.

Видається, що приєднання Палестини до цих важливих міжнародно-правових договорів слід оцінювати як прийняття державою Палестина зобов'язання дотримуватися міжнародних стандартів у галузі прав людини, що в них містяться, і готовність взаємодіяти з конвенційними та іншими органами системи ООН, які здійснюють контроль за їх виконанням.

Таким чином, проаналізувавши особливості реалізації прав і свобод людини на окупованих Ізраїлем палестинських територіях, слід констатувати, на жаль, той факт, що міжнародне співтовариство в основному зберігає мовчання і до теперішнього часу не вживає жодних ефективних заходів для забезпечення захисту цивільного населення на окупованій палестинській території.

Так, у звітах Спеціального доповідача ООН з питання про становище в галузі прав людини на палестинських територіях, окупованих з 1967 року, документально відображено дані про становище в галузі прав людини на окупованих територіях, у тому числі про інциденти, пов'язані з першої інтифадою (1987- 1993 роки) і початком у 2000 році другої інтифади, відправленні правосуддя, поводження із затриманими, із палестинськими цивільними особами, заходи, що зачіпають основні права

та свободи, і діях ізраїльських поселенців, що суперечать міжнародному праву.

Виходячи з аналізу цих документів, підтверджується, що Ізраїль, особливо в останні два десятиліття, продовжує проводити політику фактичного анексування територій, вдаючись до таких заходів, як створення або розширення поселень, конфіскація майна, переміщення ізраїльських громадян на окуповані території, депортація палестинців з цих територій і підштовхування або примус палестинців до того, щоб вони покинули свою батьківщину. Такі дії, безумовно, порушують зобов'язання Ізраїлю як держави-учасниці четвертої Женевської конвенції, 1949 р.

Таким чином, можемо констатувати, що, по-перше, наразі держави, міжнародні організації так й не досягли істотних результатів у врегулюванні палестино-ізраїльського конфлікту, а, по-друге, вироблені міжнародно-правові норми для врегулювання конфлікту не призвели до його розв’язання й дотепер.

На нашу думку, з метою подолання нинішньої безвиході, учасникам близькосхідного конфлікту необхідно активізувати переговорний мирний процес для подолання розбіжностей між усіма учасниками конфлікту, тому що досягнення миру на Близькому Сході вимагає дійсної волі всіх сторін, спрямованої на врегулювання даного конфлікту. Основою міжнародно-правового врегулювання близькосхідного конфлікту є основоположні резолюції № 242 і № 338 РБ ООН, Мадридські принципи, придатні для використання в рамках міжнародної конференції під егідою ООН, а також атмосфера довіри між сторонами конфлікту. Виконання учасниками конфлікту положень резолюцій РБ ООН є необхідним компонентом у справі мирного і міцного врегулювання всіх питань близькосхідного конфлікту.

Крім того, як нам видається, міжнародному співтовариству, насамперед, державам-учасницям Женевських конвенцій 1949 р., слід ініціювати в національних судах із застосуванням універсальної юрисдикції проведення розслідувань у кримінальних справах по яких є достатньо доказів про серйозні порушення положень Женевських конвенцій 1949 року. Якщо результати розслідування того вимагають, то особи, імовірно які їх вчинили, повинні бути заарештовані і притягнуті до відповідальності відповідно до загальновизнаних стандартів правосуддя.

Беззаперечним тезою є те, що захист цивільного населення вимагає дотримання норм міжнародного права та притягнення до відповідальності винних у їх порушенні. Коли міжнародне співтовариство не дотримується свої власні правові стандарти, то загроза міжнародної законності і правопорядку стає цілком очевидною з її потенційно далекосяжними наслідками.

2.3. Операції ООН з підтримання миру як особлива форма застосування збройних сил

Сучасні міжнародно-правові відносини наразі характеризуються наявністю багатьох протиріч та конфліктів, особливо, внутрішньодержавного характеру, що, своєю чергою, створюють значну загрозу підтриманню міжнародного миру та безпеки. Таке становище обумовлює виникнення такої форми міжнародно-правового співробітництва як миротворча діяльність, провідна роль в якій, безперечно, належить ООН.

Одним з інструментів для врегулювання міжнародних спорів та конфліктних ситуацій є застосування воєнної сили у форматі міжнародних

миротворчих операцій або операцій з підтримання миру (далі – ОПМ), які знаходяться на стадії активного розвитку і є відносно новим явищем у міжнародному співтоваристві. У зв'язку з цим, міжнародно-правове обґрунтування таких операцій знаходиться на стадії еволюції.

Діяльність ООН з підтримання миру є унікальним і динамічним інструментом, розробленим Організацією в якості одного із засобів забезпечення миру та безпеки. Перша місія ООН з підтримання миру була заснована в 1948 році на Близькому Сході з метою здійснення контролю за дотриманням Угоди про перемир'я між Ізраїлем і сусідніми з ним арабськими країнами. З тих пір у світі було проведено 63 операції з підтримання миру для врегулювання як міжнародних, так і внутрішньодержавних конфліктів [128, с. 433-442].

Після закінчення «холодної війни» в діяльності ООН з підтримання миру відбулися зміни, що дозволило ООН трансформувати і розширити свої операції, забезпечити перехід від традиційних місій, пов'язаних з виключно військовими завданнями, до виконання складних багатофункціональних операцій, спрямованих на забезпечення виконання загальних мирних угод і надання допомоги у створенні основ для забезпечення мирного розвитку.

Отже, як свідчать події кількох останніх десятиріч, наразі проблематика підготовки і використання миротворчих сил ООН в інтересах всього міжнародного співтовариства набуває дедалі більшого поширення в сучасних міжнародно-правових відносинах.

ОПМ ООН сформувались як відповідь РБ ООН на такі ситуації, в яких застосування передбачених у Главі VI Статуту ООН мирних засобів вирішення спорів між сторонами не досягло потрібного ефекту, результату, а застосування сили згідно глави VII Статуту ООН було неможливим.

Порядок здійснення ОПМ не регламентується в Статуті ООН. Втім, у доктрині прийнято вважати, що ОПМ ООН виникли на розвиток основних положень Статуту. Елементи міжнародно-правового забезпечення операцій ООН по підтриманню миру можуть бути знайдені в ст. 39, 40, 41, 42 та інших статтях Глави VII, ст. 29, п. 2 ст. 11 і п. 1 ст. 24 Статуту ООН [128, с. 433-442].

Забезпечення ОПМ ООН засновано на «дорозумілих» повноваженнях ООН, необхідних для підтримання міжнародного миру і безпеки за допомогою ефективних колективних заходів. Наявність у Статуті ООН Глави VII, що передбачає примусові заходи у випадку погрози миру, порушення миру та агресії не виключає можливості застосування й інших заходів, для забезпечення міжнародного миру та безпеки.

Об'єднання зусиль держав, що здійснюється за Статутом ООН з метою забезпечення і підтримання миру, передбачає такі заходи:

заборона і погрози застосування сили у відношеннях між державами (ст. 2);

мирне вирішення міжнародних спорів (ст. 33);

заходи забезпечення і підтримання безпеки (Глава 7);

тимчасові заходи, із припинення порушень миру (ст. 40);

примусові заходи без використання збройних сил (ст. 41);

примусові заходи з використанням збройних сил (ст. 42);

роззброєння (ст. 11, 26, 47);

заходи з використанням збройних сил регіональних організацій і угод під керівництвом Ради Безпеки ООН (Глава 8) [180].

Ця система в повному обсязі у повоєнний період так і не спрацювала. Тому що її функціонування було покладено в пряму залежність від співпадіння інтересів постійних членів РБ ООН, а надання їм права вето

призвело до неможливості втілення вжиття системи міжнародної безпеки, що визначена Статутом ООН.

ООН багато що зробила для розв'язання міжнародних спорів і узагальнення досвіду її діяльності свідчить про фактичну еволюцію системи колективної безпеки.

Як зазначає Б. Ургхарт, щодо резолюції ГА ООН 377(5) «Єдність на користь миру», в тій її частині, в якій йдеться про те, що ГА може розглянути кризову ситуацію у випадку, якщо РБ ООН буде бездіяти через застосування вето, ця частина Резолюції 377(5) виявилася корисним механізмом, який допомагав вивести питання щодо міжнародного миру і безпеки з того кута, в якому вони опинилися після застосування правила одноголосності в Раді Безпеки.

Досвід післявоєнної діяльності ООН свідчить про те, що в умовах «холодної війни» принцип колективної безпеки втілити в життя не вдалося. Як визначає В.С. Бруз, система колективної безпеки у тому вигляді, як це передбачено Статутом, не спрацювала жодного разу[41, с. 92].

У подальшому після розширення спектру завдань, що покладалися на сили ООН стали застосовувати і інший термін – миротворчі операції. Ці операції зробили значний внесок у справу врегулювання збройних конфліктів і стали необхідним інструментом в системі ООН.

Крім цього, проблема реалізації основних заходів із забезпечення колективної безпеки пов'язана з проблемою законності. У відповідності з нормами міжнародного права, застосування сили або збройне втручання, повинно бути суворо мотивовано.

Так, у ролі загальноприйнятого закріпився принцип мирного вирішення міжнародних спорів. У той же час, ст. 51 Статуту ООН передбачає невід'ємне право на індивідуальну або колективну

самооборону, у випадках збройного нападу на державу-члена ООН [180]. Крім того, згідно зі ст. 39, 41 і 42 Статуту РБ ООН уповноважена застосовувати заходи, не пов'язані або пов'язані із застосуванням збройних сил з метою підтримання або відновлення міжнародного миру і безпеки [180]. Так, уперше під час Ірано-Іракської війни 1980-1988 рр. були запропоновані заходи щодо законного застосування сили проти Ірану, який не погодився на припинення порушення міжнародного миру. Під міжнародним тиском Іран прийняв резолюцію, війна була припинена. Як відомо, на підставі Резолюції №619 РБ ООН була створена група спостерігачів ООН для остаточного врегулювання конфлікту.

Колективні заходи самооборони також приймаються за рішенням держави, яка постраждала. Без такого рішення дії третіх держав у колективних заходах самооборони вважаються незаконними. Право на участь в заходах колективної самооборони належить всім державам і ця особливість застосування колективних заходів самооборони отримала чітке закріплення в резолюції РБ ООН після агресії Іраку проти Кувейту в 1990 р.

Дії РБ ООН по відношенню до Іраку були прийняті у суворій відповідності до Статуту ООН. Пункт 1 ст. 41 передбачає можливість дій усіх або деяких членів Організації для виконання рішень Ради Безпеки з метою підтримання міжнародного миру і безпеки [180].

Таким чином, Статут ООН визначає правомірне застосування збройної сили лише у двох випадках: з метою індивідуальної або колективної самооборони, якщо відбудеться збройний напад на члена Організації (ст. 51) і за рішенням РБ ООН у випадку існування загрози миру, порушення миру або акту агресії (ст. 39 і 42) [180].

За межами нормативного регулювання в Статуті ООН залишилися два інших види застосування сили, що визнані правомірними в сучасному міжнародному праві.

Усі народи і нації відповідно до Декларації про надання незалежності колоніальним країнам і народам 1960 р. мають право на застосування сили щодо захисту права на самовизначення і рівноправності. У подальшому ця норма була включена в І Додатковий протокол 1977 р. до Женевських конвенцій щодо захисту жертв війни 1949 р. і отримала широке визнання держав.

Слід погодитись з дослідниками [177, с. 13], які, вважають, що дискусії, навколо правової бази для проведення ОПМ сьогодні не мають практичного значення. Досвід проведення миротворчих операцій ООН підтверджує формування відповідних міжнародно-правових норм, які розвиваються і змінюються у зв'язку з розширенням миротворчих операцій ООН.

Зокрема, слід констатувати вироблення та утвердження в практиці принципів планування і проведення миротворчих операцій (принципи згоди, безсторонності і незастосування сили за винятком випадків самооборони), стандартних процедур їх діяльності, типових угод про статус сил і статус місій в країнах перебування та ін. Були схвалені численні резолюції РБ ООН з конкретних ОПМ, а також заяви Голови РБи ООН з різних аспектів підготовки і проведення ОПМ, які в сукупності утворюють міжнародно-правовий інститут ОПМ.

Під операціями по підтриманню миру розуміють всі засоби і методи, які були застосовані ООН для врегулювання конфліктів (посередництво Генерального секретаря ООН; представництво ООН з метою сприяння врегулюванню конфліктів; місії по наданню допомоги в постконфліктний період; групи спостерігачів, а також військові

спостерігачі і миротворчі збройні сили) [226, p. 10-11]. Становлення сучасної концепції підтримання миру, насамперед, пов'язано із закінченням «холодної війни».

У цьому контексті вбачається доцільним звернутись до наукових праць деяких вітчизняних та зарубіжних фахівців, об'єктом дослідження яких є сфера миротворчої діяльності ООН в контексті аналізу процесу розв'язання міжнародних, міжнаціональних конфліктів.

Зазначимо, що міжнародно-правовим аспектам миротворчої діяльності, а також питанням історії і теорії міжнародних конфліктів присвячено багато праць, в яких подається аналіз низки миротворчих операцій.

Широкий спектр питання, загальні міжнародно-правові, політологічні і теоретичні аспекти сучасної миротворчості ООН розглядаються у працях О.О. Хохлишевої. Мабуть, найбільш ґрунтовно питання про роль ООН в миротворчості розглядається в працях В.М.Федорова, в яких проведено аналіз як концептуальних, так й практичних аспектів цієї проблематики, описуються конкретні історичні приклади і практика миротворчої діяльності ООН.

Висока інформативна змістовність і глибокий аналіз відрізняють праці й іншого російського дослідника О.І.Нікітіна, в яких детально розглядаються питання розмежування повноважень в галузі миротворчості між РБ ООН, ГА ООН і Секретаріатом ООН.

Цікаві дослідження діяльності ООН з підтримання міжнародного миру і безпеки провів Л. Дурч, який проаналізував місце ООН в системі попередженні конфліктів після «холодної війни», але не сформулював пропозицій щодо внесення відповідних поправок і доповнень до Статуту ООН. У своїх працях український вчений В.С. Бруз [41] розглядає

діяльність ООН з врегулювання міжнародних конфліктів, але лише у політичному контексті.

Юрист-міжнародник В.С. Семенов проаналізував досвід застосування ООН Збройних сил України під час перших операцій з підтримання миру. Разом з тим, слід зауважити, що у вітчизняній міжнародно-правовій науці, присвяченій миро творчості, часто зустрічаються і протилежні думки щодо миротворчої діяльності ООН.

Зокрема, заслуговує на увагу праця Г.І. Морозова «ООН на рубеже XXI века (кризис миротворчества ООН)», для якої характерна категоричність висновків, в яких так чи інакше, лунає думка про глибоку кризу ООН та необхідність реформування її системи.

Так, наприклад, В. Бруз [41], досліджуючи еволюцію форм і методів діяльності ООН щодо врегулювання міжнаціональних конфліктів, значну увагу приділяє з'ясуванню ролі операцій ООН, визначенню їхніх досягнень і недоліків, а також шляхів підвищення ефективності міжнародних зусиль щодо відновлення і зміцнення миру Автором проаналізовано найбільш типові і великі операції, проведені в різні періоди і в різних регіонах ООН (палестино-ізраїльський конфлікт 1947–1949 рр., Тимчасові сили ООН в Лівані і т. ін.).

Однією з найважливіших ланок у процесі врегулювання міжнародних, міжнаціональних конфліктів, зазначає В. Бруз, є заходи, спрямовані на остаточне врегулювання спірних проблем і розв'язання політичних, економічних, соціальних та інших питань з метою зміцнення досягнутого миру і недопущення повторного вибуху насильства. Оцінюючи історичний досвід операцій ООН, науковець підсумовує, що постконфліктному миробудівництву в минулому не завжди приділялася належна увага, в той час коли основна роль відводилася підтриманню миру й безпеки. У цьому й полягає одна з

головних причин довготривалості низки операцій ООН, які затягнулися на багато років [41].

Погляди дослідників на поняття «операції з підтримання миру» є різноманітними. Так, деякі науковці вважають такі операції діями напіввоєнних збройних сил з поліцейськими функціями. Інші – дають більш широке тлумачення цьому поняттю, включаючи операції з підтримання миру і миротворчу діяльність різних органів ООН в широкому розумінні (економічна допомога, фінансова підтримка, відправлення спеціалістів тощо).

Вбачається, що сьогодні з урахуванням останніх подій на Сході України та у зв'язку з окупацією АРК, така концепція не лише має право на життя, але й є вкрай актуальною та своєчасною.

Найвпливовішими миротворчими силами сучасності, як свідчить військово-політична практика, є спеціалізовані структури ООН, а саме: місії спостерігачів і збройні сили по підтриманню миру, що виконують визначені ГА ООН або РБ ООН заходи і дії, спрямовані на підтримання або відновлення міжнародного миру і безпеки. Як відомо, миротворчі сили – це загальна назва суб'єктів міжнародної універсальної та регіональної політики, діяльність яких спрямована на зміцнення миру і безпеки, ліквідацію або обмеження міждержавних, міжетнічних, міжконфесійних та інших конфліктів і спорів.

Основною формою виконання ними своїх функціональних обов'язків є ОПМ, які отримують безпосередній вираз у вигляді демонстрацій, блокад, територіального розведення ворогуючих сторін, заходів силового встановлення миру та у деяких інших видах – активності повітряних, морських і сухопутних сил держав-членів ООН, що надали у розпорядження РБ ООН, у відповідності до спеціальних угод, необхідні

збройні формування, допомогу і засоби обслуговування, в тому числі, й право проходу через свою територію.

Таким чином, метою ОПМ є: припинення збройних конфліктів; попередження їхньої ескалації; створення умов, які сприяють політичному вирішенню протиріч і виключенню можливості рецидиву конфлікту; забезпечення правопорядку в зоні конфлікту; проведення гуманітарних акцій; відновлення порушених конфліктом соціальних і політичних систем.

Зазначимо, що вперше принципи проведення ОПМ сформулював Б.Ургхарт, надавши їм чітко функціонального призначення. До базових положень, на його думку, належать такі: чіткий мандат; згода на співробітництво сторін у здійсненні мандата; послідовна підтримка з боку РБ ООН; готовність усіх держав-членів ООН своєчасно надати для миротворчості необхідний військовий, поліцейський та громадянський персонал; забезпечення ефективного керівництва з боку ООН на рівні центральних установ і на місцях; належна фінансова й матеріально-технічна підтримка та невикористання сили, крім випадків самооборони; покладання командування й контролю над проведенням операції на Генерального секретаря ООН; цілковита неупередженість збройних сил ООН та їхній нейтралітет (ці сили не повинні втручатися у внутрішні справи держави, де вони розгорнуті, за жодних обставин).

Такий метод запобігання і врегулювання спорів і конфліктів, як миротворчість (peacemaking) останніми роками набув значного поширення.

Миротворчість можна кваліфікувати як сукупність акцій політичного, економічного, дипломатичного, воєнного та іншого характеру, які включають мирні засоби у відповідності з главою 6 Статуту ООН, а також рекомендації і заходи, які не пов’язані з використанням збройних сил у

відповідності з Главою 7 Статуту ООН. До цього слід віднести колективні дії, що здійснює ООН спільно з регіональними організаціями (НАТО, ОБСЄ, СНД, ОАЄ та ін.).

Миротворчість обов'язково має передувати ОПМ, і застосовуватися до врегулювання спору, з тим, щоб не допустити його переростання в конфлікт. У ході здійснення даного методу використовуються мирні засоби вирішення спорів і конфліктів, які перераховані в Главі VI Статуту ООН. Це, зокрема, переговори, обстеження, посередництво, примирення, арбітраж, судовий розгляд і звернення до регіональних органів або угод [128, с. 433-442].

Викладені в Главі VI Статуту ООН засоби врегулювання спорів і вирішення конфліктів, отримали подальший розвиток у різних деклараціях, прийнятих ГА ООН, зокрема в Манільській декларації 1982 року про мирне вирішення міжнародних спорів, Декларації про посилення ефективності принципу відмови від погрози силою або її застосування в міжнародних відносинах 1987 р., у Декларації 1988 року про запобігання і усунення спорів і ситуацій, які можуть загрожувати міжнародному миру і безпеці і про роль Організації Об'єднаних Націй в цій сфері.

ООН має в розпорядженні значний досвід у застосуванні мирних засобів і якщо спори і конфлікти залишаються неврегульованими, то не тому, що не відомі методи мирного врегулювання спорів або їх недостатньо. Причиною може бути, по-перше, відсутність у сторін політичної волі в досягненні врегулювання своїх розбіжностей за допомогою засобів, передбачених Главою VI Статуту, та, по-друге, відсутність у третьої сторони, якщо вибрана така процедура врегулювання, відповідних важелів. Також в умовах конфліктів нового покоління виявився явний недолік кваліфікованих фахівців у сфері превентивної

дипломатії і мирного врегулювання спорів і конфліктів, що часом призводило до зривів процесів миро творчості [128, с. 433-442].

Значна частина дослідників справедливо відзначають нейтральне ставлення міжнародного співтовариства до тієї або іншої конкретної проблеми або погляд на неї як на периферійну і недостатню для уваги ООН (наприклад, ситуація в Руанді).

Підтримання миру означає забезпечення присутності ООН у конкретному регіоні, яке санкціонується РБ ООН за згодою приймаючої держави. До складу цих операцій може входити як військовий і поліцейський персонал, так і цивільний. Операції можуть набувати форму місій військових спостерігачів, сил з підтримання миру або поєднувати елементи таких місій [128, с. 433-442].

З аналізу міжнародно-правової практики здійснення миротворчих операцій ООН можна виокремити спеціальні принципи, на яких ґрунтуються подібні операції.

Зокрема, до таких принципів слід віднести наступні:

1. чітко сформульоване загальне політичне завдання та мандат;
2. точні вказівки та політичний контроль Організації, яка надала мандат;
3. згода держави, на території якої розгортається миротворча місія;
4. оптимальна кількість держав, які залучатимуть для проведення операції;
5. гнучке політичне керівництво, можливість коригувати мандат у випадку змін політичної обстановки або політична інтерпретація мандата, що надає змогу адаптувати військові цілі до подій, що відбуваються фактично [128, с. 433-442].

Слід констатувати, що наразі особливістю здійснення миротворчих операцій є суттєве зростання частки цивільного персоналу миротворчих

сил ООН. На цьому етапі розвитку миротворчої діяльності широко впроваджують цивільно-військові відносини, як важливий компонент міжнародних миротворчих операцій. Сучасні тенденції розвитку воєнно-політичної обстановки в різних регіонах планети, зміна підходів до проблем миротворчої діяльності показали, що найрозвиненіші держави дедалі частіше схильні застосовувати так звані «коаліційні операції» [128, с. 433-442].

Відповідно до Статуту ООН [180] РБ ООН має право застосовувати збройні сили для здійснення своїх рішень щодо усунення загрози миру або будь-якого його порушення миру та безпеці. Йдеться, насамперед, про військовий примус, який може виражатися в участі у збройному конфлікті, силовому поділі воюючих сторін і т.п. Відповідним положенням Статуту ООН належить важлива превентивна роль. Однак на практиці їх не застосовували. Юридично до них не можна віднести й підтримані ООН операції США та їхніх союзників проти Іраку (1990–1991 рр.).

На відміну від цього, миротворчість означає операції збройних сил без застосування зброї, за винятком випадків самооборони, які здійснюють за згодою основних воюючих сторін і призначені для спостереження за дотриманням угоди щодо перемир’я. Метою таких операцій є підтримка дипломатичних зусиль задля досягнення політичного врегулювання міждержавного спору.

Відзначимо, що миротворчі сили ООН характеризуються наступними рисами: персонал надають і оснащують держави-члени; миротворчі сили застосовують за рішенням РБ ООН в рамках цього рішення; миротворчі сили діють під егідою ООН; миротворчі сили використовують за наявності бажання конфліктуючих сторін його припинити; миротворчі сили підпорядковані Генеральному секретарю ООН[128, с. 433-442].

Безперечно, миротворчі сили ООН відіграють важливу роль у врегулюванні локальних конфліктів на релігійному, етнічному ґрунті, що ставлять під загрозу мир і цілісність держав. Зростає значення ООН у врегулюванні конфліктів неміжнародного характеру, що являє собою новий напрям у її діяльності.

Механізми встановлення і підтримання миру, якими володіє ООН, зараз набувають нового значення і знаходять нові способи застосування, однак чимало іноземних фахівців в сфері права міжнародної безпеки схиляються до думки, що міжнародні миротворчі операції, незважаючи на видозміну окремих підходів, не змінюють своєї сутності. Адже, вони залишаються дієвим політичним інструментом врегулювання воєнно-політичних конфліктів, що забезпечує розв'язання комплексу завдань, які не може вирішити жодна держава окремо.

На нашу думку, в основу теорії та практики миротворчих операцій повинні бути покладені наступні найважливіші аспекти:

1) наявність гнучкої, адаптованої до сучасних умов доктрини;

2) визначення принципів комплектування особового складу;

3) досягнення відповідного рівня бойової підготовки з використанням механізму проведення спільних багатонаціональних навчань;

4) об'єднання зусиль військових та інших державних організацій (таких як міліція, митна служба, сили цивільної оборони тощо) для вирішення різноманітних завдань, що виникають під час миротворчих операцій;

5) наявність розвинутої системи управління та контролю.

ООН проводить широкі миротворчі операції з підтримання миру, хоча такі повноваження Організації не передбачені в її Статуті. Відсутність спеціальних норм щодо ОПМ в Статуті ООН породжує вкрай складні

теоретичні і практичні питання: хто повинен санкціонувати і керувати операціями ООН з підтримки миру – РБ або ГА ООН? Саме від вирішення цієї проблеми залежить ефективність ОПМ.

Підготовка ОПМ без чіткого мандату і нечітких цілей має мало шансів на успіх. Правова неясність в цій складній сфері діяльності ООН вкрай небезпечна, оскільки містить загрозу трансформації миротворчості у збройну боротьбу.

Останнім часом миротворчі операції проводять для розв'язання важливих завдань у цивільній сфері, наприклад, підтримка і забезпечення прав людини, проведення виборів, роззброєння, демобілізація, розчищення територій від мін і надання допомоги інститутам цивільної адміністрації (переважно, правоохоронним інститутам), а також гуманітарна допомога, яку надають різноманітні міжнародні та неурядові організації і яка вимагає захисту й підтримки [128, с. 433-442]. Такий тип операцій часто називають комплексними миротворчими операціями. Таким чином, вбачається, що термін «миротворчість» можна використовувати для означення всіх сфер діяльності з підтримання миру.

Миротворчі операції, проведені ООН або регіональними організаціями, майже цілком залежать від підтримки з боку держав-учасниць: по-перше, під час схвалення і видачі мандата на проведення операцій; по-друге, під час виділення особового складу, матеріальних і фінансових засобів, необхідних для проведення цієї операції; по-третє, під час надання надійної політичної підтримки впродовж усього періоду операції.

Отже, можна констатувати, що миротворчість на сучасному етапі набуває нових ознак і напрямів, особливо у контексті діяльності ООН, до якої звернена увага всього міжнародного співтовариства. Тенденції розвитку миротворчої діяльності ООН викликають доволі суперечливу

оцінку. З одного боку, в нових умовах з'являється більше можливостей зупинити та розв'язати конфлікти на всіх стадіях їхнього розвитку, значно розширюється набір інструментів для цього. Однак деякі моменти викликають й занепокоєння, а саме:

1) відсутність детально розробленої міжнародно-правової бази;

2) неможливість знайти консенсус щодо базових принципів миротворчої діяльності;

3) нормативно-правові прогалини у взаєминах ООН з регіональними організаціями.

На наш погляд, основою дня узгодження рішень про створення і використання миротворчих збройних сил ООН має бути точне визначення ООН їхнього мандату із суворим дотриманням положень Статуту ООН про колективну безпеку та вираховуванням розвитку цих положень відповідно до практики ООН.

Отже, Статут ООН не містить достатньої і стабільної правової основи для проведення операцій з підтримання миру. Такою основою для кожної операції є резолюції Ради Безпеки ООН, що санкціонують її проведення і визначають її механізм. У міжнародному праві відсутнє стійке і загальновизнане визначення поняття «операція з підтримання миру». Порядок проведення таких операцій не регламентуються ані Статутом ООН, ані будь-яким іншим юридично обов'язковим міжнародно-правовим актом. У зв'язку з цим, вкрай важливо внести нормативні зміни до Статуту ООН або прийняти спеціальний документ, який би доповнював Статут та конкретизував положення Статуту ООН щодо операцій з підтримання миру.

Незважаючи на існуючі проблеми, піддавати сумніву ефективність операцій ООН з підтримання миру за належних умов немає жодних підстав. Отже, потрібно завжди пам'ятати, що наслідки бездіяльності

можуть закінчитися трагічно. Переважна більшість держав-членів ООН загалом підтримує розширення миротворчої діяльності ООН та має надію, що спільними зусиллями вдасться знайти правильні рішення, які б задали новий імпульс для проведення ефективних операцій з підтримання міжнародного миру та безпеки у всьому світі.

На нашу думку, запобігання конфліктам має сприяти система заходів раннього попередження. ООН повинна направляти своїх спостерігачів, спеціальні місії для своєчасного виявлення фактів зростання напруженості в певних регіонах і державах.

Превентивні заходи можуть передбачати превентивне розгортання сил ООН, утворення демілітаризованих зон на прохання або за згодою зацікавлених сторін. Крім того, доцільно було б створити під егідою ООН регіональні центри для зменшення військової загрози. Вбачається, що такі профілактичні кроки разом із зусиллями превентивної дипломатії можуть істотно сприяти запобіганню виникненню небезпечних конфліктів. Слід враховувати й специфіку новітніх збройних конфліктів, коли ООН змушена іноді вести справу не з урядами, а з різними конфліктуючими сторонами, які не мають жодних правових зобов'язань щодо ООН і часто не схильні рахуватися з рішеннями РБ ООН та контингентами ООН.

Підвищенню ефективності ОПМ сприяло б створення міжнародної системи підготовки військового й цивільного персоналу. Важливими факторами підвищення ефективності результативності діяльності ООН з врегулювання конфліктів є своєчасність розгортання операцій, рішучість і оперативність керівництва операцією, наявність мандату, рівень підготовки, професіоналізм і чіткість дій контингенту. Ефективність операцій ООН значною мірою залежить від поєднання дій з підтримання миру і зусиль з його зміцнення.

Висновки до Розділу 2

Отже, на підставі аналізу питання міжнародно-правових механізмів мирного врегулювання палестино-ізраїльського конфлікту на Близькому Сході, можна зробити наступні висновки:

1. Аналізуючи роль ООН у процесі врегулювання палестино-ізраїльського конфлікту, треба відзначити, що головною заслугою Організації стало створення нею міжнародно-правової бази для врегулювання конфлікту, а також створення під її егідою мережі спеціальних комісій і комітетів зі спостереження за ситуацією в Регіоні і виявленню міжнародно-правових порушень.

Разом з тим, слід констатувати, що широкі можливості ООН, продемонстровані нею у розв'язанні палестино-ізраїльського конфлікту, залишаються не реалізованими через відсутність єдиної позиції щодо врегулювання конфлікту у держав-членів Організації.

2. Сутність палестино-ізраїльського конфлікту зводиться до нехтування Ізраїлем основних норм і принципів міжнародного права, а саме – до незаконного захоплення сусідніх арабських територій, встановлення там своєї юрисдикції, яка ігнорує права арабських народів на незалежність, самовизначення і свободу.

3. Міжнародно-правовий аналіз близькосхідного конфлікту дозволяє визначити його як міжнародний, так й регіональний. Серед внутрішніх чинників, що відіграють негативну роль і впливають на мирне врегулювання цього конфлікту, слід визнати кількість регіональних держав, залучених до нього, а саме: Палестина, Ізраїль, Єгипет, Ліван, Сирія та Йорданія. Існують і інші чинники, які перешкоджають його мирному врегулюванню, це, зокрема, такі як незаконне будівництво поселень на окупованих в 1967 р арабських територіях, іранське

домінування на Близькому Сході, терористичні угруповання, які дестабілізують обстановку в регіоні. Як зовнішніх фактори до недавнього часу вирішальну роль грали залучені в конфлікт такі держави, як Англія, Франція, США і СРСР. Це призвело до того, що Близький Схід став полем протистояння між Заходом і Сходом. Отже, слід констатувати, що цей конфлікт далеко вийшов за межі Близького Сходу.

4. Слід констатувати, що територіальні питання є об'єктом збройного конфлікту на Близькому Сході, тому його мирне врегулювання вимагає наявності чіткої межі, його делімітації і демаркації між Ізраїлем, Палестиною, Ліваном і Сирією відповідно до встановлених фактами і доказів за допомогою спільної (палестино-ізраїльської і ООН) комісії. Й дотепер територія і кордони Ізраїлю з Палестиною, Ліваном і Сирією остаточно не визначені.

5. З метою встановлення всеосяжного миру, безпеки і стабільності на всьому Близькому Сході і якнайшвидшого завершення цього довготривалого конфлікту, вбачається за доцільне сформулювати наступні пропозиції: а) державам Регіону розробити і прийняти систему заходів і взаємної довіри, що сприяють врегулюванню всіх розбіжностей між усіма зацікавленими державами для забезпечення мирного взаємодії і співробітництва; б) державам Регіону проводити періодичні консультації з метою пом'якшення напруженості в Регіоні, а також впроваджувати у практику нові пропозиції, які можуть сприяти мирному врегулюванню конфлікту; в) державам Регіону звертатися до відповідних органів ООН для отримання необхідної допомоги, порад і рекомендацій, що стосуються питань мирного врегулювання конфлікту.

6. Серед практичних заходів, які були вжиті ООН з врегулювання палестино-ізраїльського конфлікту, слід назвати: різноманітні дипломатичні зусилля Організації; дислокацію в зоні конфлікту

Тимчасових сил ООН, функціонування значної кількості установ системи ООН, яка поклала на себе відповідальність за пом'якшення наслідків збройного конфлікту.

7. Проаналізувавши особливості реалізації прав і свобод людини на окупованих Ізраїлем палестинських територіях, слід констатувати, на жаль, той факт, що міжнародне співтовариство в основному зберігає мовчання й дотепер не вживає жодних ефективних заходів для забезпечення захисту цивільного населення на окупованій палестинській території. Міжнародному співтовариству, насамперед, державам-учасницям Женевських конвенцій 1949 р., слід ініціювати в національних судах із застосуванням універсальної юрисдикції проведення розслідувань у кримінальних справах по яких є достатньо доказів щодо вчинення серйозних порушень положень Женевських конвенцій 1949 року. Якщо результати розслідування того вимагають, то особи, імовірно які їх вчинили, повинні бути заарештовані і притягнуті до відповідальності відповідно до загальновизнаних стандартів правосуддя. Захист цивільного населення вимагає дотримання норм міжнародного права та притягнення до відповідальності винних у їх порушенні. Якщо міжнародне співтовариство не дотримується своїх власних правових стандартів, то загроза міжнародній законності і правопорядку стає цілком очевидною з її потенційно далекосяжними наслідками.

8. Роль ООН в сучасному мирному процесі в регіоні, не відповідає статусу і можливостям Організації, діяльність якої практично паралізована через відсутність єдиної позиції у держав-членів Організації. На жаль, слід констатувати факт «подвійного стандарту» у підході Ради Безпеки ООН до проблем близькосхідного регіону, що підриває престиж Організації на світовій арені і абсолютно є неприйнятним з точки зору сучасного міжнародного права.

9. Статут ООН не містить достатньої і стабільної правової основи для проведення операцій з підтримання миру. Такою основою для кожної операції є резолюції Ради Безпеки ООН, що санкціонують її проведення і визначають її механізм. У міжнародному праві відсутнє стійке і загальновизнане визначення поняття «операція з підтримання миру». Порядок проведення таких операцій не регламентуються ані Статутом ООН, ані будь-яким іншим юридично обов'язковим міжнародно-правовим актом. У зв'язку з цим, вкрай важливо внести нормативні зміни до Статуту ООН або прийняти спеціальний документ, який би доповнював Статут та конкретизував його положення щодо проведення операцій з підтримання миру.

Таким чином, слід констатувати, що наразі держави, міжнародні організації так й не досягли істотних результатів у врегулюванні палестино-ізраїльського конфлікту, а, вироблені міжнародно-правові норми для врегулювання конфлікту не призвели до його розв'язання по сьогоднішній день. Вбачається, що мирне врегулювання даного конфлікту можливе тільки під час прямих переговорах сторін конфлікту, ймовірно, без участі посередників.

РОЗДІЛ 3. ДІЯЛЬНІСТЬ ЛІГИ АРАБСЬКИХ ДЕРЖАВ В КОНТЕКСТІ МИРНОГО ВРЕГУЛЮВАННЯ ПАЛЕСТИНО-ІЗРАЇЛЬСЬКОГО КОНФЛІКТУ. ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА УКРАЇНИ ЩОДО ВРЕГУЛЮВАННЯ ПАЛЕСТИНО-ІЗРАЇЛЬСЬКОГО КОНФЛІКТУ

3.1. Роль та значення діяльності Ліги Арабських держав в контексті мирного врегулювання палестино-ізраїльського конфлікту

В сучасних міжнародних умовах, які постійно змінюються, невпинно зростає значення регіональних механізмів і організацій з підтримки міжнародного миру та безпеки, що також спонукає ООН підтримувати необхідні зусилля регіональних організацій у пошуках вдосконалення механізмів врегулювання конфліктів і розвитку регіонального співробітництва.

Однією з таких регіональних організацій, що посідає важливе місце у підтримці міжнародного миру та безпеки на Близькому Сході, є Ліга Арабських Держав (ЛАД), яка була створена 22 березня 1945 р. на основі Олександрійського протоколу і мала координувати політичні дії держав-членів у розв'язанні проблем міжарабських відносин з метою досягнення більш тісного співробітництва і сприяння врегулюванню спорів між державами регіону [5, с. 60-71].

У той же час, ЛАД виступає як виразник загальних інтересів держав-членів цієї регіональної організації на міжнародній арені. Відповідно до Резолюції ГА ООН № 477/У від 10 листопада 1950 р. ЛАД володіє в ній статусом асоційованого члена.

З метою врегулювання міжнародних спорів між державами-членами ЛАД зробила значні зусилля в контексті застосування поза інституційних

процедур, а також по створенню міжарабських сил, які повинні були діяти в зонах збройних конфліктів[5, с. 4-5]. У зв'язку з цим, діяльність ЛАД як регіональної організації, зокрема, в сфері підтримання міжнародного миру та безпеки, набуває дедалі зростаючого значення.

Разом з тим, виникнення останнім часом низки серйозних спорів, які переросли у великомасштабні збройні конфлікти і становлять загрозу міжнародному миру та безпеці в регіоні Близького і Середнього Сходу, свідчить про недостатній розвиток механізму мирного розв'язання спорів у системі ЛАД, і це, в свою чергу, обумовлює необхідність перегляду її Статуту.

Крім того, практика взаємодії ЛАД з ООН протягом багатьох десятиріч внесла цілу низку застережень у порядок і форми спільного забезпечення міжнародного миру та безпеки. Зазначимо, що проблема мирного розв'язання спорів та конфліктів продовжує перебувати в центрі уваги як ООН, так і ЛАД. Тому питання про реалізацію принципу мирного врегулювання міжнародних спорів та конфліктів у діяльності ЛАД є важливим не тільки з теоретичної точки зору, а саме – розвитку права регіональних міжурядових організацій, але й з практичної — в аспекті досягнення більш тісної взаємодії ЛАД (та інших регіональних організацій, таких, як АС, ОАД, СНД) з універсальною системою ООН [120, с. 96-99].

З аналізу Статуту ЛАД, 1945 р., можна дійти висновку, що підставою для членства в ЛАД є «арабізм» незалежних держав, який не зводиться до країн Близького та Середнього Сходу. Разом з тим, аналіз Статуту ЛАД підтверджує, що хоч географічний фактор відіграє важливу роль у формуванні регіональної організації, він не є єдиною ознакою, що визначає характер цієї Організації як регіональної.

Головними завданнями та цілями органів ЛАД (Рада ЛАД, Рада спільної оборони, Економічна Рада і Генеральний Секретаріат), відповідно до її Статуту (стаття 2), є такі: забезпечити більш тісні відносини між державами-членами ЛАД; координувати їх політичні дії, з метою тісного співробітництва між ними; забезпечити їх незалежність і суверенітет і розглядати взагалі всі питання, що зачіпають арабські країни та їх інтереси.

Важливим міжнародно-правовим актам, що регламентує діяльність ЛАД та її держав-членів, є Договір про спільну оборону і економічне співробітництво держав-членів ЛАД, підписаний 17 червня 1950 р. [20]

На нашу думку, значення цього Договору полягає, насамперед, у тому, що він в своїх основних положеннях виходить з принципу та цілей Статуту ЛАД і Статуту ООН, підтверджуючи тим самим пріоритет останніх. Разом з тим, Договір 1950 р. розвинув і збагатив ідеї, сформульовані в Статуті 1945 р., а також багато в чому сприяв активізації міжарабських відносин, розширенню міжнародно-правової основи військово-політичного та економічного співробітництва арабських держав.

Аналізуючи Статут ЛАД і Договір про спільну оборону і економічне співробітництво 1950 р., можна дійти висновку, що їх характерними особливостями є, з одного боку, недостатня дослідженість положень в контексті запобігання загрози миру і припинення актів агресії в межах регіону, а також норм щодо мирного врегулювання спорів та конфліктів, а з іншого – порівняно більш розвинені норми про колективну безпеку.

Важливо також наголосити на впливі Статуту ЛАД і Договору 1950 р. на виникнення нових субрегіональних організацій в арабському світі. Йдеться про такі регіональні організації, як Рада Співробітництва Арабських Держав Перської Затоки (далі – РСАДПЗ), до якої увійшли шість держав — Бахрейн, Катар, Кувейт, АС, Оман, Саудівська Аравія

(травень, 1981 р.), Рада Арабського співробітництва у складі Єгипту, Йорданії, Йемена та Іраку (лютий, 1989 р.) та Союз Арабського Магріба (САМ) в складі п'яти арабських держав Північної Африки (лютий, 1989р.) [5, с. 5-6].

Варто відзначити, що незважаючи на те, що в Статуті ЛАД, 1945 р. не було внесено жодних змін в контексті удосконалення механізму мирного розв'язання спорів, натомість, практика цієї організації постійно розвивається. Так, це виявилось у тому, що Рада ЛАД застосовує поряд із посередництвом і арбітражем інші засоби мирного розв'язання, які передбачені самим Статутом ЛАД — добрі послуги, слідчі та погоджувальні комісії.

Крім того, Статут ЛАД передбачає, що Рада ЛАД може здійснювати посередництво лише таких спорів, які «можуть призвести до війни». На практиці Ліги Рада ЛАД надавала своє посередництво у більшості спорів, що виникали між державами-членами, незалежно від їх масштабності. Статут Ліги також виключив можливість участі ЛАД врегулюванні спорів, що зачіпають незалежність держав, їх територіальну цілісність і суверенітет.

Разом з тим, слід вказати й на суттєві недоліки взаємодії ЛАД та ООН у сфері розв'язання місцевих та регіональних спорів.

Можна констатувати, що такий зв'язок і взаємодія регіональної та універсальної систем міжнародної безпеки здійснюються на практиці, але не оформлені юридично, хоча це має принципове значення. Більше того, практика діяльності і взаємодії регіональних та універсальних організацій, включаючи ЛАД, внесла низку новацій у спільне забезпечення миру й безпеки, а, це, в свою чергу, обумовлює необхідність укладання спеціальних угод між окремою регіональною організацією та ООН.

В системі мирного розв'язання міжнародних спорів і конфліктів, що функціонує в рамках ЛАД, є використання поряд зі статутними органами (Рада ЛАД, Рада спільної оборони, Економічна Рада і Генеральний Секретаріат) неформальних органів, безпосередньо не передбачених Статутом, а також ініціатив окремих глав держав-членів ЛАД.

Разом з тим, характерною особливістю діяльності ЛАД щодо мирного розв'язання спорів є усунення загрози миру в рамках регіону, що, як правило, досягалося не шляхом застосування мирних засобів, безпосередньо передбачених самим Статутом, а більше за активної участю Генерального секретаря і прийняттям таких рішень, які не містили певних оцінок позицій і дій сторін, тобто рішень, спрямованих не на врегулювання суті спору або конфлікту, а на зниження напруженості у взаємовідносинах сторін та послаблення конфліктних ситуацій [5, с. 5-6].

Отже, в контексті нашого дослідження вбачається доцільним проаналізувати роль та значення діяльності ЛАД в процесі мирного врегулювання палестино-ізраїльського конфлікту, а також дослідити напрями реформування системи регіональної безпеки в Близькосхідному регіоні.

Не буде перебільшенням стверджувати, що проблема справедливого політичного врегулювання палестино-ізраїльського конфлікту постійно перебувала в центрі уваги ЛАД. Саме функціонування ЛАД як регіональної організації загальної компетенції певною мірою було з самого початку пов'язано з врегулюванням цього конфлікту та його серцевини – розв'язання палестинської проблеми. На початковій стадії цього конфлікту функція ЛАД щодо мирного розв'язання спорів тісно переплелася з функцією щодо протидії актам агресії у взаємозв'язку із самообороною.

Зауважимо, що позиція ЛАД щодо мирного розв'язання палестино-ізраїльського конфлікту тривалий час перебувала під впливом

суперечливих тенденцій: одна з них полягала в тому, що потрібно визволяти окуповані території силовими методами, а інша – у визнанні застосування дипломатичних засобів для врегулювання конфлікту.

Важливим моментом в еволюції підходів держав-членів ЛАД до врегулювання палестино-ізраїльського конфлікту у 80-х роках XX ст. став відхід керівництва ЛАД від жорсткої позиції протистояння з Ізраїлем і пошук компромісного рішення цього конфлікту. Вельми показовими у цьому плані були рішення 12-ої Наради глав арабських держав в м. Фесе (Марокко) у вересні 1982 р. В основу було покладено «мирний план Короля Саудівської Аравії», який став відправним моментом для підготовки діалогу і прямих переговорів з Ізраїлем на мирній конференції по Близькому Сходу. Згодом Феський план був схвалений на Нараді глав арабських держав-членів ЛАД в Аммані у листопаді 1987 р. і в Алжирі у червні 1988 р.

Для арабських держав агресивна ізраїльська політика, що підтримується західними державами, стала справжнім викликом у сфері обороноздатності. Позиція ЛАД з палестинського питання була активною з самого початку. Так, з моменту підписання Олександрійського протоколу 7 жовтня 1944 р. лідерами арабських держав – засновниць ЛАД було ухвалено спеціальну Резолюцію щодо Палестини (Розділи 5 та 6 Олександрійського протоколу). В документі, зокрема, відзначалось, що «Палестина є невід'ємною частиною арабського світу і права арабів в Палестині не можуть бути зачеплені без шкоди для миру і стабільності в арабському світі». Також підкреслювалось, що «…не може бути гіршої несправедливості та агресії, ніж вирішення проблеми європейських євреїв шляхом здійснення іншої несправедливості – відносно палестинських арабів різних релігій і віросповідань».

Підписуючи в Каїрі 22 березня 1945 року Пакт ЛАД [146], арабські лідери звернули увагу на необхідність прийняття спеціального додатку до Пакту, в якому наголошувалося, що «існування Палестини та її державна незалежність з правової точки зору – факт такий же беззаперечний, як і незалежність інших арабських країн, хоча зовнішні ознаки цієї незалежності через певні обставини ще не оформились, але це не повинно перешкоджати Палестині брати участь у роботі Ліги» [149].

Таким чином, визначивши спільну позицію, держави – члени ЛАД заявили про свій намір брати участь у розв'язанні проблеми, координуючи діяльність із протидії «сіоністській експансії», за риторикою арабських лідерів.

У березні 1946 року в м. Іншаса (Єгипет) відбулася нарада керівників декількох основних держав – засновниць ЛАД: короля Єгипту – Фаруха, президента Сирії – Шукрі Куатлі, принца Сауда (Саудівська Аравія), принца Абдул Іллаха (Ірак), а також принца Сейфуль Іслама (Ємен). Підсумки зустрічі були викладені у заяві, в якій наголошувалось, що «…палестинська проблема стосується не лише палестинських арабів, але і всіх арабів; арабські країни повинні надавати підтримку Палестині і зусиллями її народу зберегти арабський характер країни» [149].

За підсумками зустрічі Рада ЛАД отримала повноваження розробити практичні заходи щодо захисту Палестини. 8 червня 1946 р. Рада ЛАД скликала надзвичайне засідання у сирійському місті Блудан на рівні прем'єр – міністрів, міністрів закордонних справ і членів парламентів арабських держав – учасниць Іншаської зустрічі. У заключному документі засідання містилося застереження, звернене, головним чином, до США та Великобританії: арабські країни зазначали свій намір передати палестинське питання на розгляд РБ ООН, а також відмовити США та Британії у наданні нових концесій та переглянути вже існуючі угоди.

Проте, незважаючи на безкомпромісність спільних заяв арабських лідерів, більшість з них не були втілені в життя, а практична діяльність в цьому напрямку обмежилась надсиланням меморандумів до урядів США та Великобританії, в яких арабські лідери відкидали ідею спільної американо-англійської комісії і підкреслювали необхідність брати до уваги інтереси арабських країн при обговоренні палестинського питання.

В цих умовах уряди арабських держав – членів ЛАД зробили спроби виробити спільну лінію дій в ООН при обговоренні палестинської проблеми на спеціальній сесії ГА ООН в 1947 році. Так, у період між 1 вересня і 29 листопада 1947 року відбулися наради представників Політичного комітету і Ради ЛАД в Сафарі (Ліван) і Алеї (7–15 жовтня 1947 р.), на яких були прийняті рішення виступити проти плану розділу Палестини, запропонувати запровадити санкції проти держав, що ігнорують права арабів та надати матеріальну допомогу палестинським арабам. Нарешті, після довгого та напруженого обговорення 29 листопада 1947 року ГА ООН ухвалила більшістю голосів Резолюцію №181/11, в якій окреслені інші шляхи розв'язання палестинської проблеми. У «Плані розділу Палестини на основі економічного союзу», передбачалося:

1) припинення дії мандата Великобританії на Палестину в можливо короткий термін, але не пізніше 1-го серпня 1948 року;

2) вивід до того ж строку озброєних сил мандатарія;

3) створення на території Палестини «через два місяці після закінчення евакуації озброєних сил держави – мандатарія, але у жодному випадку не пізніше за 1 жовтня 1948 року, «двох незалежних держав – арабської та єврейської, а також спеціального режиму міста Єрусалим».

Варто наголосити, що для арабського світу прийняття цієї резолюції було вкрай несприятливим – фактично вона заперечувала можливість створення арабської держави [51]. Майже одразу почався процес окупації

палестинських міст ізраїльськими збройними силами. В цій ситуації ЛАД 12 квітня 1948 р. прийняла рішення про введення до Палестини військ держав – членів Ліги з метою припинення агресії і захисту прав арабського палестинського народу. При цьому у рішенні Ради ЛАД від 12 квітня 1948 року підкреслювалося, що «вступ арабських військ до Палестини для її порятунку повинен розглядатися як тимчасовий захід, що жодним чином що не носить характеру окупації або розчленовування Палестини».

Арабські держави також донесли до відома ООН свої наміри, надіславши телеграму на ім'я Генерального Секретаря і особливо підкресливши те, що Палестина вже не є британською підмандатною територією і тому настав час для розбудови її державності.

За собою члени ЛАД визнавали і лишали відповідальність за арабські держави, маючи при цьому на увазі Палестину, яка, на думку Ліги, за принципом самовизначення націй мала право формувати уряд на своїй території. Визнаючи суверенітет та незалежність Палестини, арабські держави проголосили втручання в ситуацію необхідним в умовах вакууму сили, що склався на цій території – щоб запобігти анархії та хаосу і забезпечити безпеку на локальному та регіональному рівнях. Також у пункті 10 цього звернення зазначалося, що арабське втручання на території Палестини припиниться, щойно буде відновлено справедливість, законність та мир, а суверенітет держави Палестина знаходитиметься поза загрозою.

Проте об'єднані збройні сили Єгипту, Лівану, Іраку, Сирії та Йорданії зазнали поразки від ізраїльських військ, які зайняли значну частину території, відведеної спеціально під арабську державу (6,7 тис. кв. км, в тому числі більшу частину Єрусалиму). В результаті фактична площа Ізраїлю замість відведених йому ООН 14,1 тис. кв. км (56% площі підмандатної Палестини) склала до кінця палестинської війни 1948–1949

рр. 20,8 тис. кв. км (78% підмандатної Палестини) [89, с. 94-97]. По-суті, це була поразка для арабської спільноти.

Зазначимо, що після завершення першої палестино-ізраїльської війни, захоплення Ізраїлем палестинських територій після створення демілітаризованої зони Ель – Ауджа в районі Гази та підписання перемир'я в районі Умм Раш – арабські держави постали перед необхідністю перегляду діяльності ЛАД, сформувати конкретну програму забезпечення безпеки арабських держав та зміцнити організаційну структуру ЛАД. Саме тому 13 квітня 1950 року було підписано Договір про спільну оборону та економічну співпрацю – Єгиптом, Єменом, Ліваном, Саудівською Аравією та Сирією. У статтях 3, 4, 5 і 6 загальна компетенція Ради ЛАД була визначена наступним чином: мирне розв'язання спорів, відбиття агресії проти держав – членів Ліги, надання військової допомоги один одному в разі загрози нападу на одного з них, планування і здійснення співпраці між арабськими державами в політичній, економічній, соціальній, культурній та інших сферах, а також створення нових органів колективної безпеки арабських країн.

У січні 1964 Рада ЛАД схвалила утворення Об'єднаного арабського командування арміями всіх арабських держав-членів ЛАД для керівництва військовими операціями арабських держав в ім'я досягнення загальноарабських цілей.

У міжнародно-правовій літературі з питань врегулювання палестино-ізраїльського конфлікту йдеться про те, що у 50 – ті та 60 – ті роки XX ст. позиція ЛАД з палестинського питання стала дещо жорсткішою: відійшовши від пошуку політичних методів регулювання, арабські держави зосередились на силових засобах боротьби, включаючи спільну боротьбу міжнародної арабської спільноти проти Ізраїлю. Таку трансформацію позиції ЛАД спричинила так звана «троїста агресія» 30

жовтня 1956 проти Єгипту та «шестиденна війна» 1967 року. Наприкінці серпня 1967 року Нарада голів арабських держав у Хартумі (Судан) висловила у своєму заключному документі концепцію «трьох «ні»: «ні» – Ізраїлю, «ні» – переговорам з ним і «ні» – підписанню мирного договору. Але, незважаючи на сильну напруженість в міжнародних відносинах регіону та високий рівень ворожості, вже на Хартумській зустрічі пролунали заяви про те, що до арсеналу розв'язання проблеми слід підключати також дипломатичні і політичні методи [89, с. 27-33].

Як відомо, 22 листопада 1967 року РБ ООН схвалила Резолюцію №242, що передбачала недопустимість придбання територій шляхом війни і комплексне вирішення проблем на Близькому Сході з метою встановлення там «справедливого і міцного миру», за якого кожна держава в даному регіоні може жити в безпеці. Відповідно до цих принципів в резолюції містилася вимога про «вивід ізраїльських озброєних сил з територій, окупованих під час недавнього конфлікту», а також «про відмову від всіх претензій та припинення стану війни, пошану і визнання суверенітету, територіальної цілісності і політичної незалежності кожної держави в даному регіоні і їх права жити в мирі в безпечних і визнаних кордонах, не піддаючись погрозам або застосуванню сили».

Першою з арабських держав цю Резолюцію визнав Єгипет, причому уряд Насера розглядав її як платформу для боротьби за ліквідацію наслідків ізраїльської агресії, але політичними методами. Принциповою позицією всіх держав-учасниць ЛАД була обов'язковість виводу ізраїльських військ з усіх арабських територій для припинення конфронтації між Ізраїлем та арабськими державами. Проте, головна проблема полягала в небажанні Ізраїлю піти назустріч позиції ЛАД, і саме це унеможливило розв'язання конфлікту, а в перспективі – призвело до висунення вкрай несприятливої для Ізраїлю «ініціативи Роджерса», що

потім й спровокувало четверту палестино-ізраїльську війну у 1973 році [57].

Зазначимо, що ситуація всередині ЛАД по закінченню цієї війни кардинально змінилась через розходження у позиціях її членів і початок сепаратного врегулювання відносин з Ізраїлем. Після підписання в січні 1974 р. і вересні 1975 р. Синайських Угод з Ізраїлем про роз'єднання військ, Єгипет підписав з Ізраїлем Кемп-Девідські угоди (17 вересня 1978 р.) і єгипетсько-ізраїльський мирний договір (26 березня 1979 р.). Переважна більшість членів ЛАД виступила із засудженням цих угод. На Багдадських нарадах арабських держав і ОВП (листопад 1978 р. і березень 1979 р.) були прийняті рішення відкинути Кемп-Девідські угоди і єгипетсько-ізраїльський сепаратний договір, застосувати політичні і економічні санкції до режиму Анвара Садата. Арабські і деякі мусульманські держави розірвали дипломатичні відносини з Єгиптом, а штаб-квартира ЛАД була переведена з Каїра до Тунісу.

Слід зазначити, що найбільш радикальну позицію зайняв Національний фронт «стійкості і протидії» у складі Сирії, НДРЄ, Алжиру, Лівії і ОВП, члени якого рішуче виступили проти політики укладення сепаратних угод. Проте внутрішні розбіжності не дозволили членам Фронту виробити єдину лінію в конфлікті і протипоставити її стратегії помірних арабських держав. Одним з лідерів останніх була Саудівська Аравія, керівництво якої розуміло нагальну необхідність переходу ЛАД до політичного врегулювання палестино-ізраїльського конфлікту. Так, 6 серпня 1981 року король Фахд Абд ель Азіз Ас – Сауд виснув так званий «план Фахда», який, зокрема, передбачав:

1) вихід Ізраїлю зі всіх арабських територій, захоплених в ході близькосхідної війни 1967 р., включаючи арабську частину Єрусалиму;

2) демонтаж поселень, створених Ізраїлем на окупованих землях після війни 1967 р.;

3) гарантія свободи відправлення культів всіма релігіями в святих місцях Єрусалиму;

4) підтвердження всіх прав палестинського народу, в тому числі права на самовизначення;

5) початок перехідного періоду на Західному березі ріки Йордан і в секторі Газа під спостереженням ООН і тривалістю не більше декількох місяців;

6) утворення Палестинської держави із столицею у Східному Єрусалимі;

7) підтвердження права всіх держав регіону жити в мирі.

Варто відзначити, що цей План в історії врегулювання палестинської проблеми має фундаментальне значення, оскільки він практично став новою точкою відліку у спробах її розв'язання. Характерною особливістю є те, що в даному акті у завуальованій формі все-таки визнавалось право держави Ізраїль на існування, спираючись на Резолюції РБ ООН №№ 242 і 338.

9 вересня 1982 р. Нарада арабських держав в м. Фес (Марокко) на основі ініціативи Саудівської Аравії вперше прийняла загальноарабську платформу близькосхідного врегулювання. Це було величезним кроком вперед, проте на цей раз мирному процесу на Близькому Сході завадили знову неконструктивна позиція Ізраїлю та поглиблення міжарабських протиріч у зв'язку із ірано-іракською війною[129, с. 54].

В контексті розв'язання проблем особливе значення мали XVIII сесія Національної Ради Палестини у квітні 1987 року та позачергова сесія Ради ЛАД (листопад 1987 р., Амман), яка виступила на підтримку ідеї скликання міжнародної конференції щодо врегулювання конфлікту на

Близькому Сході. Ця ініціатива отримала широке міжнародне визнання. Так, під час надзвичайної конференції голів арабських держав у Касабланці у травні 1989 року був створений Комітет ЛАД з підготовки міжнародної конференції під головуванням короля Марокко Хасана II. В ході діяльності Касабланкської конференції було відновлено членство Єгипту в ЛАД, отримали підтримку концепція «інтифади» і мирні ініціативи ОВП. Останні полягали в тому, що ОВП вперше пішла на визнання Резолюції РБ ООН №242, рішуче засудила всі форми тероризму і проголосила принцип поваги права всіх народів регіону, в тому числі народу Ізраїлю, на існування.

Разом з тим, війна в Перській затоці в 1990–1991 рр., що мала на меті звільнення Кувейту від окупації Іраком, в якій ОВП підтримала С. Хусейна, кардинально змінила ситуацію на Близькому Сході.

Після закінчення війни в Перській затоці ЛАД акцентувала увагу міжнародного співтовариства на необхідності справедливого вирішення палестинської проблеми. Політика ЛАД в цей період до палестинської проблеми і палестино-ізраїльського конфлікту, в цілому, ґрунтувалась на таких позиціях:

1) палестинці не повинні нести відповідальність за позицію, яку зайняли лідери Організації Визволення Палестини в конфлікті в Перській затоці;

2) немає підстав стверджувати, що ОВП більше не представляє палестинський народ. ОВП, як і раніше, залишається єдиним і законним представником палестинського народу;

3) арабські держави розглядають палестинську проблему як таку, вирішення якої вимагає зусиль всієї арабської нації.

4) ЛАД виступає на підтримку ідеї проведення мирної конференції з Близького Сходу. При цьому була підкреслена необхідність «вироблення

єдиної арабської позиції на переговорах про мирне врегулювання, що мають розпочатись незабаром».

Генеральний Секретар ЛАД І.А. Магід заявив, що основою такої спільної позиції є вимога про повне виведення ізраїльських військ з окупованих арабських територій, в тому числі зі Східного Єрусалиму. Декілька разів у його виступах наголошувалось, що «наступний крок тепер за Ізраїлем» – скоріше за все, для того, щоб, у разі провалу мирної ініціативи мати змогу звинуватити Ізраїль у недостатній поступливості [20, с. 9-10].

12 вересня 1993 р. Нарада ЛАД на рівні міністрів закордонних справ привітала розгортання мирного процесу на Близькому Сході і, зокрема, успіх, досягнутий на прямих переговорах між Ізраїлем і ОВП. У зв'язку з цим, ЛАД оцінила безперечно позитивний крок на шляху до установлення міцного справедливого миру угоду між Ізраїлем і ОВП від 13 вересня 1993 р. – «Декларацію про принципи тимчасового самоврядування», а також Каїрські угоди 4 травня 1994 р. про перший етап виведення ізраїльських військ з окупованих територій Західного берега річки Йордан і сектора Газа, що отримав назву «Угода про введення палестинської самоврядності в Газі та Ієрихоні».

Одним з важливих кроків на шляху врегулювання палестино-ізраїльського конфлікту стало підписання 26 жовтня 1994 року Мирної йордано-ізраїльської угоди [1, с. 54], яка підтверджувала, що обидві держави будуть по відношенню один до одного дотримуватися загальновизнаних принципів міжнародного права та принципів ООН, як-то:

1. підтримання міжнародного миру і безпеки;
2. розвиток дружніх відносин на основі принципу добросусідства і взаємодопомоги;

3. повага прав людини та основних свобод.

Винятково важливим є факт повернення Йорданії – в результаті цієї домовленості і на основі Резолюції № 242 РБ ООН– земель, раніше окупованих Ізраїлем. Передача земель під юрисдикцію Йорданії була проведена в два етапи: перша частина земель була передана 30 січня 1995 р., інша частина – 9 лютого 1995 року. Ще одним результатом даної угоди стало встановлення дипломатичних відносин між двома державами на рівні обміну посольствами.

Разом з тим, на думку лідерів ЛАД, успіху близькосхідного мирного процесу можуть завадити деякі чинники. По-перше, це непевна ситуація в секторі Газа – враховуючи важке соціально – економічне положення на окупованих територіях, необхідним є надання термінової міжнародної фінансово – економічної допомоги, що дало б можливість не лише поліпшити матеріальне положення палестинців, але й закріпити те позитивне, що було досягнуте в ході мирного процес.

По-друге, потрібно було здійснити певний тиск на Ізраїль з метою прискорення проведення вільних виборів на окупованих палестинських територіях – це зменшило б загрозу розколу палестинського народу.

По – третє, для повного успіху близькосхідного мирного процесу необхідний прогрес на переговорах Ізраїлю з Сирією і Ліваном. У свою чергу, цей прогрес можливий тільки на базі повного виведення ізраїльських військ з Голанських висот, захоплених Ізраїлем в ході шестиденної війни і анексованих ним у 1981 році.

Зазначимо, що 14 вересня 1993 р. і 25 липня 1994 р. між Йорданією і Ізраїлем було підписано документи про припинення війни. Що стосується Єрусалиму, то позиція ЛАД чітко вказувала на те, що це арабське місто, і будь – що має бути звільнено від присутності ізраїльських військ. Разом з тим, беручи до уваги виключно важливе значення Єрусалиму для

представників християнської, мусульманської та іудейської релігій, ЛАД визнавала, що це місто має бути відкритим для всіх віруючих[1, с. 54].

Важливо відзначити на тому, що виключно важливе значення для Близького Сходу після кризи в Перській затоці набуває питання про формування системи регіональної безпеки. На думку ЛАД, акцентування уваги Ізраїлю на необхідності надання виняткових гарантій з боку арабських держав безпеки Тель-Авіву не сприятиме досягненню безпеки в регіоні. Поняття абсолютної безпеки для однієї держави є збитком для безпеки інших держав.

Відповідні кроки в сфері забезпечення безпеки мають зробити як Ізраїль, так і арабські держави. Арабські держави хотіли впевнитись, що Ізраїль не вдаватиметься до ядерного шантажу. 23 березня 1995 р. вони вказали на те, що відмова Ізраїлю приєднатися до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї є «небезпечною і неприйнятною». Вимоги до Ізраїлю стати членом Договору і відкрити свої секретні ядерні об'єкти для міжнародної інспекції домінували на 50–й ювілейній сесії ЛАД.

Як відомо, 23 березня 1995 року Єгипет і Сирія підтвердили, що вони дотримуватимуться своїх позицій і не голосуватимуть за необмежену дію договору, поки Ізраїль не погодитися його підписати. Резолюція від 23 березня 1995 р. свідчить, що арабські держави підтримують договір і бажають його загального поширення без виключення. Вони також бажають, щоб п'ять визнаних ядерних держав найближчим часом досягли угоди про заборону ядерних випробувань, зробили інші кроки у напрямку до ядерного роззброєння і дали неядерним державам гарантії, що не використовуватимуть зброю проти них[1, с. 136].

Наразі ЛАД зберігає традиційно вже доволі жорстку позицію стосовно переговорів з Ізраїлем. Ще й досі не зняті у повному обсязі заборони на

розвиток торгово-економічного співробітництва арабських держав з Ізраїлем. На позачерговій сесії у березні 1997 року ЛАД ухвалила рекомендації утриматись від подальшої нормалізації відносин з Ізраїлем, доки не буде досягнуто істотного прогресу в межах близькосхідного мирного процесу. Певною мірою ці заходи були реакцією на дії тогочасного ізраїльського уряду Беньяміна Нетаньяху, який фактично призупинив з 1996 року переговори щодо мирного врегулювання з арабськими державами.

На Бейрутському саміті ЛАД у березні 2002 році арабські країни підтримали мирну ініціативу Саудівської Аравії, яка передбачала досягнення миру з Ізраїлем в обмін на повне виведення ізраїльських військ з усіх арабських територій, окупованих під час війни 1967 року, повернення арабських біженців та створення незалежної Палестинської держави. Натомість, Ізраїль цю пропозицію відхилив.

На сучасному етапі палестинська проблема не втрачає своєї актуальності. Так, на черговому саміті 27 березня 2001 року в Аммані ЛАД пообіцяла палестинцям піврічний кредит по 40 млн. доларів щомісячно. З 27 по 28 березня 2001 року в Бейруті проходив саміт ЛАД, на якому була прийнята «Арабська мирна ініціатива». Перед його початком голова ЛАД Амр Муса заявив, що Ліга вважає план «мир в обмін на землю», запропонований принцом Саудівської Аравії Абдуллою, єдиним можливим вирішенням конфлікту між Ізраїлем та палестинцями.

Основними пунктами «Арабської мирної ініціативи» є: вихід ізраїльських військ з території, зайнятої Ізраїлем з 1967 року, включаючи звільнення Голанських висот; справедливе вирішення питання палестинських біженців; визнання права палестинського народу на створення суверенної і незалежної держави Палестина і визнання Східного Єрусалиму її столицею.

ЛАД також довелось працювати над розв'язанням такої проблеми, як звільнення регіону від зброї масового знищення – 26 січня 2004 року ЛАД звернулась до міжнародної громадськості з проханням вимоги від Ізраїлю надати доступ МАГАТЕ перевірити свої ядерні об'єкти. До речі, 17 квітня 2004 року ЛАД різко засудила США за їхню позицію щодо палестино-ізраїльського конфлікту і «підтримання агресивних дій Ізраїлю щодо палестинців».

Таким чином, з самого початку створення ЛАД палестинська проблема посідала центральне місце в її діяльності. Під розв'язанням палестинської проблеми до початку 80-х років XX ст. ЛАД розумілося створення Палестинської держави на всій території Палестини зі столицею в Єрусалимі і ліквідація Держави Ізраїль.

Розв'язання палестинської проблеми повинне було знаходитися в рамках спільної компетенції арабських держав – членів ЛАД. Будь-які самостійні кроки в цьому напрямі зазнавали гострої критики. На початку 80-х років спостерігається поступовий поворот ЛАД в діяльності щодо врегулювання палестинської проблеми, який передбачав не тільки перехід до політичних шляхів врегулювання, але й трансформацію підходу до самої суті розв'язання питання – визнання факту існування Держави Ізраїль і можливості створення Палестинської Держави на частині території Палестини.

Зміни у світі, в тому числі у регіоні Близького Сходу, а також всезростаюча критика Статуту ЛАД та її діяльності, наполегливо вимагають внесення поправок і доповнень до Статуту, приведення його основних положень у відповідність з кардинальними змінами, які відбулися в арабському світі за останні десятиріччя.

Перший крок на цьому шляху був зроблений на Сьомій Нараді глав арабських держав та урядів у 1974 р., на якій було прийняте рішення про

необхідність перегляду Статуту Ліги; відповідно й був створений Спеціальний комітет для вивчення проекту Генерального Секретаріату ЛАД з цього питання. В проекті нового Статуту порівняно до Статуту 1945 р. істотно розширені міжнародно-правові аспекти, а також більш конкретизовані цілі, що зумовлюються низкою обставин. Це такі цілі, як:

1. посилення зв'язків між державами-членами;

2. забезпечення прав людини в рамках Ліги;

3. зосередження боротьби за визволення Палестини та інших окупованих арабських територій;

4. підтримка міжнародного миру та безпеки;

5. посилення співробітництва з регіональними та міжнародними організаціями;

6. захист навколишнього середовища в рамках держав-членів ЛАД;

7. відродження спадщини ісламської та арабської культури і цивілізації.

У проекті Статуту викладені принципи, на яких ЛАД має намір будувати свою діяльність: 1) невтручання у внутрішні справи членів; 2) суверенна рівність; 3) мирне розв'язання спорів; 4) взаємне співробітництво.

Ці принципи доповнені наступними положеннями:

1) в основі політичної та економічної діяльності ЛАД повинні перебувати інтереси людини;

2) у разі виникнення між членами ЛАД розбіжностей, вони мають вирішуватися спочатку в ЛАД, а потім передаватися на розгляд в інші міжнародні організації;

3) підтримка всіх заходів ЛАД, спрямованих на зміцнення держав-членів;

4) виконання всіх рішень ЛАД з метою підтримання її авторитету шляхом заборони будь-якій державі-члену Ліги допомагати іншим державам, відносно яких ЛАД застосовує примусові заходи; 5) заборона будь-якій державі-члену Ліги проводити або підтримувати політику, яка суперечить цілям та принципам ЛАД або спрямована проти спільних інтересів держав-членів.

У проекті нового Статуту щодо процедури розв'язання спорів увага зосереджується на Раді Ліги і Політичній Раді. Ці органи наділяються широкими повноваженнями у розв'язанні спорів, які можуть виникнути між державами-членами і які здатні створювати загрозу миру та безпеці держав-членів ЛАД.

Проект Статуту наділив Політичну Раду правом вживати відповідні заходи щодо розв'язання спорів, які виникають між державами-членами. Більш того, вона має набути право приймати тимчасові рішення стосовно держав, які сперечаються, і держави- члени ЛАД зобов'язані виконувати ці рішення. У протилежному випадку це має визнаватися порушенням Статуту, і Політична Рада матиме право вживати заходів щодо припинення членства цих держав. Передбачається створення Комісії з питань мирного розв'язання спорів як постійного органу, який має створюватися для надання допомоги Політичній Раді; остання має складатися з Генерального секретаря та 3-х членів, які призначаються Радою строком на два роки[144, с. 12-13].

Політична Рада і Оборонна Рада мають набути право використовувати збройні сили держав-членів ЛАД для припинення конфліктів. Вбачається, що новий проект Статуту ЛАД є важливим кроком у справі розвитку і удосконалення діяльності ЛАД.

Гострота палестинської проблеми, залучення органів ООН в процес її розв'язання опосередковано відбиваються на всій сукупності міжнародно-

правових відносин, що дозволяє розглядати її як елемент глобальних проблем сучасності. У зв'язку з цим, пропонуємо розглянути комплекс міжнародно-правових гарантій безпеки держав регіону в її військовому, політичному та економічному аспектах. Вбачається, що реалізація таких міжнародно-правових гарантій в Регіоні сприяла б скорішому врегулювання палестино-ізраїльського та інших збройних конфліктів на Близькому Сході.

По-перше, держави Регіону можуть укласти договір про взаємне незастосування збройної сили, який включав би зобов'язання не погрожувати і не перешкоджати безпеці міжнародних морських, повітряних та інших комунікацій.

По-друге, сторони могли б зобов'язатися вести переговори щодо обмеження військової діяльності в регіоні, обмеження та скорочення збройних сил і озброєнь. Крім того, можливе також укладання угоди щодо створення повністю або частково нейтральних зон.

По-третє, держави регіону могли б розробити систему проведення періодичних та надзвичайних консультацій, звернення до відповідних органів ООН, насамперед, до РБ ООН для отримання порад або рекомендацій, особливо у випадку спорів.

Своєю чергою, РБ ООН може використовувати такі методи, як направлення на ранній стадії місій з встановлення фактів або місій добрих послуг, або забезпечити присутність ООН у відповідних формах, включаючи операції з підтримання миру і спостерігачів для запобігання подальшого загострення спору або ситуації.

По-четверте, у вирішенні проблеми підтримання миру може брати участь Міжнародний Суд ООН шляхом надання консультативних висновків з юридичних питань та вирішення конкретних спорів, причому

держави Регіону можуть визнати обов'язкову компетенцію Суду в цілому або за окремими категоріями спорів.

Так, зокрема, низка заходів щодо врегулювання кризових ситуацій було викладено у Декларації про запобігання та усунення спорів і ситуацій, які можуть загрожувати міжнародному миру і безпеці, і про роль ООН в цій сфері, прийнятої ГА ООН у формі резолюції 43/51 від 5 грудня 1988 року [51].

По-п'яте, двосторонні чи багатосторонні угоди між державами Регіону можуть включати зобов'язання щодо взаємної поваги суверенітету, територіальної цілісності і національної єдності сторін, поваги національних, духовних, культурних і релігійних традицій народів; утримання від застосування сили або загрози силою у взаємних відносинах і від дій, які тим чи іншим чином порушують стабільність інших сторін угоди; виключити можливість проведення терористичних актів чи допущення будь-якої іншої ворожої діяльності; утримуватися від ворожої пропаганди тощо.

Центральним принципом створення міжнародно-правових гарантій безпеки держав Регіону є принцип незастосування сили та, як його наслідок, принцип мирного врегулювання міжнародних спорів. У близькосхідному Регіоні йдеться про ліквідацію наслідків незаконного застосування сили з боку Ізраїлю і виконання резолюцій ГА та РБ ООН, що являють собою нормативну базу існування палестинської та ізраїльської держав.

Крім того, з метою попередження можливості раптового нападу сторони можуть розробити і прийняти систему заходів довіри, що гарантують дотримання принципу рівності та однакової безпеки.

Таким чином, на підставі аналізу діяльності ЛАД в процесі мирного розв'язання палестино-ізраїльського конфлікту, автор дійшов таких висновків:

по-перше, багаторічний досвід ЛАД показує, що вона здатна конкретно реалізувати основні принципи міжнародного права, насамперед, такий як повага державного суверенітету, рівноправність і самовизначення народів, мирне розв'язання міжнародних спорів тощо. Підготовка нового проекту Статуту, незважаючи на існуючі все ще прогалини в ньому, свідчить про те, що ЛАД спроможна удосконалити основоположні засади на яких побудована її діяльність, а також поліпшити механізм організації в цілому, в тому числі у сфері мирного розв'язання міжнародних спорів.

По-друге, взаємозв'язок і взаємодія ЛАД з універсальною системою ООН у сфері підтримки міжнародного миру і безпеки здійснюються на практиці, але не закріплено юридично, що знижує її ефективність. Ця проблема має бути вирішена шляхом укладання спеціальних угод як певної гарантії розв'язання міжнародних спорів та конфліктів в інтересах світової спільноти, насамперед відповідно до Статуту ООН.

По-третє, однією з найважливіших функцій ЛАД є мирне врегулювання регіональних конфліктів, і в першу чергу палестино-ізраїльського конфлікту, в той час як практика їх попередження та розв'язання у ряді випадків здійснюється не на підставі статутних механізмів, а шляхом застосування позаінституційних процедур і неформальних засобів.

На жаль, варто підкреслити, що система норм та принципів Статуту ЛАД і Договору 1950 р. щодо мирного розв'язання міжнародних спорів вже є неадекватною сучасним вимогам та викликам та виявилась не здатною врегулювати головну близькосхідну кризу — палестино-ізраїльського конфлікту, що диктує необхідність перегляду її Статуту.

Вбачається, що ЛАД могла б відіграти більш значну роль в процесі створення системи колективної безпеки на Близькому Сході, зокрема, в переговорах з таких комплексних питань, що являють взаємний інтерес для Ізраїлю і арабських держав, як контроль над озброєнням, недопущення поширення в регіоні зброї масового знищення і проблема біженців, проблема охорони водних ресурсів тощо. Видається, що максимальне розширення порядку денного переговорного процесу, розгляд всіх близькосхідних проблем в їх взаємозв'язку і взаємозалежності, передбачає активізацію ролі ЛАД.

3.2. Пріоритетні напрями зовнішньої політики України в контексті мирного врегулювання палестино-ізраїльського конфлікту

На міжнародну та національну безпеку держав дедалі більше впливають процеси глобалізації, які визначають головні тенденції розвитку світової економіки та політики, а також призводять до кардинальних змін у міжнародному безпековому середовищі, яке стає все більш динамічним і суперечливим. Відзначимо, що процеси глобалізації наразі перетворилися на найважливіший фактор впливу на безпекову та оборонну політику провідних держав світу на найближчу, середньострокову й довгострокову перспективу, що ставить перед Україною вкрай важливе завдання визначити та оцінити характер й значущість сучасних викликів і загроз для її національної безпеки [121, с. 4]. Сучасні збройні конфлікти, переважно, мають внутрішній характер, в їх основі лежать міжнаціональні, міжетнічні або міжконфесійні протиріччя.

Як вірно зазначається у вітчизняній юридичній літературі, у глобалізованому суспільстві негативні наслідки глобалізації значно більше вражають державу, яка залишилася поза межами простору розвинених держав світу. Україна знаходиться на стику країн, які отримують переваги глобалізації, і тих, які зазнають її негативних наслідків. Об'єктивна неможливість швидкої інтеграції України до Європейського Союзу перетворює її на плацдарм для з'ясування стосунків між Заходом і Сходом [121, с. 4].

Події на Близькому Сході створюють найсерйозніші безпекові виклики як на глобальному, так й регіональному рівнях. Протягом останніх років, починаючи від подій «арабської весни», Близький Схід концентрує в собі майже всі актуальні загрози системі універсальної колективної безпеки в цілому. Загострення конфліктів в цьому регіоні становлять небезпеку для держав, географічно наближених до нього – насамперед, Туреччини, держав-членів ЄС, Центральної Азії, РФ.

Крім того, у зоні ризику опиняються також держави Чорноморського регіону, до яких належить й Україна.

Разом з тим, слід констатувати, що політика провідних держав світу щодо Близького Сходу й досі залишається неузгодженою. Неспроможність досягти консенсусу з проблемних питань щодо Сирії, ізраїльсько-палестинського конфлікту та інших близькосхідних проблем яскраво проявила розбіжності зовнішньополітичних інтересів США, ЄС, Китаю, РФ, Туреччини в цьому регіоні. Це не тільки заважає пошукові прийнятних шляхів вирішення конфліктів на Близькому Сході, але також створює серйозні приводи для погіршення двосторонніх відносин між впливовими державами, збільшуючи напруженість в глобальному міжнародному середовищі [207].

На жаль, дана проблематика, наразі є вкрай актуальною для України, адже внаслідок російської агресії проти України, окупації Автономної Республіки Крим та подій на Сході України, системи європейської (регіональної) та універсальної безпеки виявилися багато в чому безпорадними та неефективними, поставивши під загрозу подальший сталий розвиток на континенті. При цьому Україна опинилася на зламі глобальної системи безпеки, у найгарячішій точці зіткнення інтересів провідних держав світу, які домінують у глобальних економічних процесах та впливають на вирішення проблем міжнародної безпеки. Вбачається, що Україна також має бути залучена до процесу регулювання глобальних проблем міжнародної безпеки, оскільки міжнародне співтовариство увійшло в нову фазу розвитку – фазу становлення нової системи міжнародно-правових відносин, яка змогла б дати відповіді адекватні новим викликам сучасності. Важливо відзначити, що на початку 2016 року для України розпочався новий важливий етап розвитку в контексті її зовнішньополітичної діяльності.

Наша держава на правах непостійного члена бере участь у засіданнях РБ ООН, завдяки чому Україна може не лише підвищити свій загальний міжнародний авторитет і позначити власні позиції щодо ключових міжнародних конфліктних зон та ситуацій, але й зробити своє перебування у цьому головному органі ООН інструментом реалізації основних цілей зовнішньої політики, у тому числі, й в контексті мирного розв'язання конфліктів в Близькосхідному регіоні. Так, на засіданні РБ ООН 7610 «Положення на Близькому Сході, включаючи палестинське питання» (січень, 2016 р.) Україна відзначила важливість близькосхідного мирного врегулювання у своїй зовнішній політиці та те, що жодна держава не може дистанціюватися від регіону Близького Сходу. Україна, як і раніше, рішуче підтримує будь-які зусилля, спрямовані на відродження надії на реалізацію

рішення про співіснування двох держав, а саме Ізраїлю та Палестини, шляхом переговорів.

Вбачається доцільним проаналізувати виступ Генерального секретаря ООН пана Гі Муна на 7772–ому засіданні РБ ООН 15 вересня 2016 року, на якому обговорювалось положення на Близькому Сході, включаючи палестинське питання.

Так, зокрема, Генеральний секретар ООН сказав наступне: «Двадцять три роки тому, майже день в день, в Осло було підписано першу Угоду між Ізраїлем і Організацією Визволення Палестини. На жаль, зараз ми як ніколи далекі від досягнення відображених в ньому цілей. Існує ризик підміни рішення про співіснування двох держав реальністю, яка передбачає існування лише однієї держави в умовах безперервного насильства і окупації. Незважаючи на попередження з боку міжнародного співтовариства і країн регіону, лідери обох сторін так і не зробили ті непрості кроки, які були необхідні для досягнення миру». На думку пана Гі Муна «міжнародні зацікавлені сторони повинні продовжити роботу, з тим щоб покласти край окупації, яка триває ось уже 50-й рік, на основі переговорів і створити життєздатну демократичну Палестину, яка живе в мирі з Ізраїлем, і при цьому кожна з держав має поважати історичні та релігійні звязки».

На тому ж засіданні представник від України пан Єльченко заявив наступне: «Ми переконані в тому, що створення стабільного, мирного і демократичної палестинської держави відповідає довгостроковим інтересам Ізраїлю в сфері безпеки. Разом з тим, триває процес розширення поселенської діяльності і легалізація аванпостів, що може підірвати зусилля міжнародного співтовариства щодо досягнення відчутного прогресу в мирному процесі.

Врешті-решт, успіх залежить від справжньої прихильності всіх зацікавлених сторін. Необхідно подвоїти дипломатичні зусилля, щоб стримати і звести нанівець останню хвилю насильства і вивести з глухого кута палестино-ізраїльські переговори. Україна як і раніше рішуче підтримує будь-які зусилля, спрямовані на відродження надії на реалізацію рішення про співіснування двох держав шляхом переговорів».

Вищезазначена проблема, безумовно, є актуальною й для України. Адже близькосхідний конфлікт створює значні труднощі на шляху нормального розвитку торгово-економічних відносин нашої держави з державами цього регіону, оскільки кожна з конфліктуючих сторін намагається заручитись підтримкою своїх позицій з боку України. Натомість наша держава, насамперед, зацікавлена у розвиткові стабільних економічних та політичних взаємовідносин як з арабськими державами,так й Ізраїлем [77, с. 155-175].

Варто відзначити, що серед пріоритетних напрямків зовнішньої політики України помітне місце займає розвиток відносин нашої держави з країнами Близького Сходу. Значення цього регіону для України обумовлюється низкою важливих чинників, а саме:

1. географічна близькість Близького Сходу до України;
2. провідною роллю близькосхідних країн в структурі світової торгівлі енергоносіями (у цьому контексті забезпечення стабільності цього регіону відповідає стратегічним національним інтересам України);
3. наявністю значних фінансових ресурсів в деяких близькосхідних країнах та місцем останніх у міжнародних валютно-кредитних та фінансових відносинах;
4. місткість ринку товарів і послуг більшості країн регіону [176, с. 233-252].

Як справедливо відзначає вітчизняний фахівець з питань врегулювання близькосхідного конфлікту А.М. Захарченко, у сучасному взаємопов'язаному світі загострення конфронтації в будь-якому регіоні, тим більше на Близькому Сході, являє собою не лише економічну, але й стратегічну небезпеку для інших держав, й Україна в цьому плані не є виключенням. Тому при формуванні своєї близькосхідної стратегії наша держава має враховувати, що неврегульованість близькосхідної проблеми несе в собі загрозу як регіональній, так й міжнародній безпеці в цілому, а також ставить під питання здатність міжнародного співтовариства вирішувати такі конфліктні ситуації взагалі [77, с. 155-175].

У цьому зв'язку особливої актуальності набуває здатність України сприяти подальшому процесу мирного врегулювання близькосхідного конфлікту, періодичні загострення якого істотно впливають на ефективність міжнародного співробітництва нашої держави з близькосхідними державами.

Таким чином, основним завданням цього підрозділу дисертаційного дослідження є проаналізувати правові засади на напрями зовнішньої політики України в контексті мирного врегулювання близькосхідного конфлікту на сучасному етапі та сформулювати рекомендацій щодо мінімізації негативного впливу палестино-ізраїльського протистояння на двосторонні відносини України з сторонами конфлікту у міжнародно-правовому аспекті.

Проблему дипломатичних відносин України в контексті врегулювання конфлікту на Близькому Сході порушено у низці праць українських науковців у сфері міжнародного права, міжнародних відносин, філософії, політології, історії.

Зокрема, зовнішній політиці України щодо близькосхідного регіону в цілому, а також двостороннім відносинам нашої держави з країнами

Регіону присвячено низку наукових праць провідних українських вчених, зокрема А. Захарченко, С. Скорохода, Б. Парахонського, А. Воловича, Є. Коппель та О. Пархомчука, А. Веселовського, І. Литвина, В. Шведа та ін.

Разом з тим, слід констатувати, що комплексне вивчення міжнародно-правової позиції України щодо врегулювання палестино-ізраїльського конфлікту й досі не було предметом окремого наукового дослідження в українській міжнародно-правовій науці.

Вбачається, що близькосхідний напрям зовнішньої політики України є надзвичайно специфічним порівняно з іншими напрямами і, на наше глибоке переконання, потребує розробки спеціальної концепції, яка б враховувала всі особливості близькосхідного регіону – правові, політичні, соціальні, економічні, культурні, ментальні і цивілізаційні аспекти.

На нашу думку, концепція зовнішньої політики України на Близькому Сході являє собою систему основоположних нормативно-правових засад, що ґрунтуються на комплексній науковій правовій оцінці позицій та національних інтересів України на Близькому Сході і якими повинні керуватись органи державної влади, насамперед, Міністерство закордонних справ України, дипломатичні представництва України у близькосхідному регіоні у своїй практичній діяльності.

Автор цілком погоджується з думкою вітчизняного вченого О.Воловича, який справедливо зазначає, що «настав час мати повноцінну і всеохоплюючу «Концепцію близькосхідної політики України» [50]. На думку вченого, «певні спроби формування такої концепції робилися в попередні роки. І сьогодні концепція розбудови близькосхідної політики України перебуває у стадії постійного розвитку і формування з боку різних державних і недержавних структур. Але й дотепер цей процес відбувається досить спорадично і фрагментарно. Наразі ми ще не можемо говорити про

регулярну співпрацю української дипломатії і українських вчених-дослідників у контексті близькосхідного напряму.

Основними структурами, де формується близькосхідна політика України, є: Міністерство закордонних справ, Рада національної безпеки і оборони України, Головна служба зовнішньої політики Адміністрації Президента України, Національний Інститут стратегічних досліджень, Національний інститут проблем міжнародної безпеки, Центр близькосхідних досліджень Інституту сходознавства НАНУ, Інститут історії НАНУ, Інститут світової економіки і міжнародних відносин НАНУ, відповідні Комітети Верховної Ради України, Інститут міжнародних відносин КНУ ім. Т. Шевченка, Києво-Могилянська Академія, Національні університети в Харкові, Донецьку, Одесі і Львові» [77, с. 167].

На сучасному етапі посередницька діяльність України є менш активною, що обумовлено низкою об'єктивних і суб'єктивних факторів – подальшою ескалацією ізраїльсько-палестинського конфлікту, ускладненням відносин між Ізраїлем та сусідніми арабськими країнами, загостренням ізраїльсько-іранського протистояння, а також новими явищами в регіоні Близького та Середнього Сходу, які виникли внаслідок активізації діяльності ісламських терористів і проведення військової операції проти Іраку міжнародною коаліцією на чолі з США. Головною проблемою залишається прагнення представників протиборчих сторін нав'язати Україні своє бачення причин і шляхів врегулювання близькосхідного конфлікту[77, с.35-46].

Слід зазначити, що Україна послідовно дотримується збалансованої та неупередженої позиції щодо близькосхідного мирного процесу, намагаючись розвивати стабільні й конструктивні відносини як з Ізраїлем, так й арабськими державами регіону разом із Палестинською державою.

Міжнародно-правова позиція України у цьому питанні є чіткою та виваженою: вона виходить із необхідності досягнення взаємного компромісу між усіма сторонами арабсько-ізраїльського конфлікту. Разом із тим, Україна засуджує будь-які дії як з боку обох сторін, які знаходяться в конфлікті, що мають на меті зірвати або загальмувати близькосхідний мирний процес.

Вже перші роки самостійної української зовнішньої політики на Близькому Сході продемонстрували, що наша держава вступила в епоху створення нової системи міжнародно-правових відносин у цьому Регіоні. При цьому, участь України у врегулюванні близькосхідного кризи не стало продовженням радянської зовнішньої політики. Вибудовуючи свою позицію у даному питанні, українська дипломатія врахувала попередній досвід і зробила крок вперед, відмовившись від односторонньої орієнтації на арабські держави, налагодивши на найвищому рівні конструктивні відносини з Ізраїлем [49].

Так, Україна з самого початку організації своєї дипломатичної діяльності взяла безпосередню участь у виробленні найважливіших документів ООН, в яких підкреслювалася необхідність досягнення справедливого і всеосяжного врегулювання палестино-ізраїльського конфлікту[1].

Визначальною подією у розвитку відносин нашої держави з близькосхідними країнами став офіційний візит Президента України Л.Д. Кучми до Ізраїлю і на території, підконтрольні Палестинській Національній Адміністрації у вересні 1996 р., під час якого Президент

[1] За підсумками «шестиденної війни» Рада Безпеки ООН 22 листопада 1967 р. схвалила Резолюцію №242, в якій підкреслювалася «неприпустимість придбання території шляхом війни», містилася вимога виведення ізраїльських збройних сил з земель, окупованих під час «шестиденної війни», та досягнення справедливого врегулювання проблеми біженців, вказувалося на необхідність поваги і визнання суверенітету, територіальної цілісності та політичної незалежності кожної держави на Близькому Сході, їх права жити у мирі. Фактично, ця Резолюція стала відправною точкою формули «територія в обмін на мир», яка покладена в основу подальшого мирного процесу з врегулювання палестино-ізраїльського конфлікту.

нашої держави зустрівся з Президентом і прем'єр міністром Ізраїлю – Е.Вейцманом і Б.Нетаньяху, а також президентом ПНА Я. Арафатом, що стало важливим підтвердженням збалансованої та неупередженої позиції України у відносинах як з Ізраїлем, так й з арабськими державами [185].

В юридичній літературі відзначається, що на початку XXI століття наша держава значно активізувало близькосхідний вектор своєї зовнішньої політики, і це знайшло своє відображення як у поглибленні двосторонніх відносин з країнами Близькосхідного регіону, так й в зусиллях, спрямованих на врегулювання палестино-ізраїльського конфлікту.

Свідченням цього стала позиція України в рамках ООН, насамперед як непостійного члена Ради Безпеки, діяльність українського миротворчого контингенту у складі Тимчасових сил ООН в Лівані, а також введення посади спочатку Спеціального Посланника МЗС України, а згодом – Повноважного представника України на Близькому та Середньому Сході, основним завданням якого стала, поряд із встановленням економічних і політичних контактів нашої держави з арабськими країнами, інтенсифікація посередницької діяльності України у врегулюванні конфлікту між Ізраїлем і його арабськими сусідами [88].

Як вище зазначалось, 30 листопада 2012 р. ГА ООН схвалила рішення про надання Палестинській автономії статусу держави-спостерігача в ООН (до цього єдиною країною не членом ООН, що мала подібний статус, був Ватикан).

На нашу думку, таке суперечливе рішення не тільки не сприяє розв’язанню ізраїльсько-палестинської проблеми, але й спричиняє новий виток напруженості, про що свідчить намір Ізраїлю активізувати будівництво єврейських поселень на спірних палестинських територіях.

Окрім того, виявилися розбіжності з цього питання у позиціях держав-членів ЄС. Так, Чехія, разом зі США та Канадою, проголосувала

«проти», Велика Британія та Німеччина утрималися, тимчасом як Франція, Італія, Іспанія, Данія та деякі інші члени ЄС проголосували «за»). Таким чином, ЄС вкотре продемонстрував відсутність єдиної зовнішньополітичної позиції з даного питання.

На нашу думку, шлях до розв'язання ізраїльсько-палестинського конфлікту лежить у площині дипломатичних переговорів, які було фактично припинено у 2010 р. Замість того, щоб наблизитися до поновлення мирного процесу, резолюція ООН віддаляє цю перспективу. Отже, рішення ООН не тільки не сприяло залагодженню конфлікту, а й спричинило підвищення міжнародного напруження у світі.

Не можна також недооцінювати миротворчі можливості України в рамках ООН. Більш активна діяльність України в цьому напрямку, у свою чергу, повністю відповідає основним завданням зовнішньополітичної стратегії нашої держави, якими є його поступове підключення до міжнародних політичних, економічних, гуманітарних та інших процесів як повноправного учасника нової глобальної системи міжнародних відносин [111, с. 18-21].

Міжнародна миротворча діяльність стала одним із дієвих способів забезпечення національної та воєнної безпеки держав, недопущення розповсюдження наслідків збройних конфліктів на інші регіони. Україна є активним учасником та членом міжнародного співтовариства саме завдяки такій роботі.

Роль України як посередника та миротворця є наразі предметом активних досліджень вітчизняних науковців. Тому не випадково, що ця участь України позитивно сприймається як з боку міжнародних організацій, так і з боку сторін конфлікту. Цьому, насамперед, сприяє наявність добрих політичних відносин з усіма країнами Близького Сходу, на-

явність в українських миротворців досвіду завдяки участі в операціях з підтримки миру.

Наочною реалізацією наміру України відігравати більш активну роль у близькосхідному мирному процесі стали «Українські пропозиції в контексті міжнародних дипломатичних зусиль щодо врегулювання близькосхідного конфлікту», представлені президентом України Л.Д.Кучмою під час його візиту в регіон у квітні 2002 р. Так, зокрема, українські пропозиції містили в собі низку традиційних для міжнародної дипломатії рекомендацій, серед яких:

1. повне і негайне виведення ізраїльських військ з територій, підконтрольних Палестинської національної адміністрації, а також припинення насильницьких дій, у тому числі терористичних актів;

2. розміщення на Західному березі р. Йордан і в секторі Газа багатонаціональних сил, санкціонованих Радою безпеки ООН на основі Розділу 7 Статуту ООН з метою створення сприятливого середовища для відновлення переговорів;

3. продовження переговорів на основі резолюцій РБ ООН № 242 (1967 р.), № 338 (1973 р.) та № 1397 (2002 р.), принципу «мир в обмін на території» і досягнутих раніше домовленостей;

4. відновлення мирних переговорів на ізраїльсько-сирійському і ізраїльсько-ліванському треках [78, с. 734-739].

Однак, основним моментом в українській дипломатичній ініціативи, на нашу думку, стали дві пропозиції, що передбачають безпосередню участь України в близькосхідному мирному процесі:

1). Україна готова розглянути можливість взяти участь у багатонаціональних силах з функціями, що будуть визначені відповідним мандатом РБ ООН (пункт 2).

2) Україна підтверджує готовність надати територію і забезпечити відповідні умови для проведення одного або декількох раундів мирних переговорів (пункт 3) [156].

Безперечно, Україні ще належить завоювати авторитет в якості сумлінного і такого, який влаштовує всіх учасника палестино-ізраїльського переговорного процесу. Для цього Україні слід чітко дотримуватися політики балансу і нейтралітету у відносинах з усіма державами регіону та в розвитку цих відносин не виходити за рамки близькосхідного мирного процесу.

У свою чергу, подальша активна участь України в процесі близькосхідного врегулювання сприятиме не тільки зміцненню її міжнародного авторитету, у тому числі в близькосхідному регіоні, а й допоможе сформувати необхідну основу для розвитку з нашою державою взаємовигідних політичних та торговельно-економічних відносин.

Отже, створення спільного безпекового простору, зменшення напруженості та зниження ризику збройних конфліктів на Близькому Сході й надалі залишатиметься одним із головних пріоритетів нашої держави у цьому регіоні, що традиційно розглядається як один із конфліктогенних регіонів світу. При формуванні своєї подальшої політики щодо близькосхідного конфлікту та пошуку шляхів та засобів мінімізації його негативного впливу на українсько-ізраїльські й українсько-арабські відносини, органи державної влади України, на нашу думку, повинні враховувати наступні важливі фактори:

По-перше, регіон Близького Сходу наразі створює суттєві виклики та загрози міжнародній та регіональній безпеці. Україна, як одна з держав Чорноморського регіону, перебуває у полі дії цих викликів та загроз. Зважаючи на географічну наближеність близькосхідного регіону до України, сприяння мирному й кардинальному врегулюванню арабсько-

ізраїльського конфлікту, насамперед, відповідає інтересам із підтримання безпеки на південних кордонах нашої держави.

Неврегульованість близькосхідного конфлікту створює значні ускладнення на шляху нормального розвитку двосторонніх відносин України з державами регіону. У зв'язку з цим, одним із найбільш ефективних засобів мінімізації негативного впливу арабсько-ізраїльської конфронтації на українські інтереси в регіоні є активна посередницька позиція нашої держави, а також дотримання принципу «рівної наближеності» у відносинах із сторонами конфлікту.

По-друге, події на Близькому Сході показали низьку ефективність міжнародно-правових механізмів, насамперед, системи ООН у вирішенні ситуації в регіоні. Близький Схід продовжує залишатися для міжнародного співтовариства джерелом енергоносіїв, а отже конфлікти в цьому регіоні впливають на світові ціни на нафту та газ. Тому постійний моніторинг за ситуацією в регіоні є обов'язковим. Враховуючи залежність України від експортних енергоносіїв, такий моніторинг є необхідною передумовою системи прийняття державних рішень в енергетичній та економічній сферах.

По-третє, підвищення рівня загроз та безпекових викликів на Близькому Сході позначається на системі міжнародно-правових відносин у світі. Спостерігається наростання суперечностей між провідними міжнародними гравцями (США, ЄС, Китай, РФ, Туреччина) залежно від прийняття сторонами тієї чи іншої позиції в конфліктах регіону.

По-четверте, Україна має виробити власну зважену позицію щодо подій в регіоні, продиктовану зовнішньополітичними пріоритетами та власними національними інтересами.

На нашу думку, зовнішньополітична діяльність України на близькосхідному напрямку має розбудовуватися у контексті її стратегічних

зовнішньополітичних пріоритетів та завдань, у тісному взаємозв'язку з іншими головними векторами її зовнішньої політики. У зв'язку з цим, проголошений Україною курс на євроінтеграцію зумовлює необхідність більш тісних та активних контактів між Україною та ЄС, спрямованих на зменшення напруженості та зниження ризику збройних конфліктів в регіоні Близького Сходу, необхідним кроком до якого є якнайшвидше врегулювання арабсько-ізраїльського протистояння [77, с. 175].

Висновки до Розділу 3

Отже, в ході дослідження питань щодо визначення ролі та значення діяльності ЛАД в процесі мирного розв'язання палестино-ізраїльського конфлікту, а також визначення пріоритетних напрямів зовнішньої політики України в контексті врегулювання даного конфлікту, автор дійшов наступних висновків:

1. Ліга арабських держав кваліфікується в роботі як регіональна міждержавна організація загальної компетенції. За останнє десятиліття роль Ліги арабських держав як організації, що діє в рамках зусиль ООН з відновлення порушеного правопорядку в регіоні, багато в чому зросла. Проте можливості ЛАД щодо вжиття дієвих заходів з розв'язання конфліктів, які виникають, вельми обмежені через недосконаліть її організаційно-правової системи.

2. Багаторічний досвід ЛАД свідчить, що вона здатна конкретно реалізувати основні принципи міжнародного права, насамперед, такий як повага державного суверенітету, рівноправність і самовизначення народів, мирне розв'язання міжнародних спорів тощо. Підготовка нового проекту Статуту, незважаючи на існуючі все ще прогалини в ньому, свідчить про те, що ЛАД спроможна удосконалити основоположні засади на яких побудована її діяльність, а також поліпшити механізм організації в цілому, в тому числі у сфері мирного розв'язання міжнародних спорів.

3. Взаємозв'язок і взаємодія ЛАД з універсальною системою ООН у сфері підтримки міжнародного миру і безпеки здійснюються на практиці, але не закріплено юридично, що знижує її ефективність. Ця проблема має бути вирішена шляхом укладання спеціальних угод як певної гарантії розв'язання міжнародних спорів та конфліктів в інтересах міжнародного співтовариства, насамперед відповідно до Статуту ООН.

4. Однією з найважливіших функцій ЛАД є мирне врегулювання регіональних конфліктів, і в першу чергу палестино-ізраїльського конфлікту, в той час як практика їх попередження та розв'язання у ряді випадків здійснюється не на підставі статутних механізмів, а шляхом застосування позаінституційних процедур і неформальних засобів.

5. Система норм та принципів Статуту ЛАД і Договору 1950 р. щодо мирного розв'язання міжнародних спорів вже є неадекватною сучасним вимогам та викликам й виявилась не здатною врегулювати головну близькосхідну кризу — палестино-ізраїльського конфлікту, що диктує необхідність перегляду її Статуту.

6. Вбачається, що ЛАД могла б відіграти більш значну роль в процесі створення системи колективної безпеки на Близькому Сході, зокрема, в переговорах з таких комплексних питань, що являють взаємний інтерес для Ізраїлю і арабських держав, як контроль над озброєнням, недопущення поширення в регіоні зброї масового знищення і проблема біженців, проблема охорони водних ресурсів тощо.

7. Сформульовано низку міжнародно-правових гарантій безпеки держав Регіону в її військовому, політичному та економічному аспектах, які в комплексі, на нашу думку, сприятимуть найскорішому врегулюванню палестино-ізраїльського та інших збройних конфліктів на Близькому Сході. Зокрема, до таких гарантій слід віднести: держави Регіону можуть укласти договір про взаємне незастосування збройної сили, який включав би зобов'язання не погрожувати і не перешкоджати безпеці міжнародних морських, повітряних та інших комунікацій; сторони могли б зобов'язатися вести переговори щодо обмеження військової діяльності в регіоні, обмеження та скорочення збройних сил і озброєнь. Крім того, можливе також укладання угоди щодо створення повністю або частково нейтральних зон; держави Регіону могли б розробити систему проведення

періодичних та надзвичайних консультацій, звернення до відповідних органів ООН, насамперед, до РБ ООН для отримання порад або рекомендацій, особливо у випадку спорів; у розв'язанні проблеми підтримання миру може брати участь Міжнародний Суд ООН шляхом надання консультативних висновків з юридичних питань та вирішення конкретних спорів, причому держави Регіону можуть визнати обов'язкову компетенцію Суду в цілому або за окремими категоріями спорів та інші.

8. Аналізуючи участь України в процесі мирного врегулювання близькосхідного конфлікту, слід зауважити, що події на Близькому Сході показали низьку ефективність міжнародно-правових механізмів, насамперед, системи ООН у вирішенні ситуації в Регіоні. Близький Схід продовжує залишатися для міжнародного співтовариства джерелом енергоносіїв, а отже конфлікти в цьому Регіоні впливають на світові ціни на нафту та газ. Тому постійний моніторинг за ситуацією в Регіоні є обов'язковим. Враховуючи залежність України від експортних енергоносіїв, такий моніторинг є необхідною передумовою системи прийняття державних рішень в енергетичній та економічній сферах.

9. Підвищення рівня загроз та безпекових викликів на Близькому Сході позначається на системі міжнародно-правових відносин. Спостерігається наростання суперечностей між провідними міжнародними гравцями (США, ЄС, Китай, РФ, Туреччина) залежно від прийняття сторонами тієї чи іншої позиції в конфліктах, що мають місце в даному Регіоні. У зв'язку з цим, вбачається, що Україна має виробити власну зважену позицію щодо подій в Регіоні, продиктовану зовнішньополітичними пріоритетами та власними національними інтересами. На нашу думку, зовнішньополітична діяльність України на близькосхідному напрямку має розбудовуватися у контексті її стратегічних зовнішньополітичних пріоритетів та завдань, у тісному взаємозв'язку з

іншими головними векторами її зовнішньої політики. У зв'язку з цим, проголошений Україною курс на євроінтеграцію зумовлює необхідність більш тісних та активних контактів між Україною та ЄС, спрямованих на зменшення напруженості та зниження ризику збройних конфліктів в регіоні Близького Сходу, необхідним кроком до якого є якнайшвидше врегулювання арабсько-ізраїльського протистояння.

На нашу думку, повноцінна реалізація зовнішньої політики України на Близькому Сході цілком залежить від здатності нашої держави дотримуватися зваженого й неупередженого, і, водночас, послідовного та ефективного підходу до мирного врегулювання збройного конфлікту в Регіоні з використанням міжнародно-правових механізмів.

ВИСНОВКИ

Таким чином, в результаті проведеного дослідження міжнародно-правових аспектів регіональної безпеки в контексті мирного врегулювання палестино-ізраїльського конфлікту, автором сформульовані наступні висновки та пропозиції:

1. Сучасний етап розвитку міжнародно-правових відносин характеризується все більшою взаємозалежністю і неподільністю світу, що зумовлює необхідність ще більш масштабного й активного співробітництва держав у сфері зміцнення системи міжнародної безпеки. Міжнародно-правові основи такого співробітництва закладено у Статуті ООН, головна мета якого полягає у підтриманні міжнародного миру і безпеки, а одним з головних шляхів для досягнення цієї мети є застосування ефективних колективних заходів для запобігання та усунення загрози миру й припинення актів агресії або інших порушень миру. Новітні загрози та виклики у сфері безпеки демонструють, що безпека в сучасному світі є не тільки національною проблемою. Адже, безпека, яка набуває всеосяжного характеру, стає безпекою глобальною. У цьому зв'язку, вбачається доцільним формування під егідою ООН глобальної міжнародної нормативної системи реагування на загрози та виклики XXI століття.

2. У сучасних умовах міждержавних відносин колективна безпека є можливим засобом забезпечення міжнародної безпеки, забезпечення мирного співіснування держав на принципах рівності всіх держав, невтручання і відмови від посягання на їх територіальну цілісність, поваги їх суверенітету і національної незалежності. Концепція колективної безпеки охоплює найрізноманітніші аспекти відносин держав щодо забезпечення міжнародної безпеки, а саме: військові, політичні,

економічні, гуманітарні, екологічні та інші. Складовими елементами універсальної колективної безпеки є колективні засоби попередження та усунення загрози миру, порушення миру й актів агресії, колективні заходи щодо обмеження та скорочення озброєння та повне роззброєння, система мирного вирішення міжнародних спорів та загальновизнані принципи та норми міжнародного права. Всі вищеназвані елементи повинні злагоджено взаємодіяти між собою, утворюючи тим самим систему, під назвою універсальна колективна безпека.

3. Положення Статуту ООН щодо регіональних органів (організацій) мають сенс в рамках системи колективної безпеки, що передбачена Статутом ООН, лише в контексті підтримання міжнародного миру і безпеки шляхом мирного вирішення місцевих спорів і ситуацій, тобто спорів і ситуацій між державами – учасницями таких організацій. Вони здійснюють превентивну дипломатію, і жодні примусові дії вчиняти не мають права без повноважень від РБ ООН, і, це, на нашу думку, головне значення ст. 53 Статуту ООН. Стаття 53 Статуту ООН допускає створення відповідних регіональних органів та укладення регіональних угод. У міжнародно-правовій літературі ці терміни досить часто використовують як синоніми, або ж для їх позначення послуговуються єдиним терміном «регіональні організації». Разом з тим, вбачається, що ототожнювати їх не варто, оскільки під терміном «угоди» у Статуті ООН маються на увазі міжнародні договори, а термін «органи» використовують для позначення регіональних організацій.

4. В нинішніх умовах роль ООН та регіональної системи колективної безпеки зростає. Разом з тим, для підвищення ефективності діяльності ООН необхідні серйозні реформи самої Організації, насамперед, її головного органу – РБ. Видається, що реформа РБ ООН сприятиме підвищенню ролі і авторитету ООН в очах всього міжнародного

співтовариства. Роль ООН в сучасному мирному процесі в Регіоні, не відповідає статусу і можливостям Організації, діяльність якої практично паралізована через відсутність єдиної позиції серед держав-членів Організації. На жаль, слід констатувати факт «подвійного стандарту» у підході РБ ООН до проблем Близькосхідного регіону, що підриває авторитет Організації на міжнародній арені і є неприйнятним з точки зору сучасного міжнародного права. У зв'язку з цим, в дослідженні висловлюється рекомендація щодо вироблення в рамках ООН якісно нового механізму прийняття дієвих рішень, пов'язаних з виконанням РБ її прямих обов'язків щодо відновлення і підтримання порушеного миру в регіонах. Такий механізм повинен абсолютно виключити можливість застосування підходу «подвійних стандартів» до порушень державами норм і принципів міжнародного права. Про це, до речі, наголосив й Президент України П.Порошенко під час виступу на 70-й сесії ГА ООН 28 вересня 2015 року в контексті агресії РФ проти України (2014-2015 рр.).

5. Під час здійснення регіональних заходів безпеки держави зобов'язані слідувати принципам загального міжнародного права, в якості яких виступають принципи мирного співіснування. Своєю чергою, ці принципи можна розділити на наступні групи: а) принципи неподільності міжнародного миру та безпеки; б) принципи, що визначають застосування мирних засобів забезпечення безпеки; в) принцип, що випливає з права держав на самооборону відповідно до статті 51 Статуту ООН; г) принципи, що визначають рівень військових засобів забезпечення безпеки, зокрема принцип роззброєння, принцип рівності й однакової безпеки.

Сучасне міжнародне право створює широкі можливості для використання переваг регіональних організацій у сфері мирного врегулюванні міжнародних спорів. У порівнянні з універсальним, на регіональному рівні легше досягати обов'язковості застосування процедур

мирного вирішення спорів. Формат регіональних організацій дозволяє прискорювати процес запровадження нових процедур врегулювання, а також більш повно використовувати правові, насамперед, судові механізми реалізації міжнародно-правових норм у розв'язанні спорів.

6. Констатується, що наразі особливе місце серед регіонів світу з огляду на їхню роль у сучасній системі міжнародної безпеки посідає Близький Схід, який впродовж багатьох десятиліть зберігає своє «лідерство» за сукупністю наявних тут конфліктних і кризових ситуацій та за ступенем непередбачуваності розвитку ситуації. Суть палестино-ізраїльського конфлікту зводиться до нехтування Ізраїлем основних принципів і норм міжнародного права, а саме – до незаконного захоплення сусідніх арабських територій, встановлення там своєї юрисдикції, яка ігнорує права арабських народів на незалежність, самовизначення і свободу.

7. Аналізуючи роль ООН з відновлення порушеного правопорядку в Близькосхідному регіоні, відзначається, що головною заслугою Організації стало створення нею міжнародно-правової бази врегулювання конфлікту на основі низки її актів, основними з яких є Резолюції 181 (II), 194 (III) ГА ООН і Резолюція 242 РБ ООН. ООН, а також створені під її егідою спеціальні комісії та комітети з Близькосхідного врегулювання, у своїх документах неодноразово підкреслювали застосовність Гаазьких угод 1907 року, IV Женевської конвенції 1949 р. щодо захисту цивільного населення до незаконних дій Ізраїлю на окупованих територіях і міжнародно-правову відповідальність Ізраїлю за вчинені ним протиправні дії. Серед практичних заходів, що були вжиті ООН з врегулювання палестино-ізраїльського конфлікту, слід назвати: різноманітні дипломатичні зусилля Організації; дислокацію в зоні конфлікту Тимчасових сил ООН; функціонування значної кількості

установ системи ООН, яка поклала на себе відповідальність за пом'якшення наслідків збройного конфлікту та ін.

8. Констатується, що на жаль, міжнародне співтовариство в основному зберігає мовчання і дотепер не вживає жодних ефективних заходів для забезпечення захисту цивільного населення на окупованій палестинській території. Вбачається, що міжнародному співтовариству, насамперед, державам-учасницям Женевських конвенцій 1949 р., слід ініціювати в національних судах із застосуванням універсальної юрисдикції проведення розслідувань у кримінальних справах по яких є достатньо доказів щодо вчинення серйозних порушень положень Женевських конвенцій 1949 р. Якщо результати розслідування того вимагають, то особи, імовірно які їх вчинили, повинні бути заарештовані і притягнуті до відповідальності. Якщо міжнародне співтовариство не дотримується своїх власних правових стандартів, то загроза міжнародній законності і правопорядку стає цілком очевидною з її потенційно далекосяжними наслідками.

9. Статут ООН не містить достатньої і стабільної правової основи для проведення операцій з підтримання миру. Такою основою для кожної операції є резолюції РБ ООН, що санкціонують її проведення і визначають її механізм. У міжнародному праві відсутнє стійке і загальновизнане визначення поняття «операція з підтримання миру». Порядок проведення таких операцій не регламентуються ані Статутом ООН, ані будь-яким іншим юридично обов'язковим міжнародно-правовим актом. У зв'язку з цим, вкрай важливим є внесення відповідних змін до Статуту ООН або прийняття спеціального міжнародно-правового акту, який би доповнював Статут ООН та конкретизував його положення в контексті проведення операцій з підтримання миру.

10. З'ясовано, що ЛАД, яка кваліфікується в роботі як регіональна міждержавна організація загальної компетенції, на практиці здійснює взаємозв'язок і взаємодію з універсальною системою ООН у сфері підтримки міжнародного миру і безпеки, але така взаємодія не закріплена юридично, що, своєю чергою, знижує, її ефективність. Ця проблема, на нашу думку, має бути вирішена через укладання спеціальних угод як певної гарантії розв'язання міжнародних спорів і конфліктів в інтересах міжнародного співтовариства, насамперед, відповідно до Статуту ООН. Вбачається, що ЛАД могла б відіграти більш значиму роль в процесі створення системи колективної безпеки на Близькому Сході, зокрема, в переговорах з таких комплексних питань, що являють взаємний інтерес для Ізраїлю і арабських держав, як контроль над озброєнням, недопущення поширення в Регіоні зброї масового знищення, вирішення проблем біженців, охорони водних ресурсів тощо.

11. Сформульовано низку міжнародно-правових гарантій безпеки держав Регіону в її військовому, політичному та економічному аспектах, які в комплексі, на нашу думку, сприятимуть найскорішому врегулюванню палестино-ізраїльського та інших збройних конфліктів на Близькому Сході. Зокрема, до таких гарантій слід віднести: укладання між державами Регіону угоди про взаємне незастосування збройної сили, що включала б зобов'язання не погрожувати і не перешкоджати безпеці міжнародних морських, повітряних та інших комунікацій; сторони могли б зобов'язатися вести переговори щодо обмеження військової діяльності та скорочення збройних сил і озброєнь в Регіоні. Скорішому розв'язанню збройних конфліктів в Регіоні може певною мірою сприяти й Міжнародний Суд ООН через надання консультативних висновків з юридичних питань та вирішення конкретних спорів. З цією метою держави

Регіону можуть визнати обов'язкову компетенцію Суду ООН в цілому або за окремими категоріями спорів та інші.

12. Встановлено, що події на Близькому Сході показали низьку ефективність міжнародно-правових механізмів, насамперед, системи ООН у вирішенні ситуації в Регіоні. Близький Схід продовжує залишатися для міжнародного співтовариства джерелом енергоносіїв, а отже конфлікти в цьому Регіоні впливають на світові ціни на нафту, газ. Тому постійний моніторинг за ситуацією в Регіоні є обов'язковим. Враховуючи залежність України від експортних енергоносіїв, такий моніторинг є необхідною передумовою системи прийняття державних рішень в енергетичній та економічній сферах. Вбачається, що Україна має виробити власну зважену позицію щодо подій в Регіоні, продиктовану зовнішньополітичними пріоритетами та власними національними інтересами. На нашу думку, зовнішньополітична діяльність України в контексті Близькосхідного регіону має розбудовуватися у світлі її стратегічних зовнішньополітичних пріоритетів та завдань, тісному взаємозв'язку з іншими пріоритетними векторами її зовнішньої політики. Видається, що повноцінна реалізація зовнішньої політики України на Близькому Сході цілком залежить від здатності нашої держави дотримуватися зваженого, неупередженого, і, водночас, послідовного та ефективного підходу до мирного врегулювання збройного конфлікту в Регіоні з використанням міжнародно-правових механізмів.

На нашу думку, повноцінна реалізація зовнішньої політики України на Близькому Сході цілком залежить від здатності нашої держави дотримуватися зваженого й неупередженого, і, водночас, послідовного та ефективного підходу до мирного врегулювання збройного конфлікту в Регіоні з використанням міжнародно-правових механізмів.

Таким чином, слід констатувати, що наразі міжнародне співтовариство так й не досягло істотних результатів у врегулюванні палестино-ізраїльського конфлікту, а вироблені міжнародно-правові норми для врегулювання конфлікту не призвели до його розв'язання по сьогоднішній день. Вбачається, що мирне врегулювання даного конфлікту можливе тільки під час прямих переговорах сторін конфлікту без участі посередників.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Абдуллах Хашем Абдулла Аль-Вакед Международно-правовые аспекты нормализации иордано-израильских отношений в свете разрешения вооруженного конфликта на Ближнем Востоке [Текст] : Дис... канд. юрид. наук: 12.00.11 / Абдуллах Хашем Абдулла Аль-Вакед ; НАН Украины, Ин-т государства и права им. В.М.Корецкого. – К., 2000. – 174 л.

2. Абдуллах Хашем Абдулла Аль-Вакед Міжнародно-правові аспекти нормалізації йордано-ізраїльських відносин у світлі розв'язання збройного конфлікту на Близькому Сході [Текст] : Автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.11 / Абдуллах Хашем Абдулла Аль-Вакед ; НАН України, Інститут держави і права ім. В.М.Корецького. - К., 2000. - 21 с.

3. Абоу Салем Ессам Файсал Абдел Карим. Современные международные стратегии разрешения региональных конфликтов (на примере палестино-израильского конфликта) : дис. .. доктора полит. наук : 23.00.04. – Кишинев, 2011. – 146 с.

4. Авдєєва С. Основні напрямки політики нової адміністрації США на Близькому Сході [Текст] : наук. стаття / С. Авдєєва – К. : відділ зовнішньополіт. стратегій, 2009.

5. Айман Абу-Ель-Хадж Абдель Бар Реалізація принципу мирного розв’язання міжнародних спорів у діяльності Ліги Арабських держав. Автореферат канд..юрид. наук: 12.00.11 – міжнародне право. Інститут держави і права ім. В.М.Корецького НАН України. – К., 1999. – 16 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://library.nuft.edu.ua/ebook/file/12.00.11%20%20Aytman%20A.pdf

6. Аль Ахмад А.Х. К вопросу о юридической силе резолюции Генеральной Ассамблеи ООН № 181 (II) по палестинской проблеме / А.Х. Аль Ахмад // Вестник Челябинского государственного университета. 2011. № 35 (250). Право. Вып. № 30. – С. 103-106.

7. Аль Ахмад А.Х. Правовые проблемы мирного урегулирования ближневосточного конфликта на международно-правовой основе / А.Х. Аль Ахмад // Вестник Челябинского государственного университета. 2012. № 37 (291). Право. Вып. № 34. – С. 93-95.

8. Аль Ахмад А.Х. Роль Международного Суда ООН в разбирательстве по делу о возведении Израилем «разделительной стены» на палестинских территориях / А.Х. Аль Ахмад // Материали за VIII Международна научна практична конференция «Настоящи изследвания и развитие – 2012», 17 - 25-ти января 2012. Том 10, Закон: София, 2012. – С. 97-101.

9. Аль Ахмад Амад Хассан. Роль ООН в международно-правовом урегулировании ближневосточного конфликта : автореферат дисс…. канд. юрид. наук. Специальность 12.00.10 - международное право ; европейское право / Аль Ахмад Амад Хассан ; науч. рук. Г. И. Курдюков. – Казань, 2015. – 34 с.

10. Аль Ахмад А.Х. Последствия невыполнения решений Совета Безопасности ООН в урегулировании ближневосточного кризиса / А.Х. Аль Ахмад // Бизнес в законе. - М.: Изд. Дом «Юр-ВАК», 2010. - № 1. -С. 170-172.

11. Аль Ахмад А.Х. Международно-правовое положение резолюции Совета Безопасности Организации Объединенных Наций № 242 и мирное урегулирование ближневосточного конфликта / А.Х. Аль Ахмад // Вестник экономики, права и социологии. Казань: Изд-во «Эксперт», 2010. - Вып. № 4. - С. 87-90.

12. Аль Ахмад А.Х. ООН: Выработка и обеспечение гарантий мира и безопасности на Ближнем Востоке / А.Х. Аль Ахмад // Вестник экономики, права и социологии. Казань: Изд-во «Эксперт», 2011. - Вып. № 4. - С. 148-150.

13. Аль Ахмад А.Х. К вопросу о юридической силе резолюции Генеральной Ассамблеи ООН № 181 (II) по палестинской проблеме / А.Х. Аль Ахмад // Вестник Челябинского государственного университета. 2011. № 35 (250). Право. Вып. № 30. - С. 103-106.

14. Аль Ахмад А.Х. Правовые проблемы мирного урегулирования ближневосточного конфликта на международно-правовой основе / А.Х. Аль Ахмад // Вестник Челябинского государственного университета. 2012. № 37 (291). Право. Вып. № 34. - С. 93-95.

15. Аль-Баллауи Бассам Фатхи Мухаммед-Касим. Становление палестинской государственности и права народа Палестины: Автореферат дисс…канд. юрид. наук. Специальность 12.00.10 – Международное право /Аль-Баллауи Бассам Фатхи Мухаммед-Касим ; Науч. рук. В. М. Хиквадзе; Институт государства и права АН СССР. – М.,1991. – 25 с.

16. Аль-Момани Саель Мефлех Абдел Рахим. Образование Палестинского государства и современное международное право : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.10 / Аль-Момани Саель Мефлех Абдел Рахим. – М., 1990. – 194 с.

17. Амир Сакер Хуссейн Рустам. Международно-правовые аспекты урегулирования ближневосточного конфликта и создания независимого Палестинского государства: Автореф. диссертации … канд. юрид. наук: 12.00.10 – Международное право /Амир Сакер Хуссейн Рустам ; Науч. рук. И. И. Лукашук; Институт государства и права РАН. – М.,1992. – 20 с. [Электронный ресурс]. Режим доступа: http://www.law.edu.ru/book/book.asp?bookID=51355

18. Анисимов Л. Н. Международно-правовые средства разрешения межгосударственных споров (конфликтов) / Л.Н. Анисимов. – Л. : Изд-во Ленингр. ун-та, 1975. – 164 с.

19. Асиметрія міжнародних відносин /За ред. Г.М. Перепелиці, О.М. Субтельного. – К., 2005.

20. Аудех Аридж Мустафа Мх'д Мох'д. Правовое регулирование сотрудничества государства Палестина с международными организациями и объединениями : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.10 / Аудех Аридж Мустафа Мх'д Мох'д. – К., 1995. – 152 с.

21. Базилевский Б.Н. Международно-правовые аспекты региональной безопасности. Автореферат … канд. юрид. наук. Специальность: 12.00.10 – международное право. – М., 1983. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.dissercat.com/content/mezhdunarodno-pravovye-aspekty-regionalnoi-bezopasnosti

22. Баймуратов М.А. Международное публичное право: Учеб. 2 –е изд., переработанное и дополненное. –Х.: Одиссей, 2007. –704 с.

23. Бакланов А.Г. Ближний Восток на рубеже XXI века: к созданию системы региональной безопасности / А.Г.Бакланов. – М.: МГИМО (У), 2001.

24. Бакланов А.Г. Ближний Восток: «Дорожная карта» региональной безопасности / А.Г.Бакланов. – М.: Институт Ближнего Востока, 2006.

25. Барышев А.П. Мировая политика и Организация Объединенных Наций. 1945-2009 / А.П.Барышев. – М.: Общество дружбы и развития сотрудничества с зарубежными странами, 2009.

26. Барковский Л. А. Арабское население Израиля. – М.: Наука, 1988.

27. Бейлс А. Дж. К. Тенденции и проблемы в области международной безопасности / Алисон Дж. К. Бейлс // Ежегодник СИПРИ. Вооружения, разоружение и международная безопасность. – М.: Наука, 2004. – С.1–28.

28. Бекяшев К. А. Международное публичное право: Учебник. – М:. Международные отношения, 1995.

29. Белянцев А. Е. Международная безопасность в условиях глобальной информационной революции / А. Е. Белянцев // Вестник Нижегородского университета им. Н. И. Лобачевского. – Серия «Международные отношения, Политология, Регионоведение». – 2003. – № 1. – С. 311–320. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://elibrary.ru/download/23478524.pdf.

30. Ближневосточное агентство Организации Объединенных Наций для помощи палестинским беженцам и организации работ. Финансовый доклад и проверенные финансовые ведомости за двухгодичный период, закончившийся 31 декабря 2009 года, и Доклад Комиссии ревизоров. Генеральная Ассамблея. Официальные отчеты. Шестьдесят пятая сессия. Дополнение № 5C. - Нью-Йорк: Организация Объединенных Наций, 2010.

31. Близький Схід: міжнародна безпека, регіональні відносини та перспективи для України / Відп. ред. Б. О. Парахонський. – К.: ПЦ «Фоліант», 2008. – С. 203.

32. Блищенко И.П. Региональные конфликты и международное право [Текст] : Вторая половина XX - начало XXI века: Учеб. пособие / В. И. Блищенко, М. М. Солнцева. – М.: ОАО «Издательский дом «Городец», 2005. – 494 с.

33. Блищенко И.П. Агрессия Израиля и международное право /И.П. Блищенко, В.Д. Кудрявцев. – М.: Межд. отношения, 1970.

34. Блищенко И. П. Мирное разрешение споров между государствами – один из важнейших принципов международного права /И. П. Блищенко, М. Л. Энтин //Международно-правовые формы сотрудничества государств в Европе / Под ред. О. Н. Хлестова. –

М.: Междунар. отношения, 1977.

35. Блищенко И.П., Дориа Ж. Прецеденты в международном публичном и частном праве. – 2-е изд., доп. – М.: Издательство МНИМП, 1999. – 472 с.

36. Бодрук О. Воєнно-політичні аспекти забезпечення безпеки //Стратегічна панорама. – 2002. – № 2. – С. 65 – 74.

37. Бодрук О. Глобалізація і геополітичні зміни сучасного середовища міжнародної безпеки //Глобалізація і безпека розвитку: Монографія / Білорус О., Лук'яненко Д. та ін. / Керівник авт. колективу і наук. ред. Білорус О. – К.: КНЕУ, 2001. – С. 103 – 195.

38. Бодрук О. Глобальні і регіональні системи безпеки: сучасна і перспективна роль України: Монографія / Білорус О., Лукьяненко Д. та ін. Глобальні трансформації і стратегії розвитку. – К., 1998. – С. 130 - 143.

39. Бодрук О. Національна безпека України: історія і сучасність: Монографія / Маслова-Лисичкина Н., Бодрук О., Врадій В., Гончаренко О., Горелов М., Лисицин Е. – К.: Ін-т світової економіки і міжнар. відносин НАН України, 1993. – С. 38-40; 54-68; 73-77.

40. Бодрук О. Структури воєнної безпеки: національний та міжнародний аспекти: Монографія. – К.: НІПМБ, 2001 – 300 с.

41. Бруз В.С. ООН і врегулювання міжнародних конфліктів: Навч. посіб. – К., 1995.

42. Буроменський М. В., Кудас І. Б., Маєвська А. А. Міжнародне право. – К.: Юрінком Інтер, 2006. — 335 с.

43. Буткевич В. Г., Мицик В. В., Задорожній О. В. Міжнародне право. — К.: Либідь, 2004. — 814 с.

44. Бутрос Гали. Во имя мира и развития. Годовой доклад о работе Организации. – Нью-Йорк, 1994.

45. Бутрос Гали. Доклад о работе Организации за период с сорок

седьмой до сорок восьмой сессии Генеральной Ассамблеи ООН. Сентябрь 1993 г., Нью-Йорк, 1993.

46. Бутрос Гали. Навстречу новым вызовам. Годовой доклад о деятельности организации. Нью-Йорк, 1995.

47. Бэттлер А. Национальные интересы, национальная и международная безопасность / Алекс Бэттлер // Полис. – 2002. – №4. – С.146–158.

48. Веселовский А. У світлі ісламської альтернативи. Східне Середземномор'я: регіональна система підвищеної небезпечності //Політика і час. – 2003. – № 3-4. – С. 25-34.

49. Волович О. Концептуальні засади близькосхідної політики України. Проект. – [Електронний ресурс]. Режим доступу: www.niss.od.ua/p/337.doc

50. Волович О. О. Близькосхідний напрямок зовнішньої політики України / Матеріали міжнародної наукової конференції, присвяченої 80-річчю від дня народження академіка О. Пріцака. – Київ, 1999.

51. Вопрос о Палестине и Организация Объединенных Наций. Глава 2: План раздела и прекращение мандата Великобритании [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.un.org/ru/peace/palestine/

52. Воробьев В.П. Конституционно-правовая система Государства Израиль. – М.: Изд. МГИМО-Университет, 2002.

53. Гаранина О. Д. Онтологические смыслы категории «безопасность» в философской ретроспективе / О. Д. Гаранина, И. В. Усик //Научный вестник Московского государственного технического университета гражданской авиации. – 2008. – № 129. – С. 37–42.

54. Генеральная Ассамблея ООН. Мирное урегулирование вопроса о Палестине: Доклад Генерального секретаря, 1 сентября 2015, A/70/354–

S/2015/677. [Электронный ресурс]. Режим доступа: http://www.refworld.org.ru/publisher,UNGA,,,55fa9eb84,0.html

55. Генеральная Ассамблея. Официальные отчеты. Тридцать третья сессия. Док.45 (A/33/45). Нью-Йорк, 1979.

56. Голубев Д.С. Концептуальные основы посредничества США в урегулировании арабо-израильского конфликта на современном этапе. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://spbu.ru/files/upload/disser/inter/2011/golubev.pdf

57. Дейфаллах Наеф Фалех. Мирное урегулирование региональных конфликтов : (На примере арабо-израильского конфликта) : автореферат дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.10 / Киев. ун-т.- Киев, 1990. – 19 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.referun.com/n/mirnoe-uregulirovanie-regionalnyh-konfliktov

58. Декларация независимости Палестины, 1988 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://worldconstitutions.ru/?p=714

59. Декларация об укреплении международной безопасности: Резолюция Генеральной Ассамблеи ООН 2734(XXV) от 16 декабря 1970 г. // Действующее международное право : В 3-х т. – М.,1997. – Т.2. – С.202-206.

60. Декларация международной конференции по вопросу о Палестине (Женева, 29 августа-7 сентября 1983 года) // Палестинская проблема: документы ООН, международных организаций конференций / Составитель и автор послесловия Р.Давыдков. - М:: Прогресс, 1984.

61. Декларация о принципах обустройства переходной автономии. 13 сентября 1993 / Рашед А. Палестинская проблема: история и современность / А.Рашед. М.: Библос консалтинг, 2009.

62. Декларація про принципи міжнародного права, що стосуються дружніх відносин та співробітництва між державами відповідно до

Статуту Організації Об'єднаних Націй від 24.10.1970 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_569

63. Дериглазова Л. В. Проблемы обеспечения международной безопасности после окончания «холодной войны» /Л. В. Дериглазова// Вестник Томского госуд. университета. – 2005. – №288. – С.56–61.

64. Дмитриев Е. Палестинский узел: к вопросу об урегулировании палестинской проблемы / Дмитриев Е. – М. : Междунар. отношения, 1978. – 304 с.

65. Довгань Е.Ф. Региональный механизм системы коллективной безопасности в современном мире. Автореферат дисс. … докт. юрид. наук : 12.00.10 – международное право, европейское право. – Минск, 2014.

66. Доклад Совета Безопасности 1 августа 2014 года — 31 июля 2015 года. Генеральная Ассамблея. Официальные отчеты. Семидесятая сессия. Дополнение No 2. A/70/2 – ООН, Ньо-Йорк, 2015 – 283 с.

67. Доклад Специального докладчика о положении в области прав человека на палестинских территориях, оккупируемых с 1967 года от 11 августа 2014 г. Шестьдесят девятая сессия Генеральной Ассамблеи ООН. Пункт 69(c) предварительной повестки дня. Положение в области прав человека на палестинских территориях, оккупируемых с 1967 года. [Электронный ресурс]. Режим доступа: http://www.refworld.org/cgi-bin/texis/vtx/rwmain/opendocpdf.pdf?reldoc=y&docid=540843f74

68. Доран Ч. Возможности и параметры американо-советского сотрудничества в урегулировании конфликтов в «третьем мире» //США. Экономика. Политика. Идеология. – 1990. – № 12. – С. 46.

69. «Дорожная карта» продвижения к постоянному урегулированию палестино-израильского конфликта в соответствии с принципом сосуществования двух государств на основе оценки выполнения сторонами своих обязательств // Рашед А. Палестинская

проблема: история и современность / А.Рашед. – М.: Библос консалтинг, 2009.

70. Дужич Л. Забезпечення міжнародної безпеки міжнародно-правовими засобами / Л. Дужич //Актуальні проблеми міжнародних відносин. – К., 2010. – Вип. 88. Ч. 1. – С.114–115.

71. Дяченко В. І. Міжнародне гуманітарне право: філософсько-правова доктрина регулювання збройних конфліктів / В. І. Дяченко, М. В. Цюрупа, П. В. Шумський. - К. : КВГІ, 1998. - 103 с.

72. Евинтов В. И. Международное сообщество и правопорядок. – К., 1990.

73. Егоров С. А. Предотвращение и мирное разрешение международных конфликтов, кризисов и споров.// Международное право и международная безопасность. Диалог советских и американских экспертов. – М., 1991.

74. Задорожній О.В. Порушення агресивною війною Російської Федерації проти України основних принципів міжнародного права: монографія /Задорожній О.В.; Укр.. асом. міжнар. права, Ін-т між нар. відносин Київського національного університету ім..Тараса Шевченка, каф. міжнар. права. – Київ: К.І.С., 2015 – 712 с.

75. Захарченко А.М. Арабсько-ізраїльський конфлікт: проблеми врегулювання на сучасному етапі [Текст] : зб. статей / А.М. Захарченко. – Одеса : Фенікс, 2009. – 240 с.

76. Захарченко А.М. Трансформація проблем регіональної безпеки Близького Сходу на початку XXI століття // Стратегічна панорама. – 2009. – № 3. – С. 61–70.

77. Захарченко А.Н. Позиция Украины в отношении урегулирования арабо-израильского конфликта (2000 – 2006 гг.) //Захарченко Алла. Арабсько-ізраїльський конфлікт: проблеми

врегулювання на сучасному етапі : зб. статей / А.М. Захарченко. – Одеса : Фенікс, 2009. – 240 с.

78. Захарченко А.Н. Украина и ближневосточный мирный процесс в 1990-е гг.: цели и возможности //Вестник Одесского национального университета. – 2003. – Том 8. – Вып. 9. – С. 734–739.

79. Зубовский М.С. К вопросу о миротворческом процессе ООН на Ближнем Востоке / М.С.Зубовский // Ближний Восток и современность. Сборник статей (выпуск четырнадцатый). – М.: Институт изучения, Израиля и. Ближнего Востока, 2002

80. Зыкова О.А. Поселенческое движение в израильской политике и план размежевания с палестинцами / О.А.Зыкова // Ближний Восток и современность. Сборник статей (выпуск двадцатый). – М: Институт изучения Израиля и Ближнего Востока, 2003.

81. Йосеф Альпер. Израильско-палестинский конфликт – история и современность//Востоковедный сборник. – М., 2004 – №6.

82. Итоговые документы 19-й чрезвычайной сессии Национального совета Палестины в Алжире. Представительство ООП в СССР. – М., 1988.

83. Итоговый документ Всемирного саммита 2005 года. Принят Резолюцией Генеральной Ассамблеи ООН от 16 сентября 2005 года. [Электронный ресурс]. Режим доступа: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/outcome2005.shtml

84. Івченко О. Україна в системі міжнародних відносин: Історична ретроспектива та сучасний стан. – К.: РІЦ УАННП, 1997. – 686 с.

85. Канцелярия Специального координатора ООН по ближневосточному мирному процессу /Официальный сайт ООН. [Электронный ресурс]. Режим доступа: http://www.un.org/ru/peace/missions/middle_east.shtml

86. Каспрук В. Палестинсько-ізраїльський конфлікт: просування до миру потребує нових підходів : аналіт. стаття [Електронний ресурс] / В. Каспрук // Блог на WordPress.com. – 2013. – Режим доступу : http://viktorkaspruk.wordpress.com/2013/06/07/палестинсько-ізраїльський-конфлікт-2/

87. Кива А.В. «Арабская весна»: причины и вероятные последствия. //Общественные науки и современность. – №5, 2012. – С. 121-130.

88. Киев не ведёт двойной игры на Ближнем Востоке, заверяет Виктор Нагайчук // День. – 2001. – 18 декабря.

89. Киселев В.И. Палестинская проблема в международных отношениях: региональный аспект. – М.: Мысль, 1978.

90. Кисинджер Г. Дипломатия; пер. с англ. В. В. Львова; послесл. Г. А. Арбатова. – М. : Ладомир, 1997. – 848 с.

91. Колобов О. А. Соединенные Штаты Америки и проблема Палестины / Колобов О. А. – Нижний Новгород : Изд-во Нижегородского ун-та, 1993. – 225 с.

92. Коментар Прес-служби МЗС України щодо можливої участі нашої держави в міжнародних силах з підтримання миру на півдні Лівану від 28 липня 2006 р. – [Електронний ресурс]. Режим доступу: www.mfa.gov.ua/information/?press/foreign/2006/06/28.html

93. Конвенція про захист прав людини та основних свобод // Практика Європейського суду з прав людини: Рішення. Коментарі. – 1999.– № 1.– С. 40, 41.

94. Консультативное заключение Международного Суда ООН относительно правовых последствий строительства стены на оккупированной палестинской территории от 13.07.2004. [Электронный ресурс]. Режим доступа: http://www.icj-

cij.org/homepage/ru/advisory/advisory_2004-07-09.pdf

95. Коппель О. А., Пархомчук О. С. Деякі питання розвитку відносин України з державами Близького Сходу // Питання нової та новітньої історії. – 1995. – Вип. 41. – 1995. – С. 135-142.

96. Коппель О. Конфлікт шести десятиліть. Еволюція близькосхідного конфлікту у світлі його впливу на систему регіональної безпеки [Текст] / О. Коппель // Віче: Журнал Верховної Ради України. / гол. ред. С. Писаренко. – К. : Верховна Рада України, 2009. – №7.

97. Коппель О.А. Проблема безпеки Перської затоки в 70-ті-90-ті роки: автореф. дис. ... д-ра. істор. наук: 07.00.02 / Київ. нац. ун-т ім. Т.Г. Шевченко, ін-т міжнар. віднос. – К., 1999.

98. Корочкина В.А. Институционализация властных отношений в палестинской национальной автономии: автореферат дис. ... кандидата полит. наук: 23.00.02 / Корочкина Виктория Анатольевна. – Санкт-Петербург, 2014. [Электронный ресурс]. Режим доступа: http://www.dslib.net/polit-instituty/institucionalizacija-vlastnyh-otnoshenij-v-palestinskoj-nacionalnoj-avtonomii.html

99. Косолапов Н. Международная безопасность и глобальный политический процесс /Н. Косолапов //Международная экономика и международные отношения. – 1992. – №12. – С.5–18.

100. Кочубей Ю.М. Україна і проблеми Близького і Середнього Сходу // Науковий вісник Дипломатичної академії України. – 2002. – Вип. 7. – С. 206-209.

101. Крылов С. Б. История создания Организации Объединенных Наций: Разработка текста Устава Организации Объединенных Наций (1944–1945) / Под ред. Г. И. Тункина.– М.: Изд-во ИМО, 1960.– 344 с.

102. Кузнецов Д. В. Арабо-израильский конфликт: История и современность. Очерк событий. Документы и материалы : [учеб. пособие] /

Кузнецов Д. В. – Благовещенск : Изд-во БГПУ, 2006. – 289 с.

103. Кулагин В. М. Гипотеза «демократического мира» в контексте альтернатив мирового развития / Владимир Михайлович Кулагин // Полис. – 2000. – №1. – С.23–37.

104. Кулагин В. М. Международная безопасность [Учеб. пособие для студ. вузов] /Владимир Михайлович Кулагин. – М.: Аспект Пресс, 2006. – 319 с.

105. Курс международного права: В 7 т. – М., 1989. – Т. 1.

106. Кушнир П.Т. Международные принципы ближневосточного урегулирования // Востоковедный сборник. – М., 2004 – №6.

107. Кушнір П. Т. Історія миротворчої діяльності на Близькому Сході в 1945-2000 роках. – Автореферат дис. … канд. історчних наук: 07.00.02 – Всесвітня історія. – Донецький національний університет. – Донецьк, 2006. – 22 с.

108. Ладыженский А. М., Блищенко И. П. Мирные средства разрешения споров между государствами.– М.: Госюриздат, 1962.– 176 с.

109. Ланда Р. Г. Освободительная борьба арабов Палестины (1946–1967) //Народы Азии и Африки, 1976. – № 1. – С. 18-31.

110. Левин Д. Б. Принцип мирного разрешения международных споров.– М.: Наука, 1977.– 112 с.

111. Литвин І. Зважаючи на особливості регіонів // Політика і час. – 1996. – № 11. – С. 18-21.

112. Луис Б. Сон. Предотвращение и мирное разрешение международных конфликтов.// Международное право и международная безопасность. – М., 1991.

113. Лукашук И. И. Мирное сосуществование как высший универсальный принцип межгосударственных отношений //Всеобъемлющая система международной безопасности и международное

право / Ин-т государства и права АН СССР. – М., 1987.

114. Лукашук И. И. Нормы международного права в международной нормативной системе.– М.: Спарк, 1999.

115. Малышев Д. А. Палестинская проблема в международных отношениях 1967–1993 гг. : дис. ... канд. ист. наук : 07.00.03 / Д. А. Малышев. – Симферополь, 2006. – 173 с.

116. Марака Рами. Проблема становления палестинской государственности в процессе мирного урегулирования на Ближнем Востоке: 1991–2007 гг. : дис. ... канд. истор. наук : 07.00.15 / Марака Рами. – М., 2008. – 194 с.

117. Марочкин С. Ю. Проблемы эффективности норм международного права. – Иркутск, 1988.

118. Матьовка М. П. Військові конфлікти між країнами-членами Руху неприєднанння: загальне і особливе [Текст] / М. П. Матьовка ; Ужгородський держ. ун-т. – Ужгород : УжДУ, 1999. – 34 с.

119. Мелков Г.М. Коллективная безопасность (универсальная и региональная) //Международное публичное право / Под ред. К.А. Бекяшева. – М., 1999.

120. Міжнародне право: Основні галузі : підруч. /За ред. В. Г. Буткевича. – К.: Либідь, 2004. – 816 с.

121. Міжнародне безпекове середовище: виклики і загрози національній безпеці України. /За загальною ред. К.А.Кононенка – К.:НІСД, 2013. – 64 с.

122. Міжнародне публічне право /За ред. В. Репецького. – К.: Знання, 2012. – 437 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://pidruchniki.com/1514020546762/pravo/pravo_mizhnarodnoyi_bezpeki

123. Моздаков А. Ю. Понятие безопасности в классической и современной философии / А. Ю. Моздаков // Вопросы философии. – 2008.

– № 4. – С. 18–25.

124. Мохаммад Тахир. Глобальная и региональные системы коллективной безопасности на современном этапе (Международно-правовые аспекты): Дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.10: Санкт-Петербург, 2004 – 404 с.

125. Муса Аль Сулайбі. Реалізація в Палестинській Автономії міжнародних стандартів з прав і свобод людини. Автореферат дис.. канд.. юрид. наук: 12.00.11 — міжнародне право / Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України. – Київ, 2001. – 15 с.

126. Мы, народы: роль Организации Объединенных Наций в XXI веке (Доклад Генерального Секретаря ООН К. Аннана). //Док. ООН A/54/2000.

127. Мюллерсон Р. А. Роль и возможности международного права в создании ВСМБ //Всеобъемлющая система международной безопасности и международное право / Ин-т государства и права АН СССР. – М., 1987.

128. Назаренко О. А. Сучасна концепція підтримання миру в рамках ООН //Правове регулювання економіки. – 2012 – № 11-12. – С. 433-442.

129. Нубани Абдель Насер Шаукат. Международно-правовые аспекты создания Арабского Палестинского государства : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.10 / Нубани Абдель Насер Шаукат. – М., 1997. – 149 с.

130. Общая теория прав человека / Отв. ред. Е. А. Лукашева.– М.: НОРМА, 1996.

131. ООН. Генеральна Асамблея. Резолюції. Про ізраїльські поселення на окупованій палестинській території від 14 грудня 2006 №61/118 [Електронний ресурс] : Режим доступу – http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N06/501/53/PDF/N0650153.pdf?OpenElement

132. ООН. Генеральная Ассамблея. Резолюции. О будущем

правительстве Палестины от 29 ноября 1947 года №181(II) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://daccess-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/040/42/IMG/NR004042.pdf?OpenElement

133. ООН. Генеральная Ассамблея. Резолюции. Палестина — доклад Посредника ООН в Палестине о достигнутых результатах от 11 декабря 1948 года №194(III) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://daccess-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/045/61/IMG/NR004561.pdf?OpenElement

134. ООН. История и истоки проблемы Палестины. Ч.II (1947-1977 гг.). – Нью-Йорк, 1979.

135. ООН. Рада Безпеки. Резолюції. Про статус Єрусалиму від 30 червня 1980 року №476 [Електронний ресурс] : Режим доступу – http://daccess-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/400/15/IMG/NR040015.pdf?OpenElement

136. Определение агрессии. Утверждено резолюцией 3314 (XXIX) Генеральной Ассамблеи ООН от 14 декабря 1974 г. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://law.edu.ru/norm/norm.asp?normID=1169311&subID=100065591,100065598

137. Осама М. Ю. Арар. Современные тенденции реализации международной правосубъектности Палестины в контексте строительства разделительной стены на оккупированных палестинских территориях / Арар М. Ю. Осама //Дев'яті юридичні читання. Політико-правова реформа в Україні: історія, сучасність, перспективи : матеріали Міжнар. наук. конф., 24– 25 травня 2013 р., Київ / редкол.: В. П.

Андрущенко, Ю. С. Шемшученко, Б. І. Андрусишин [та ін.]. – К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2013. – С. 281–283.

138. Осама М. Ю. Арар. Реализация права пелестинского народа на самоопределение в 1948– 1967 гг. / Арар М. Ю. Осама // Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету : зб. наук. праць. Серія «Юриспруденція». – Одеса, 2014. – Вип. 9-2. – Т. 2. – С. 130–131.

139. Осама М. Ю. Арар. Влияние международно-правового регулирования вопроса палестинских беженцев на установление мира на Ближнем Востоке / Арар М. Ю. Осама // Наукові читання, присвячені пам'яті В. М. Корецького : зб. наук. праць /[редкол.: Ю. С. Шемшученко, Ю. Л. Бошицький, О. В. Чернецька та ін.]. – К. : Вид-во «Ліра-К», 2013. – С. 175– 176.

140. Осама М. Ю. Арар. Международно-правовые аспекты статуса Иерусалима /Арар М. Ю. Осама // Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету: зб. наук. праць. Серія «Юриспруденція». – Одеса, 2014. – Вип. 10-1. – Т. 2. – С. 154– 155.

141. Осама М. Ю. Арар. Реализация права пелестинского народа на самоопределение в 1947– 1948 гг. /Арар М. Ю. Осама //Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету : зб. наук. праць. Серія «Юриспруденція». – Одеса, 2014. – Вип. 9-1. – С. 7–8.

142. Осама М. Ю. Арар. Роль международного права в решении палестинской проблемы / Арар М. Ю. Осама // Гуманитарные науки и модернизация правовой системы государства: российский и зарубежный опыт : труды Междунар. науч.-практ. конф. / Под ред. Г. Б. Гридневой, А. Б. Дидикина. – Новосибирск : Филиал НОУ ВПОСПб ИВЭСЭП в г. Новосибирске, 2012. – С. 323–325.

143. Осама М. Ю. Арар. Статус еврейских поселений на

Западном берегу реки Иордан с точки зрения международного права / Арар М. Ю. Осама // Legea si viata, Publicatie stiinfico-practica. – 2014. – Nr. 11/2 (275). – S. 9– 13.

144. Осама М. Ю. Арар. Міжнародно-правові аспекти забезпечення безпеки Держави Палестина /Автореферат дис. канд.. юрид. наук: 12.00.11 – міжнародне право. / Інститут держави і права м. В. М. Корецького НАН України. – К., 2015. – 23 с.

145. Осама М. Ю. Арар. Палестино-израильский мирный процесс и создание Палестинской Автономии в свете соглашений «Осло І» / Арар М. Ю. Осама. Часопис Київського університету права : Український науково-теоретичний часопис. – 2014. – № 4. – С. 303–306.

146. Пакт Ліги Арабських Держав від 22.03.1945 р. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/998_256

147. Палестина. Доклад Посредника ООН в Палестине о достигнутых результатах. Резолюция ГА ООН A/RES/194 (III) от 11.12.1948 г. [Электронный ресурс]. Режим доступа: ttp://www.un.org/ru/ga/3/docs/3res.shtml

148. Палестинская национальная хартия (на араб.языке). – Фаластин Ас-Саура, 1982. – С. 240 – 246.

149. Палестинская проблема. Документы ООН и международных организаций и конференций. – М., 1984.

150. Палестинский вопрос. 1979–1990 годы. Подготовлено для Комитета по осуществлению неотъемлемых прав палестинского народа и под его руководством. – Нью-Йорк : ООН, 1991. – 86 с.

151. Парахонський Б. О. Південні дивіденди. Сучасна політична ситуація на Близькому Сході та стратегічні інтереси України // Політика і час. – 1998. – №10. – С. 43-51.

152. Поляков К. И. Палестинское движение сопротивления в период интифады: проблемы и противоречия / К. И. Поляков, А. Ж. Хасянов. – М. : Центр стратегических и политических исследований, 2000. – 120 с.

153. Правовые последствия строительства стены на оккупированной палестинской территории: Консультативное заключение от 9 июля 2004 года // I.C.J. Reports. – 2004, пункт 91; A/HRC/10/22, пункт 21.

154. Примаков Е.М. Анатомия ближневосточного кризиса. – М.: Мысль, 1978.

155. Проблема забезпечення загальноарабської безпеки в 1990-і роки та роль Ліги арабських держав / Автореф. дис. канд. політ. наук: 23.00.04 / Нізар Джаззан; Київський ун-т ім. Тараса Шевченка. Інститут міжнародних відносин. – К., 1999.

156. Про участь Міністра закордонних справ України А. Зленка в офіційному візиті Президента України до Сирії, Лівану, Йорданії. Прес-реліз брифінгу з актуальних питань зовнішньої політики від 30 квітня 2002 р. – [Електронний ресурс]. Режим доступу: //www.mfa.gov.ua/information/?press/ foreign/2002/04/30.html

157. Пронюк, Н.В. Сучасне міжнародне право [Текст] : навч. посібник / Н.В. Пронюк. – К. : КНТ, 2010. – 280 с.

158. Пушмин Э. А. Мирное разрешение международных споров (международно-правовые вопросы). – М.: Межд. отношения, 1974.

159. Пырлин Е.Д. 100 лет противоборства (1897–1997): генезис, эволюция, современное состояние и перспективы решения палестинской проблемы. – М.:. РОССПЭН, 2001. [Электронный ресурс]. Режим доступу: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/aggression.shtml

160. Резніченко В.И. Роль міжнародних та регіональних організацій по врегулюванню ірако-кувейтського конфлікту: Автореф. дис. ... канд.

істор. наук: 07.00.02 / Київ. нац. ун-т ім. Т. Г. Шевченко, ін-т міжнар. віднос. – К., 1996.

161. Резолюция 181(II) Генеральной Ассамблеи ООН от 29 ноября 1947 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.un.org/russian/peace/palestine/docs/ares181.pdf.

162. Резолюция Генеральной Ассамблеи ООН 67/19 «Статус Палестины в Организации Объединенных Наций» от 26.11.12 г. /https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%A0%D0%B5%D0%B7%D0%BE%D0%BB%D1%8E%D1%86%D0%B8%D1%8F_%D0%93%D0%B5%D0%BD%D0%B5%D1%80%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%BE%D0%B9_%D0%90%D1%81%D1%81%D0%B0%D0%BC%D0%B1%D0%BB%D0%B5%D0%B8_%D0%9E%D0%9E%D0%9D_67/19 - cite_note-A.2F67.2FL.28-A.2FRES.2F67.2F19-1Статус Палестины в Организации Объединенных Наций. – Нью-Йорк (США). – 29 ноября 2012 г.

163. Резолюция Генеральной Ассамблеи ООН A/RES/50/21 «Ближневосточный мирный процесс» от 11.12.1948 г. [Электронный ресурс]. Режим доступа: http ://www.un.org/ru/ga/50/docs/50res.shtml

164. Резолюция Генеральной Ассамблеи ООН № 7/2 от 29 июля 1980 г. // Палестинская проблема : Документы ООН. – Нью-Йорк : ООН, 1980. – С. 137–139.

165. Резолюция Совета Безопасности ООН 237 (1967) от 14 июня 1967г. [Электронный ресурс]. Режим доступа: http://www.un.org/ru/sc/documents/resolutions/1967.shtml

166. Резолюция, принятая по Докладу Специальной комиссии по вопросам Палестины от 29 ноября 1947 г. – [Электронный ресурс]. Режим доступа: http://web.archive.org/web/20031217160010/http ://www.un.org/russian/peace/palestine/docs/ares181.pdf

167. Резолюция 2272 (2016), принятая Советом Безопасности на его

7643-м заседании 11 марта 2016 года [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N16/069/28

168. Резолюція 1514 (XV) Генеральної Асамблеї ООН «Декларація про надання незалежності колоніальним країнам і народам ООН». Декларація від 14.12.1960. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_280

169. Резолюція 3236 Генеральної Асамблеї ООН від 25 листопада 1974 року про невідємні права Палестинського народу. – [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.personal.in.ua/article.php?ida=72

170. Репецький В. М. Міжнародне публічне право: підручник / В. М. Репецький, В. М. Лисик, М. М. Микієвич, А. О. Андрусевич, О. В. Буткевич; ред.: В. М. Репецький; Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. – 2-ге вид., стер. – К. : Знання, 2012. – 375 с.

171. Ржевська В. С. Право держави на самооборону і міжнародна безпека / В. С. Ржевська. – К. : Вид. дім «Промені», 2005. – 251 с.

172. Ротфельд А. Д. Международная безопасность: формирующаяся повестка дня / Адам Даниэль Ротфельд // Ежегодник СИПРИ. Вооружения, разоружение и международная безопасность [Пер. с англ.]. – М.: Наука, 1997. – С.35–46.

173. Сатановский Е.Я. Израиль в мировой политике. – М.: ИИИиБВ, 2001.

174. Саут аль-Билад («Голос Отчизны»). – 1987. – 6 мая (на арабском языке).

175. Сергунин А. А. Международная безопасность и новые подходы и концепты / А. А. Сергунин // Полис. – 2005. – № 6. – С. 126–137.

176. Скороход Л. И., Скороход Ю. С. Украина и Ближний Восток / Ближний Восток и современность. – 2001. – № 11. – С. 233-252.

177. Снегина С. М. Эволюция деятельности ООН по

поддержанию международного мира и безопасности. Автореферат дис. канд. юрид. наук. — Казань, 2006.

178. Сперанская Л.В. Принцип самоопределения наций в международном праве. – М., 1961.

179. Справочник по мирному разрешению споров между государствами.– Нью-Йорк: ООН, 1992.

180. Статут Організації Об'єднаних Націй від 26 черв. 1945 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.rada.gov.ua.

181. Суслова В. Адаптація палестинських біженців за сприяння йорданського уряду [Текст] : наук. стаття / В.Суслова // Гілея: науковий вісник . –№ 73. – С. 91-92.

182. Тимченко Л. Д. Международное право.– Харьков: Консум, 1999.

183. Тузмухамедов Р.А. Права народов //Международное право в современном мире. – М., 1991.

184. Тускоз Ж. Міжнародне право: Підручник / Пер. з франц.– К.: «АртЕк», 1998.

185. Україна – Близький Схід. Візит делегації МЗС України на чолі з заступником МЗС України К. Грищенком // Політика і час. – 1997. – № 1. – С. 90–98.

186. Україна на міжнародній арені. Збірник документів і матеріалів 1991-1995. Т. – К.: Юрінком Інтер, 1998.

187. України в постбіполярній системі міжнародних відносин (аналітична доповідь) / Підгот. В. А. Манжола та інші. – К., 2006.

188. Ушаков Н.А. ВСМБ и прогрессивное развитие международного права //Всеобъемлющая система международной безопасности и международное право / Ин-т государства и права АН СССР. – М., 1987.

189. Філяніна Н.А. Політико-правові аспекти принципів

підтримання міжнародного миру та безпеки //Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. – № 4. – 2014. – С. 63.

190. Хазанов М.Е. ООН и ближневосточный кризис. – М.: Международные отношения, 1983.

191. Хазиме Мухамед Атала Новый международный правопорядок и региональные конфликты на Ближнем Востоке. Автореферат дис. …канд. юрид. наук: 12.00.10 – Международное право. – М., 1997. – 21 с.

192. Хазиме Мухамед Атала. Роль Лиги арабских государств в деле разрешения арабо-израильского конфликта. – М., 1997. – 20 с.

193. Халед Миари. О применимых принципах и нормах прав человека на оккупированных Палестинских территориях //Евразийский юридический журнал. – № 6 (73) 2014. – С. 108-112. [Электронный ресурс]. Режим доступа: web-local.rudn.ru/web-local/prep/rj/files.php?f=pf.

194. Хамис Джалаль Насер Мохамед. Борьба палестинского народа за национальную государственность: Политические проблемы и перспективы. /Автореферат канд. полит. наук: 23.00.04 – Политические проблемы международных отношений и глобального развития. – М., 2000.

195. Хуру Ю. Безопасность как широкая многоаспектная концепция для объединяющейся Европы /Юко Хуру [Пер. Ю.М.Ледовских] //Безопасность, сокращение вооружений и разоружение: Проблемно-тематический сборник. М.: ИНИОН РАН, 1998. – С.22–30.

196. Центр новостей ООН. В ООН приветствовали принятые Палестиной обязательства по международным договорам в области прав человека. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.un.org/russian/news/story.asp?NewsID=21586#.U6l7o_l_tl1

197. Циганков П. А. Безопасность: корпоративная или кооперативная. Критический анализ международно-политической

концепции /Павел Афанасьевич Цыганков //Полис. – 2000. – №1. – С.128–139.

198. Цыганков П.А. Теория международных отношений: [Учеб. пособие] / Павел Афанасьевич Цыганков. – М.: Гардарики, 2004. – 590 с.

199. Черниченко С.В. Теория международного права.– М.: Изд-во НИМП, 1999.– Т. I. Современные теоретические проблемы.

200. Чехарин Ю. Е. Внутренние конфликты и международное право: Автореферат дисс. …. канд. юрид. наук: 12.00.10 – Международное право /Московский государственный университет им. М.В.Ломоносова. – М.,1990. – 24 с.

201. Чехович Т.В. Забезпечення міжнародної безпеки міжнародно-правовими засобами //Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. – №1. – 2013. – С. 277-278.

202. Швед В. І. Близькосхідні пріоритети зовнішньої політики України // Україна: стратегічні пріоритети. Аналітичні оцінки / За ред. А.С. Гальчинського. – К.: НІСД, 2003.

203. Шепелєв М. А. Теорія міжнародних відносин : Підручник. – К.: Вища школа, 2004. – 622 с.

204. Шинкарецкая Г. Г. Международная судебная процедура. – М.: Наука, 1992.

205. Щевелев С. С. Палестино-израильский диалог в 1991–1993 годах (Мадрид – Осло – Вашингтон) / С. С. Щевелев // Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. – 2002. – Т. 15 (54), № 1. – С. 71–80.

206. Щевелев С.С. Палестинский аспект Ближневосточного конфликта (1947 – 2005 гг.). – Симферополь – Москва: Изд. МЦСПИ, 2005.

207. Щодо сучасних тенденцій розвитку ситуації на Близькому Сході. Аналітична записка. /Офіційний сайт Національного інституту

стратегічних досліджень при Президентові України. – [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.niss.gov.ua/articles/1020/

208. Эволюция палестино-израильских отношений при Э. Бараке : учеб. материалы [Электронный ресурс] // Палестино-израильские отношения (1993–2000 гг.). – Режим доступа : http://www.histonow.ru/hisnows-194-4.html.

209. Эль-Кафарна Мухаммед Салем Хассан. Особенности международно-правового статуса Палестинской автономии : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.11 / Эль-Кафарна Мухаммед Салем Хассан. – К., 2013. – 199 с.

210. Яновский М. В. Генеральная Ассамблея ООН: международно-правовые вопросы / Яновский М. В. – Кишинев : Штиинца, 1971. – 301 с.

211. Adam Roberts. Prolonged Military Occupation: The Israeli-Occupied Territories since 1967, 84 AM. J. INT'L L. 44 (1990).

212. Admission of a State to the United Nations (Charter, Art 4), Advisory Opinion, ICJ Reports 1948, p.61 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.icj-cij.org/docket/files/3/1821.pdf.

213. Allison G. responsibilities of democracies in preventing deadly conflict [Текст] : Reflections and recommendations /G. Allison, H. Owada. - Washington : Carnegie Commission on preventing deadly conflict, 1999. – V. 40 p.

214. Arab states 'to back Palestine statehood bid' Arab countries to push for a fully fledged Palestinian state at the United Nations next week, Qatari PM says. Last Modified: 13 Sep 2011 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : www.aljazeera.com

215. Arabic statements originally published in the Jordanian daily al-Ghad on July 17, 2010

216. Armed Struggle and the Search for State: The Palestinian National Movement, 1949–1993. — Illustrated. — Oxford University Press, 1999. — P. 624.

217. Blix H. The Principle of Peaceful Settlement of Disputes // The Legal Principles Governing Friendly Relations and Co-operation Among States in the Spirit of the United Nations Charter: Lectures Delivered during the Seminar Organized by the World Federation of United Nations Associations, Smolenice Castle, Czechoslovakia, April 20–24, 1965.– Leyden: A. W. Sijthoff, 1966.– P. 45–68.

218. Concluding observations of the Human Rights Committee. Second periodic report of Israel. 5 August 2003 (CCPR/CO/78/ISR).

219. Kumaraswamy P. R. Historical Dictionary of the Arab–Israeli Conflict. — Lanham, Maryland • Toronto • Oxford: The Scarecrow Press, Inc., 2006. — P. lix. — 341 p.

220. Legal Consequences of the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory, Advisory Opinion, I.C.J. Reports 2004, p. 136.

221. Modern History Sourcebook: League of Nations: The Mandate for Palestine, July 24, 1922. – [Электронный ресурс]. Режим доступа: http://legacy.fordham.edu/halsall/mod/1922mandate.html

222. Office for the Coordination of Humanitarian Assistance, situation report on the Occupied Palestinian Territory of 7 August 2014. [Электронный ресурс]. Режим доступа: http://www.ochaopt.org/documents/ocha_opt_sitrep_07_08_2014_.pdf.

223. Orrego Vicua F., Pinto Ch. Op. cit.– P. 83–84, para. 82.

224. Pathmanathan M. The Pacific Settlement of Disputes in Regional Organizations: A Comparative Perspective of the OAS, OAU and ASEAN // Indonesian Quarterly.– 1979.– Vol. VII, № 1.– P. 104–106.

225. Population Statistics. [Электронный ресурс]. Режим доступа: http://web.archive.org/web/20050722030415/www.israelipalestinianprocon.org/populationpalestine.html

226. Russell R. B. Development by United Nations of Rules relating to Peace-keeping, in: Proceeding of the American Society of International Law. Vol. 59, 22—24. April 1965, P. 53—54.

227. Shearer I. A. Starke's International Law.– 11th edn.– London: Butterworths, 1994.– xxx, 629 p.

228. Show M. N. International Law. – London: Hodder and Stonghton, 1977.

229. Smith J. The Politics of Dispute Settlement Design: Explaining Legalism in Regional Trade Pacts // International Organization. – 2000. – Vol. 54, № 1.– P. 143–150.

230. Statement by the Arab League upon the Declaration of the State of Israel (May 15, 1948) [Электронный ресурс]. Режим доступа: http://www.mideastweb.org/arableague1948.htm

231. The Partition of Palestine. 29 November, 1947. Published on the occasion ofthe 20-th anniversary of the Partition Resolution of the U.N. General assembly. Beirut: The Institute for Palestine Studies, 1967

232. The Question of Palestine and the United Nations. United Nations, New1. York, 2009

233. UN General Assembly Resolution 181 (II) // Mezerik A.G. Arab-Israeli Conflict and the United Nations / A.G.Mezerik. - New York: International Review Service, 1962.

234. United Nations Resolutions oni Palestine (1947-1965). Edited- by Sami Hadawi. Beirut: The Institute for Palestine Studies, 1975.

235. Wigoder G. Encyclopedia of Zionism and Israel / Geoffrey Wigoder New York: Fairleigh Dickinson University Press, 1971.